

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů
Hlavní specializace: Mezinárodní politika a diplomacie

Autonomizační snahy v Zakarpatské oblasti Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu

Vypracovala: Nelly Tomčíková

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milan Lupták, CSc.

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma **„Autonomizační snahy v Zakarpatské oblasti Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu“** jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu zdrojů a literatury.

V Praze dne 03. ledna 2011

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Milanu Luptákovi, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych ráda poděkovala pracovníkům Užhorodského archivu Užhorodské univerzity za přístup ke všem materiálům.

Obsah:

Úvod	5
1. Přehled úsilí o získání autonomie na území Zakarpatské oblasti dnešní Ukrajiny do rozpadu Sovětského svazu	12
1.1. Počátky národního uvědomění rusínského národa	12
1.2. Podkarpatská Rus v rámci Československa	19
1.3. Sovětizace Podkarpatské Rusi	32
2. Vývoj oficiálních postojů ukrajinské vlády k rusínskému hnutí po roce 1991	42
2.1. Zakarpatská oblast jako jedna ze sudetoidních zón Ukrajiny	42
2.2. Autonomie vs. samospráva	47
2.3. Já Rusín byl, jsem i budu	56
3. Ekonomický a sociální potenciál Zakarpatské oblasti z hlediska její snahy o získání autonomie	66
3.1. Obecná charakteristika Zakarpatské oblasti	66
3.2. Současná sociálně-ekonomická situace	68
3.3. Srovnání oblastí	89
Závěr	106
Seznam zdrojů a literatury:	111
Seznam map, tabulek a grafů:	118
Seznam příloh:	119
Přílohy	120

Úvod

Země beze jména. Takto pojmenoval část Československé republiky od slovenských hranic na východ Ivan Olbracht. Země, která v průběhu 19. a 20. století vystřídalala mnoho názvů, většinou v závislosti na státě, kterému patřila. Byly to například Marchia Ruthenorum (Ruská Marka), Gyepüelve, Gyepély (Kraj za valem), Felvidék (Horní zem), Uherská Rus, Ruthenia, Rusínsko, Ruszka Krajina, Karpatská Rus, v rámci Československa Podkarpatská Rus, v době vídeňské arbitráže Kárpátaljai terület (Karpatské území), v meziválečném období a pro záměry Stalina Zakarpatská Ukrajina a dnes již Zakarpatská oblast Ukrajiny. Česká a maďarská historiografie používá pro tuto zemi označení Podkarpatsko, Podkarpatská Rus, ukrajinská a dříve i sovětská historiografie názvy Zakarpatská Rus, Zakarpatská Ukrajina¹.

Hned na začátku je třeba zdůraznit, že podle mě i mnoho odborníků (např. Paula Magosciho či Ivana Popa) je národ Podkarpatska národem rusínským, nikoli národem ukrajinským, jak se užívalo v sovětské rétorice během války a především v poválečném období a jak se užívá v rétorice ukrajinské vlády dnes. Budu ho tak ve své práci i označovat. Neméně důležité je si také uvědomit, že území Podkarpatska, které bylo během jednoho století součástí Uherského království, Československé republiky, sovětské Ukrajiny a po rozpadu SSSR Ukrajiny, nebylo nikdy do roku 1945 částí Ukrajiny či Ruska, navzdory snahám komunistů a Stalina učinit po válce z rusínského území po staletí odloučenou část ukrajinské „vlasti“. A ačkoli současná ukrajinská rétorika navázala na rétoriku sovětskou, Podkarpatsko nikdy Ukrajině nepatřilo. Dokonce o něj Ukrajina na počátku 20. století vůbec nejevila zájem.

Vysoká dynamika migračního pohybu a absence přirozených hranic mezi Uralem a Karpaty dlouho znemožňovaly státní organizaci tohoto prostoru. Globální geopolitický význam Karpatského oblouku spočíval v tom, že byl jedinou přirozenou překážkou na euroasijské proudnici, čím nesporně přispěl k zeslabení a rozdrobení asijské invaze Evropy. Mohutný migrační tlak z Asie, právě díky existenci Karpatského oblouku se musel štěpit na tři základní migrační cesty – první dvě opisovaly hřebeny Karpat: první jižním směrem k deltě Dunaje a dále po jeho toku do Panónie a na

¹ z pohledu Ukrajiny, či dříve Sovětského svazu území Za – Karpaty.

Balkán, druhá severním směrem přes Halič a dále do polského vnitrozemí. Třetí cesta vedla přes karpatské průsmyky bezprostředně na Podkarpatsko a Slovensko a dále do Dunajské kotliny. Ta se stala dlouhodobě konečnou stanicí pro kočovné národy, které absolvovaly pouť po euroasijské proudnici.² Izolace tohoto prostoru Karpaty způsobila opoždění nejen národního identifikačního procesu, ale modernizace³ v podkarpatském prostoru vůbec.

Vývoj moderního národa byl paralelně doprovázen modernizací. Docházelo však i k utváření národů, jejichž vývoj byl doprovázen tzv. „opožděnou“ modernizací. Např. Slovensko i Podkarpatsko bylo do první světové války zbrzděno násilnou maďarizací, na základě které se Uhersko snažilo o vytvoření jednotného politického maďarského národa. „Opožděná“ modernizace doprovázela Podkarpatsko ve všech státních celcích, jehož bylo součástí. Vždy to byla provinční část státu, která byla chudá a zaostalá.

Národ se stal v posledních dvou stoletích, především od jara národů roku 1848, jedním ze základních prvků organizace lidstva. Problém však stále zůstává v hledání jakési přesné definice pojmu národ. „... práce, které vznikaly k této problematice během poslední třetiny 19. století a prvé poloviny století následujícího, můžeme zhruba rozčlenit do dvou základních proudů: Prvý definoval národ objektivními, empiricky zjištěnými, respektive ověřitelnými rysy, charakteristikami, mezi nimiž obvykle na prvním místě figurovaly ve střední a východně Evropě charakteristiky kulturní a jazykové v kombinaci s nejrůznějšími prvky dalšími – od politických vazeb přes vazbu k teritoriu až po „pouto krve“.“⁴ Do druhého proudu řadíme ty, „kteří definovali národ subjektivně, tedy tím, zda si určitá skupina lidí svojí příslušnost k národu uvědomuje a přeje si ji.“⁵ Avšak je třeba si uvědomit, že ti, kteří se snažili o objektivní definici národa, si byli vědomi, že národ nemůže existovat bez sebeuvědomění si své existence a

² DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 67.

³ Podle Hrocha je pro modernizační procesy, kterými vznik jednotlivých moderních národů současnosti prošel, důležitá byrokratizace a militarizace, dále je to sociální a politická emancipace (tedy vznik občanské společnosti, osvobození rolníků, ústavnost), modernizace v hospodářské sféře a v oblasti školského systému a utváření veřejného mínění.

⁴ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0., s. 18.

⁵ Tamtéž. s. 19.

stejně tak ti, kteří usilovali o subjektivní definici národa, nevylučovali objektivní rysy tohoto pojmu.

V druhé polovině 20. století, jejíž vývoj byl poznamenán silným nacionalismem, se přístup k pojmu národ změnil a názory se lišily. V jistém ohledu však existovala mezi vědci shoda v tom, že národ nemůže být definován jen etnickými rysy, tedy kulturou a jazykem a může být uznán za politické a sociální společenství jen tehdy, jestliže si jednotliví jeho příslušníci uvědomují svou příslušnost k danému etniku.

M. Hroch rozumí moderním národem: „velkou sociální skupinu lidí, kteří jsou si rovni a jsou spjati kombinací několika vazeb či vztahů, které se často formovaly po celá staletí – vazeb jazykových, kulturních, politických, geografických, hospodářských atd. Žádná z těchto vazeb není nutná a nezastupitelná, ale tři okolnosti jsou nutnou podmínkou pro existenci národa: za prvé to, že je občanskou pospolitostí rovnoprávných jedinců, za druhé, že každý či téměř každý z těchto jedinců si je vědom své příslušnosti k národu, za třetí, že národní pospolitost prošla shodnou historií, má „společný osud“, ať již byla jeho konkrétní politická podoba jakákoliv.“⁶ Také v češtině byl pojem národ definován „jazykem, kulturou a společnými dějinami. ... Komenský definoval národ (v latině *gens*) jako soubor lidí, kteří žijí na společném území, mají společné dějiny a společný jazyk a jsou spjati láskou ke společné vlasti.“⁷

Pro potřeby předkládané diplomové práce budeme tedy národ chápat jako soubor objektivních rysů, kdy při absenci jakéhokoliv z nich bude daný národ stále národem, a také jako soubor subjektivních rysů, v nichž hlavní roli hraje uvědomovací proces příslušníků národa a jejich ztotožnění se s národem.

Základem formování jednotlivých národů je vznik politického uvědomění u členů národa, kteří doposud nebyli politicky aktivní, kdy jednotliví příslušníci zjišťují, že jejich tradice a zájmy jsou jim společné a na základě toho si pokládají společné politické cíle. Vznik národa má několik fází. Národní vědomí se nejprve utváří u skupin obyvatel, které jsou vzdělané a politicky uvědomělé. Takové vrstvy jsou nazývány

⁶ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence..* Praha : Mladá fronta, 1999. s. 275. ISBN 80-204-0809-6., s.8.

⁷ HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s.13.

„intelligence“ či „elita“. A až teprve tím, že tyto jedinci rozšiřují vzdělání a sociální vědomí mezi obyvatele, dochází k národnímu obrození.

Termín *národní obrození* se v odborné literatuře používá k definici procesu, jímž procházely slovanské národy habsburské monarchie zhruba od konce 18. do konce 19. století. Časové vymezení tohoto procesu však není jednoduché ani jednotné. Všeobecně se pod tímto slovním spojením rozumí vytváření novodobých národů, jak je známe dnes, jejich snaha o pozvednutí svého národního jazyka na úroveň jazyka vzdělaných lidí a donucení svých obyvatel k národnímu vědomí. Na rusínské národní obrození se však předešlé vymezení plně použít nedá, neboť se od „obvyklého“ národního obrození národů Rakouska-Uherska odlišoval. Prvním problémem bylo už jeho časové zpoždění a to minimálně o půl století. Dalším pak obsahová náplň, neboť rusínské národní obrození teprve otázky, které charakterizují národ, řešilo. Rusínskému lidu chyběla nejen nejdůležitější charakteristika pojmu národ - rusínský spisovný jazyk, ale především uvědomění si své svébytnosti, uvědomění si příslušnosti k určitému národu, ke společné historii, společným tradicím.

Definujme si ještě pro potřeby této práce pojem *národní hnutí*. „Rozumíme jimi programová, organizovaná hnutí národně uvědomělých společností, které na svém území chtějí prosadit politické sebeurčení. Mnohdy stojí národní hnutí na počátku utváření národa“⁸ a pokouší se o probuzení a rozšíření národního uvědomění.

V 19. století existovalo v Evropě několik málo „národně homogenních“ států, jako např. Francie, Nizozemí či Švédsko, dále zde bylo několik multietnických říší, jako Rusko či Rakousko-Uhersko, kde vedle vládnoucího národa žily také jiné etnické skupiny.⁹ „Tyto skupiny se nemohly hlásit k žádnému „vlastnímu“ státu (resp. jejich středověká státnost byla přerušena nebo vážně oslabena), neměly vládnoucí elity, které by s nimi byly etnicky totožné, a neměly plnohodnotnou tradici vlastního literárního jazyka (resp. tato tradice byla přerušena nebo narušena.) Pro tyto skupiny užíváme

⁸ DANN, Otto. Útváření národa v novověké Evropě. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s. 356.

⁹ Podle Anthonyho Smitha lze tyto etnické skupiny rozlišovat na ty, které byly ve stadiu etnické kategorie a ty, které se již nacházely ve stadiu etnické pospolitosti. Podle A. Smitha se etnická kategorie vyznačovala odlišností kultury a jazyka dané skupiny lidí od skupiny sousední, avšak i přes to, že tyto etnické skupiny žily na jednom území, si neuvědomovaly soudržnost s těmito sousedními skupinami, čímž můžeme charakterizovat rusínský národ 19. století; etnickou komunitou A. Smith míní skupinu, která měla název, jenž byl znám většině jejich členů a kdy si většina příslušníků uvědomovala svůj společný původ, tam můžeme zařadit např. Čechy.

termínu „**nevládnoucí etnické skupiny**“.¹⁰ Většině z těchto etnických skupin se podařilo vytvořit svébytnou národní kulturu a také v důsledku úspěšného procesu národního obrození také přijmout národní identitu. Tyto skupiny se odlišovaly od moderního národa tím, že neměly kulturu v národním jazyce, sociální skladbu ani politickou autonomii. A tak se vytvářela jednotlivá národní hnutí, která bojovala o získání všech znaků svébytného národa a to je zákonitě vedlo do konfliktu s elitou vládnoucího národa.

Rozpad habsburské monarchie v důsledku první světové války nastolil otázku prostoru Podkarpatska poprvé v dějinách jako samostatně vnímaného geopolitického prostoru. Rozhodující vliv na státotvorné uspořádání tohoto území měla především mezinárodněpolitická situace po první světové válce a taktéž politika dohodových mocností. S. S. Sabol uvádí: „V dějinách Zakarpatska je potřebné odpovědět na čtyři základní otázky: 1. Dobrovolně nebo násilím se Zakarpatsko stalo součástí svatoštěpánské koruny Uherska v 11. století? 2. Dobrovolně nebo násilím byla zavedena unie s Římskou církví 1646? 3. Dobrovolně nebo násilím bylo Zakarpatsko připojené k ČSR v roce 1918? 4. Dobrovolně nebo násilím se stalo Zakarpatsko součástí SSSR v roce 1945?“¹¹

Sabol uvádí, že ve všech čtyřech výše uvedených případech sehrál rozhodující úlohu vnější, ne-národní a mimokarpatský faktor, který rozhodoval bez vědomí či zásahu obyvatelstva. S tímto jeho tvrzením lze však částečně nesouhlasit, neboť kromě období druhé světové války a bezprostředně po ní, kdy o osudu tohoto území rozhodovaly dva cizí státy – Československo a Sovětský svaz, byl rozhodujícím faktorem vždy alespoň faktor národní. Ať už to byl Dobrjanský pocházející z Prešova či americká rusínská emigrace v čele s Žatkovičem, či snad národní a dokonce i karpatský faktor působící na tomto území v době existence první republiky. Na druhou stranu musíme dát Sabolovi za pravdu, že národní faktor na rusínském území byl během dvou minulých století velmi složitě identifikovatelný, neboť vlivy ovlivňující nejen národní charakter tamního obyvatelstva, ale i politický vývoj Podkarpatska, se vždy snažily o

¹⁰ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu : (Požadavky a cíle)*. Praha : Filosofická fakulta UK, 1996., s. 10.

¹¹ SABOL, S.S. *Zrostannja ukrajinskoji svidomosti sered molodi Zakarpattja u 1930-ych rokach..* Užhorod : Karpaty, 1993., s. 438. In DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko* . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s.72-73.

nastolení své vlastní národní identity. Ať už to byla identita maďarská, ukrajinská či ruská.

Předkládaná práce se bude tedy zabývat nejen snahami o získání autonomie rusínského národa po dobu téměř dvou století a jejím ekonomicko-sociálním potenciálem stát se autonomní součástí Ukrajiny, ale bude se také snažit nalézt odpověď na to, zda lze Rusíny opravdu považovat za národ v dnešním slova smyslu. Cílem první kapitoly je shrnout historický vývoj jednotlivých snah rusínské inteligence o získání autonomie. Považovali se Rusíni devatenáctého století za samostatný národ či byli zcela indiferentní k jakému národu budou patřit? Proč Duchnovič nedokázal vytvořit spisovný rusínský jazyk? Dále se zde budeme věnovat aktivitám amerických rusínských emigrantů a o jejich snaze prosadit připojení k Československu, neochotě a laxnosti pražské vlády k realizování autonomie slibované Rusínům mírovou saintgermainskou smlouvou a následně i ústavou z roku 1920, a aktivitami autonomistických uskupení na Podkarpatské Rusi ve třicátých letech. Proč ústřední vláda stále oddalovala udělení autonomie či alespoň jmenování autonomní vlády? Bylo jmenování autonomní podkarpatské vlády na konci třicátých let a následně vyhlášení nezávislosti dlouho očekávaným vítězstvím rusínských aspiračních nároků nebo zde „vyhrála“ svůj boj zcela jiná slovanská identita? Dále se tato kapitola bude zaměřovat na selhání československé diplomacie při „vyjednávání“ se Sovětským svazem o této části republiky. Co vedlo Edvarda Beneše k rezignaci v boji o Podkarpatskou Rus? Proč upustil od své koncepce poválečného uspořádání Československa?

Druhá kapitola by měla představit současnou situaci aspiračních snah v Zakarpatské oblasti dnešní Ukrajiny. Jaký je přístup ukrajinské vlády ke své nejzápadnější části a jejím národnostním menšinám? Co doposud ukrajinské úřady učinily, aby vyšly Rusínům v jejich požadavcích vstříc? Jaký je jejich postoj k rusínské otázce? Kdo je představitelem současného rusínského tzv. třetího obrození? Kam až jsou schopni tito obrozenci a buditelé zajít? Existuje vůbec po několika desítkách let sovětizace rusínský národ? A nakonec snad nejdůležitější otázka – kdo je vlastně Rusín? Jsou Rusíni dneška vůbec ještě národem nebo se Stalinovi a jeho následovníkům podařilo je zcela asimilovat s národem ukrajinským a přeměnit je tak v jakousi větev ukrajinského národa?

Poslední kapitola představí ekonomický a sociální potenciál dnešní Zakarpatské oblasti stát se autonomní součástí ukrajinského státu. Je Zakarpatská oblast natolik

silná, aby opravdu dokázala sociálně a ekonomicky fungovat jako samostatný celek, nezávislý na jiném jemu nadřazeném celku? Tato kapitola se bude snažit nalézt odpovědi na to, jaké místo zaujímá Zakarpatská oblast mezi všemi oblastmi Ukrajiny, zda dokáže využít svůj přírodní a rekreační potenciál a jaké jsou její silné a slabé stránky. Nakonec se pokusíme srovnat Zakarpatskou oblast a Autonomní republiku Krym z hlediska jejich sociálně-ekonomického potenciálu.

Abych mohla na všechny tyto otázky zodpovědět, rozhodla jsem se navštívit Užhorodský archiv při Užhorodské univerzitě, kde mi bylo poskytnuto mnoho materiálů, v ukrajinském, ruském, anglickém a dokonce i v rusínském jazyce. Další literatura a zdroje, které uvádím na konci této práce, byly dostupné především ve Slovanské knihovně v Praze. Podkarpatské Rusi je zde věnovaná značná část publikací. S hledáním zdrojů, zvláště pro období první republiky jsem potíže neměla, neboť dějiny Podkarpatské Rusi jsou úzce spjaty s dějinami Československa. Podkarpatská Rus hrála ve vnitropolitickém dění první republiky podstatnou roli, již jen tím, že formálně existovala jako autonomní část Československé republiky, podporovala autonomistické tendence Slovenska, měla značný vliv na vztahy československo-maďarské i na československo-polské a nakonec i na vztah mezi Československem a Sovětským Svazem.

Mnohem složitější bylo nalézt zdroje a literaturu k období po 29. červnu 1945, ale domnívám se, že důvodem toho je, že Rusíni byli Stalinem s okamžitou platností přejmenováni na Ukrajince a tudíž jejich dosavadní dokumenty a literatura, které byt' jen naznačovaly jejich existenci jako samostatného národa, sovětský režim ihned zlikvidoval. Zdroje k poslední kapitole jsem získala převážně na internetu a to především ze stránek Statistického úřadu Ukrajiny, Statistického úřadu Zakarpatské oblasti a jiných oficiálních vládních stránek.

Rusínské otázce se již v druhé polovině 20. století věnovala řada spisovatelů a v 90. letech jejich počet ještě vzrostl. Jsou to především publikace, které vyšly v USA, Kanadě a které byly přeloženy do ukrajinštiny, či knihy psané ukrajinskými či rusínskými historiky. Hlavními představiteli jsou již zmínění Paul Magocsi, Ivan Pop a řada dalších autorů uvedených v části Zdroje a literatura na konci této práce.

1. Přehled úsilí o získání autonomie na území Zakarpatské oblasti dnešní Ukrajiny do rozpadu Sovětského svazu

1.1. Počátky národního uvědomění rusínského národa

Národní zájmy jednotlivých nemaďarských obrozeneckých elit 19. století, jejich snaha o osvětu ve vlastním jazyce, reflexe a potřeba ochrany národního prostoru, to vše představovalo nové faktory kulturního charakteru, které se v průběhu 19. století staly politicko-geografickou součástí Horních Uher¹². Spojenectví národně uvědomělých představitelů nemaďarských národů Uherska, Slovenska a Podkarpatska, bylo přirozeným důsledkem jejich velmi podobných zájmů. Je však nutné upozornit, že aktivním představitelem takových společných zájmů v druhé polovině 19. století bylo především Slovensko.

Aktivita slovenských obrozenců hrála v rusínském obrozeneckém procesu významnou roli, neboť to byli právě oni, kdo vyzýval Rusíny k probuzení jejich národního života a prosazoval zájmy Uherských Rusínů na Slovanském sjezdu v červnu roku 1848. Ti zde tedy byli zastoupeni delegací Slováků v čele s Jozefem Hurbanem. J. Hurban 7. června jménem Slováků i Rusínů Uherského království ohlásil společné memorandum.¹³ Avšak politická aktivita Slováků neměla vliv ani na většinu rusínské inteligence v Užhorodě, která neustále proklamovala svou loajalitu vůči uherskému úřadu, ani na duchovenstvo prešovské diecéze, neboť i to zastávalo promaďarské stanovisko. Situace se změnila až příchodem Adolfa Dobrjanského¹⁴ do Prešova a

¹² Pojmenování Horní Uhry či také Horní zem (maďarsky Feldivék) se používalo pro označení jak Podkarpatska tak také Slovenska, obě části Uher měly velmi podobný geopolitický vývoj, neboť v průběhu více než jednoho tisíciletí (přibližně do roku 1918) spolu sdílely společný státní útvar.

¹³ Jejich požadavky se týkaly především následujících bodů: požadavek uznání Slováků a Rusínů jako svébytných národů ze strany maďarské vlády; Slováci a Rusíni mají mít vlastní sněmy se stálým slovensko-rusínským výborem, který by hájil jejich národní zájmy; požadavek k osvobození Slováků uvězněných za jejich činnosti při hájení národních práv, upuštění od pronásledování slovenských a rusínských národních činitelů; neboť ti se snažili zůstat loajální vůči Uhrám. Oproti poměrům v Uherské Rusi byli haličští Rusíni na mnohem vyšší vzdělanostní úrovni¹³ a byl zde zaznamenán úplně první politický program rusínské inteligence zavést lidovou rusínštinu do písemnictví, neboť církevní slovanština podle nich brzdila rozvoj rusínského národně politického uvědomování. POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-237-6., s. 196.

¹⁴ (*1817- +1901) významný rusínský politik a hlavní představitel rusínského národního obrození. Byl nakloněn jak austroslavistické koncepci a ideji federalizovaného Rakouska, tak představě slovanské

vytvořením malé prešovské skupiny aktivistů, kteří začali vytvářet svůj vlastní politický program.

Na konci první poloviny 19. století započala postupná maďarizace všech nemadžarských národů žijících v Uhrách. Prvním krokem k jejímu dosažení bylo nahrazení latiny, která byla do roku 1840 úředním a spojovacím jazykem v celých Uhrách, maďarštinou. O čtyři roky později zavedly úřady maďarštinu také jako povinný jazyk pro výuku na základních školách, a to i v nemadžarských obcích. Dalším krokem byla přeměna šlechty tzv. *natio Hungarica*¹⁵ na moderní maďarský politický národ, v níž viděl Lajos Kossuth, představitel uherského povstání proti Rakousku, jedinou cestu modernizace Uherského království. Avšak pro nemadžarské národy taková práva nepřiznával. Rusínská inteligence byla často obviňována z panslavismu a tudíž možného nebezpečí pro stát.

Hlavním představitelem rusínského národního obrození a jejich autonomistických snah byl již zmíněný Adolf Dobrjanský. Ten odjel 29. ledna 1849 v čele delegace Rusínů do Vídně, kde předložil svůj politický program plně v souladu s koncepcí austroslavismu, která spatřovala budoucnost slovanských národů, tedy i Rusínů, v ideji slovanské jednoty v rámci Rakouska. V jeho memorandu požadoval sjednocení rusínských zemí - Uherské Rusi, východní Haliče a Bukoviny, do jednoho politického celku v rámci habsburské monarchie.

Zprvu se rusínská delegace ve Vídni dočkala pozitivní odpovědi. Avšak když se v dubnu téhož roku Dobrjanský vrátil zpět do Vídně, zjistil, že vídeňská vláda jistá si svým vítězstvím nad Uhry, již o rusínský požadavek nejevila zájem. A. Dobrjanský svůj plán tedy sám stáhl a přijal nabídku ministra Alexandra Bacha stát se císařským komisařem v ruské armádě. Odměnou za jeho služby byl umožněn vznik Užhorodského státního okruhu, sjednocujícího rusínské župy¹⁶. Vytvoření tohoto okruhu můžeme chápat jako určitou formu první karpatorusínské autonomie, ačkoli ne v plném slova smyslu.

vzájemnosti a rusofilství. Více k A. Dobrjanskému viz POP, Ivan. *Podkarpatská Rus : osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha : Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1., s. 57-61.

¹⁵ Pojmem *Natio Hungarica* se označovali (bez ohledu na svůj etnický původ) příslušníci uherské šlechty, kteří tvořili uherský politický národ.

¹⁶ Ung, Bereg, Ugoča a Maramoroš.

S příchodem ruských vojsk do Uherské Rusi v roce 1849, se na rusínském území vytvořil rusofilský proud, jehož hlavními úkoly bylo nejen zavedení ruského jazyka do tamější literatury, ale také přijetí ruské národnosti rusínským obyvatelstvem. Dokonce i někteří podkarpatscí představitelé, jako A. Dobrjanský i A. Duchnovič, zprvu podleli prvotnímu nadšení z Ruska, neboť doufali, že se od nich dočkají pomoci ve svém boji o uznání své svébytnosti v Uhrách. Tento proruský proud zapustil své kořeny také v Haliči, kde z jejich iniciativy začal v polovině roku 1849 vycházet Haličsko-ruský Věstník, který se stal společným orgánem karpatských a haličských moskofilů. Následujícího roku byl tento časopis přemístěn do Vídně, kde vycházel pod názvem Věstník pro Rusíny Uherských zemí.¹⁷ Po porážce maďarské armády ruskými jednotkami, jejich odchodu z Podkarpatska a po ukončení svého působení ve funkci císařského komisaře ve štábu ruské armády se Dobrjanský vrátil do Prešova, kde začíná připravovat opětovná jednání ve Vídni, v otázce rusínských provincií a uznání svébytného rusínského národa.

V září 1849 se tedy vydává Dobrjanský opět do Vídně, aby ještě jednou předložil rusínskou otázku před samotným císařem. Ve své petici žádal¹⁸: rozšíření ústavy ze 4. března 1848 v otázce uznání rusínské národnosti v Uhersku; vymezení rusínského území a zavedení rusínského jazyka ve školách a na úradech, jmenování rusínských úředníků a učitelů, vydávání rusínských novin v rusínském jazyce a zrušení omezení vydávání tisku knih cyrilicí; zřízení rusínského užhorodského gymnázia a právnické akademie; možnost jmenování rusínských úředníků i do vídeňských úřadů; a stanovení garance i pro rusínské menšiny v jiných částech království.

Jak můžeme vidět, o sjednocení s Haličí se již v této rezoluci nehovoří, neboť se vídeňská vláda ke sjednocení rusínských zemí stavěla velmi odmítavě a Dobrjanský si toho byl plně vědom. Kladné odpovědi se však rusínská delegace na toto nové memorandum opět nedočkala. Problém byl v tom, že tento program neměl potřebnou základnu v národním hnutí, neboť se omezoval jen na malou skupinu rusínských představitelů z Prešova a podporu u mukačevské diecéze nenašel.

¹⁷ VIKENTIJ, Šandor. *Zakarpattja, ictorično-pravnyj narys IX st - 1920*. New York : Carpathian Allinace. ISBN 0-914834-87-8., s.131.

¹⁸ Více k jednotlivým bodům petice viz CHYMYNEC, Julijan. *Ternystyj šljach do Ukrajiny*. Užhorod : MPP "Hražda", 1996. s. ISBN 5-7707-9561-1., s. 40.

Na rozdíl od Dobrjanského, který dominoval politickému boji za národní obrození Rusínů, již zmíněný Alexander Duchnovič¹⁹ byl představitelem literárního boje²⁰. Své poslání viděl Duchnovič především v kodifikaci literárního rusínského jazyka. Základní charakteristikou každého národa při své sebeidentifikaci je právě jeho literární jazyk. Při existenci více dialektů se vždy vytvářel společný spisovný jazyk. Vystává tu tedy otázka, zda mohl Duchnovič či jiní rusínští národní obrozenci působící v literární sféře vytvořit určitou podobu celonárodního rusínského literárního jazyka. Hroch ve své knize *Národy nejsou dílem náhody* uvádí, že „Národní hnutí v prostředí východní, ortodoxní církve se musela vypořádat se skutečností, že jediným literárním jazykem, ke kterému se mohla hlásit jako k nositeli národní kulturní tradice, byla církevní slovanština (staroslovanština)...“²¹ A k ní právě Duchnovič vzhlížel a proto je třeba si na předešlou otázku, navíc v souvislosti s ubohými poměry v zemi, odpovědět *ne*. Duchovenstvo považovalo lidový rusínský jazyk za nevyspělý vhodný jen pro obyčejné sedláky, tudíž nemělo zájem o vytvoření spisovné rusínštiny.

Na rozdíl od Slováků, kteří kodifikovali dialekt slovenštiny používaný ve střední části země jako svůj literární jazyk, rozlišoval Duchnovič (po vzoru Dobrovského) „nízký styl“, tedy hovorovou řeč, a „vysoký styl“, slovanoruský jazyk.²² Uvědomoval si, že vzdělání mas dosáhne jedinež používáním lidového rusínského jazyka, avšak na druhou stranu tvrdil, že ani Němci, Francouzi a Angličané nehovoří jazykem svých sedláků, tudíž prostá lidová rusínská řeč není hodna stát se řečí literární a je určená pouze pro nižší vrstvy. Za jazyk literární používal právě církevní slovanštinu a mnohem častěji ruštinu. Stejně tak Dobrjanský i další rusínský představitel Rakovský přijali ruštinu jako svůj spisovný jazyk²³. Je až ironické, že ti největší rusínští buditelé

¹⁹ (*1803 - +1865) řeckokatolický kněz, rusínský činitel národního obrození v literatuře. Autor rusínské hymny Podkarpatskije „Rusíny ostavte hlubokij son!“ i známé básně „Ja Rusín byl, jsem i budu“. Více k A. Duchnoviči viz POP, Ivan. *Podkarpatská Rus : osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha : Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1., s. 67-68.

²⁰ Co se týče jeho politické činnosti byl Duchnovič zvolen mezi léty 1847 a 1848 do funkce poslance do Krajského sejmu v Bratislavě, kde vystupoval proti snahám a činnosti Kossutha. Velmi často se právě s Kossuthem na jednáních v sejmu dostával do slovních konfrontací ohledně svobody jednotlivých slovanských národů.

²¹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0., s. 212.

²² POP, Ivan. *Encyklopedija Podkarpatskoj Rusi*. 1. Ukrajina: V. Padjaka, 2001. ISBN 966-7838-23-4., s. 34.

²³ Církevní slovanštinu považovali za archaickou.

odsuzovali jazyk svého vlastního lidu. Jazyk, který se měl stát hlavním atributem jejich uvědomovacího procesu.

Dalším takovým atributem je svébytnost každého národa. P. R. Magocsi se domnívá, že vštěpit Rusínům pocit národní svébytnosti bylo velmi komplikované, neboť rusínská inteligence ač si byla vědoma slovanské národní podstaty rusínského národa, nevěděla, jaká by tato svébytnost měla být²⁴. Mají být Rusy, Ukrajinci či samostatným národem Rusínů? ²⁵

V šedesátých letech navíc dochází k rozkolu mezi Podkarpatskými a Haličskými Rusíny, protože díky právě probíhajícímu národnímu obrození ve východní Haliči, nebyla haličská inteligence ohledně své vlastní národní identity a směru svého vývoje rozhodnuta. Existovaly zde dvě orientace, proruská a proukrajinská. Rusofilové tvrdili, že Rusíni Habsburské monarchie jsou součástí ruského národa. Druhý směr argumentoval tím, že rakousko-uhersští Rusíni a Ukrajinci jsou jeden a týž národ. Je však zde třeba upozornit na to, že ukrajinská orientace, která se zdála být silnější z obou zmíněných směrů, se v Haliči nesnažila zavést ukrajinský jazyk, naopak snažila se vyzdvihnout haličský rusínský dialekt na úroveň životaschopného literárního jazyka a odmítala jak církevní slovanštinu tak ruštinu. To bylo trnem v oku podkarpatských Rusínů, zejména Duchnoviče, který, přesvědčený o důležitosti ruštiny a církevní slovanštiny pro literární život, jejich postoj prohlašoval za protirusínský.

Rakousko-Uherské vyrovnání z počátku roku 1867, na jehož základě byl vytvořen nový dualistický stát, změnilo postavení všech nemaďarských národností v Uhersku. Zatímco Vídeň vycházela z politické zásady *Gesamtmonarchie* (Společná monarchie), jež zabezpečovala kulturní a politická práva národům žijícím na jejich území. Budapešť na druhou stranu vycházela ze zásady – *egységes magyar nemzetiség* – unitární maďarský národní stát, který však vylučoval jakoukoliv účast ostatních nemaďarských národů ve státním aparátu. Maďaři se nehodlali dělit o politický vliv s jiným slovanským národem. Uhersko plně uplatňovalo své nacionalistické heslo *Extra*

²⁴ Už nejednotné pojmenování rusínského národa - Karpatorus, Uhrorus, Malorus svědčilo o nevyhranění jejich diferenčního procesu.

²⁵ MAGOCSI, Paul R. *Formuvannja nacional'noji samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948)*. Užhorod : Polička Karpatskoho kraju, 1994. ISSN 0869-0782., s.10.

Hungariam non est vita, et si est, non est ita.²⁶ Vůči Slovákům (a Rusínům, neboť ti byli pro Uhry ještě méně než Slováci²⁷) pak heslo Tot nem ember.²⁸

V roce 1868 byl přijat zákon č. XLIV týkající se rovnoprávnosti všech národností. Podle tohoto zákona tvořili všichni uherští občané jeden politický²⁹ maďarský národ a tím zákon odpíral jakoukoliv politickou existenci jiných národností. „Na druhé straně byl zákon č. XLIV v poskytování individuálních práv ... liberální a v některých ustanoveních ... překračoval požadavky národnostních menšin. Otvíral jim ... prostor pro užívání mateřského jazyka v administrativě, ve školství a v náboženském životě.“³⁰ Realita však byla samozřejmě zcela jiná. Rusínům nebylo dovoleno používat svůj mateřský jazyk při jednání s úřady, nebylo jim povoleno propagovat svou vlastní kulturu žádným způsobem, jakékoli národní spolky se automaticky považovaly za nezákonné a stejně tak bylo zakázáno vyučovat dějiny v rusínském jazyce v Užhorodském gymnáziu.³¹

V 80. letech 19. století, kdy z rusínské politické i literární scény zmizely osobnosti jako Duchnovič, Dobrjanský, se rusínský národní život rozdělil na dva hlavní proudy: 1. ne příliš velký okruh vlastenců, kteří se snažili zachovat slovanskou národní svébytnost a 2. početná skupina tzv. maďaronů, kteří se plně asimilovali s maďarskou kulturou. I národní inteligence se dělila na dvě skupiny: na rusínofily, neboli národovce, kteří prahli po vyzdvižení kulturní úrovně mas, psali řečí, která se opírala o místní dialekty a kteří pochopili lingvistickou hodnotu rusínského jazyka a nutnost jeho kultivování. A na rusofily, již tvrdili, že literární ruská řeč je pravděpodobně jediným dokonalým způsobem komunikace a kteří na rozdíl od rusínského tábora ve své literární a publicistické činnosti stále používali výhradně podkarpatskou variantu ruštiny. Do

²⁶ Mimo Maďarsko není život, a je-li, není takový.

²⁷ Jak uvádí Ján V. Ormis „Zakarpatskí Ukrajinci (Rusíni) byli početně i kulturně slabí a měli v Uhersku ještě horší pozici než Rumuni v Sedmihradsku.“ Více k postavení národů Uherska v ORMIS, Ján Vladimír. *O reč a národ : slovenské národné obrany z rokov 1832-1848*. 1. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1973. 848 s.

²⁸ Z maďarštiny „Slovák není člověk“.

²⁹ Více k Národnostnímu zákonu č. XLIV a vytváření tohoto jednotného politického národa Maďarů viz BAYCROFT, Timothy; HEWITSON, Mark. *What is a nation? : Europe 1789-1914*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 377 s. ISBN 0-19-929575-1., s.178-183.

³⁰ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9., s. 89.

³¹ VIKENTIJ, Šandor. *Zakarpattja, ictorično-pravnyj narys IX st - 1920*. New York : Carpathian Allinace. ISBN 0-914834-87-8., s.145-146.

prorusínského tábora patřil např. i Augustin Vološin, který odmítal jakékoliv spojení s ruskou kulturou a naopak zdůrazňoval historii, folklor a především jazyk Podkarpatských Rusínů³². Je třeba zde zdůraznit, že Vološin, který bojoval o čtyřicet let později za vytvoření autonomní Zakarpatské Ukrajiny, nyní rázně odsuzoval ukrajinismus, který se rozšiřoval po Haliči.

Tato hrstka prorusínské národní inteligence na konci 19. století však nebyla dostatečně silná na to, aby dokázala čelit silícímu proudu promaďarsky orientované mladé generace rusínských intelektuálů, kteří usilovali o zapojení rusínské kultury do kultury maďarské a popírali jakoukoli spojitost Uherských Rusínů s východními Slovany, s Ukrajinci a Rusy. Všemi způsoby se snažili dokázat přínáležitost Podkarpatska ke kultuře Střední Evropy už od nejstarších dob. Ti nejradikálnější se dokonce zříkali rusínské identity a prohlašovali, že jsou řeckokatoličtí Maďaři. Pro toho, kdo se dožadoval společenského vzestupu, bylo nutné, aby projevil své maďarské vlastenectví.

„Boj za návštěvu národní školy se stal účinným nástrojem národní mobilizace, a to nejen v podmínkách národních hnutí, ale také v podmínkách státních národů ... Zatímco v případě státních národů se školní docházku postupně podařilo podstatně rozšířit, v případě národních hnutí stupeň úspěchu v boji za národní školu závisel na státní školské politice.“³³ A ta měla v Uhersku za cíl maďarizovat národnostní menšiny. Na vysokých školách a v gymnáziích se smělo vykládat pouze v maďarštině. V roce 1907 byl přijat nový školský zákon, na jehož základě se od učitelů očekávalo, že budou v dětech rozvíjet a posilovat pocit příslušnosti k maďarskému národu. Školy se staly hlavním nástrojem maďarizace. Zatímco v roce 1874 zde bylo 479³⁴ rusínských základních škol, v roce 1896 už jen 189, do roku 1906 se jejich počet snížil na 23 a po roce 1906 zde nebyla žádná rusínská škola. Všechny písemné materiály se psaly

³² Z té doby také pocházejí knihy Bukvar M Vrabela a první vydání Vološinovy Metocké gramatiky uhro-ruského literárního jazyka.

³³ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0., s. 217.

³⁴ Údaje převzaty z MAGOCSI, Paul R. *Formuvannja nacional'noji samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948)*. Užhorod : Polička Karpatskoho kraju, 1994. ISSN 0869-0782., s.44.

v maďarském jazyce, vyvěšovaly se uherské státní znaky a zdi škol byly ozdobeny obrázky z maďarské historie.³⁵

Maďarizace stále pokračovala i po vypuknutí první světové války, proto v předvečer války začala masová emigrace rusínských rolníků zbídačených událostmi posledních dvaceti let a to především do USA a Kanady. Byli to právě oni, kteří později převzali iniciativu vytvoření národně státního programu a kteří se aktivizovali v polovině roku 1918. V USA postupně vzniklo několik krajanských svépomocných a konfesijních organizací, např. Sojedenenije greko-katoličeských církevních bratrstv, Amerikansko-russkaja narodnaja oborona. Rusínští emigranti se zde dostávali do styku se slovenskými i českými emigranty a začali se sbližovat.

1.2. Podkarpatská Rus v rámci Československa

V představách podkarpatských emigrantů se ke konci první světové války začaly objevovat jednotlivé varianty další existence Uherské Rusi. Hovořilo se o jejím spojení s Ruskem, Ukrajinou či Československem, o získání autonomie v rámci vznikající Maďarské republiky či plné nezávislosti. Jednotícím, kumulovaným znakem jednotlivých koncepcí a představ bylo, že všechny musely korespondovat s konkrétní globální mocensko-politickou realitou, a reprezentovaly tak zájmy a vůle vítězných dohodových mocností.³⁶

Poprvé svou politickou představu Rusíni vyslovili na Rusínském kongresu 13. července 1917 v New Yorku. Tohoto kongresu se účastnili především emigranti z Karpatské Rusi – Haliče, Bukoviny a Podkarpatské Rusi a dále také delegáti rusofilských organizací. Z jejich jednání vzešlo memorandum, ve kterém požaduje celý karpatorusínský národ vysvobození Příkarpatské Rusi od cizího nadvládí, žádá v souladu s jejími etnografickými hranicemi nejširší autonomii a sjednocení Podkarpatské Rusi s demokratickým Ruskem.³⁷ Rezoluce však bohužel nezískala náklonnost dohodových mocností, které nehodlaly dopustit, aby se hranice Ruska posunula až do střední Evropy.

³⁵ MAGOCSI, Paul R. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : 1994, Rusínska obroda. ISBN 80-88769-05-1., s. 29.

³⁶ MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus : nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. 216 s. ISBN 80-85665-43-3., s. 70.

³⁷ MAGOCSI, Paul R. *Formuvannja nacionalnoji samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948)*. Užhorod : Polička Karpatskoho kraju, 1994. ISSN 0869-0782., s. 53.

Na konci května 1918, v době jednání se slovenskými emigranty v Pittsburghu, se rusínští představitelé poprvé setkávají s Masarykem³⁸. Pro Masaryka nebyla rusínská otázka ničím novým. Poprvé se o ní zmiňuje v souvislosti se vstupem ruských vojsk v letech 1914 a 1915 na karpatské území. Po bolševickém puči v roce 1917 se Masaryk zamýšlel nad problémem Podkarpatska v souvislosti s jednáními ukrajinských politických činitelů během jeho návštěvy Kyjeva v polovině roku 1917. V té době totiž ukrajinští političtí představitelé usilovali o autonomii Ukrajiny jako součásti federalizovaného Ruska a vůči území Podkarpatské Rusi byli indiferentní. Na začátku roku 1918 opět navštěvuje Masaryk Ukrajinu a zmiňuje se zde o rusínské otázce při rozhovoru s ukrajinskými představiteli. Poznamenává, že „ukrajinští předáci neměli žádné námitky proti přivtělení Podkarpatského Rusínska do našeho státu.“³⁹

Na počátku léta 1918 pokračovala další jednání mezi rusínskými představiteli o otázce budoucího osudu Podkarpatské Rusi. Jako důsledek vznikla 23. července 1918 *Amerikanska narodna rada Uhro-Rusinov* (ANRUR)⁴⁰. Rada se prohlásila za zákonného představitele rusínské americké emigrace, okamžitě zamítla jakékoliv pokusy ztotožňovat rusínský národ s Velkorusy či Ukrajinci a usilovala o zachování odlišného charakteru svého národa. Společně s východní Haličí a Bukovinou hodlala vytvořit karpatský stát složený ze tří kantonů s právem na plnou samosprávu a náboženskou a kulturní svobodu.⁴¹

Na závěr sjezdu byla přijata tzv. Homesteadská rezoluce, v níž vyjadřuje ANRUR touhu zabezpečit pro rusínské území úplnou samosprávu⁴². Tato deklarace

³⁸ Díky snahám rusínských emigrantů v USA a T.G.Masarykovi se podkarpatská oblast dostala do popředí mezinárodního zájmu. Už v roce 1915 vyjádřil Masaryk v memorandu ministerstvu zahraničních věcí Velké Británie o tento region velký zájem a zároveň žádal, aby byla tato část severních Uher začleněna do budoucího československého státu. Zdůrazňoval, že díky tomu se vytvoří územní koridor mezi střední Evropou a Ruskem. Po podepsání Pittsburské dohody pověřil Masaryk slovenské zástupce představením rusínským činitelům možnosti připojení jejich vlasti k formující se Československé republice.

³⁹ MASARYK, Tomáš G. *The making of a state : memories and observations, 1914-1918*. 1. London : Allen and Unwin, 1927. 461 s., s. 256.

⁴⁰ HRANČAK, I. *Zakarpattja v skladi Čechoslovaččiny*. Užhorod, 1999. s. ISBN 966-7400-03-6., s.42.

⁴¹ HANAK, Walter K. *Karpatsko-rusínská otázka : 1918-1945*. Praha : Odbor kultury a krajaňských styků MZV, 1998. ISBN 80-85281-50-X., s. 14.

⁴² Rezoluce se skládala z následujících bodů: zůstanou-li předválečné hranice Podkarpatska v Uhersku, pak Rusíni získají od Maďarů plnou autonomii; pokud se budou hranice měnit, pak jsou povinni dohodnout se s ostatními národy, a to tak, že se Rusíni nemohou spojit s nikým jiným než se svými nejbližšími bratry – haličskými a bukovinskými Rusíny; Národní rada bude vyžadovat autonomii pro Uhrorusíny, aby mohli chránit svůj národní charakter.

odrážející pohled prouherského duchovenstva a prohaličských světských představitelů se zatím o Československu nezmiňuje. K československému proudu se ruský tisk stavěl negativně, především co se slovenských emigrantů týče, neboť to byli právě Slováci, kdo prohlašoval Podkarpatskou Rus za součást budoucího Slovenska. Objevily se zde opět⁴³ dohady, komu budou patřit okruhy Šariš, Spiš, Abauj, Boršod, Zemplín a Ung, kde žilo smíšené obyvatelstvo.

Ačkoli zprvu byla emigrantská organizace proti spojení s Československem, nakonec jí schválila a to díky činnosti Grigorje Žatkoviče⁴⁴. V té době projednávají Žatkovič s Masarykem možnosti sjednocení Podkarpatské Rusi s budoucím Československem. Masaryk mu slibuje, že pokud se Rusíni rozhodnou spojit se s Československem, pak zde budou mít plnou autonomní krajinu. Ať už tento ústní slib byl opravdu dán či ne, nebyla mezi Žatkovičem a Masarykem podepsána žádná písemná dohoda ani 25. října ani další den, kdy společně podepsali Deklaraci pro společné cíle nezávislosti středoevropských národů.⁴⁵

⁴³ Poprvé tento problém geopolitického charakteru nabyl na významu na počátku 20. století. Nejprve měl tento konflikt podobu diskuse mezi Rusínem Volodimirom Hnaťukem a Slovákem Samuelem Czambalem, kteří vedli spor o původu slovanského obyvatelstva na východním Slovensku - je-li to rusínské či slovenské obyvatelstvo. Tento spor vyzbrojil obě strany argumentací a byl prvním signálem konfrontace i nedorozumění na politické úrovni ve vzájemných vztazích slovenské postštúrské a podkarpatské postdobrianské generace elit. Viz DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s.82.

⁴⁴ (*1886 -+ 1967) americký právník, představitel rusínského emigrantského spolku Sojedenenije greko-katoličeskych russkich bratstv. Rusíny považoval za samostatný národ. V roce 1920 dočasným guvernérem Podkarpatské Rusi. V době 2. sv. v. protestoval proti anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem. Více k G. Žatkovičovi viz POP, Ivan. *Podkarpatská Rus : osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha : Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1., s.282-283.

⁴⁵ V dopise E. Benešovi do Paříže ze dne 28. října T. G. Masaryk píše, že kdyby bylo možné to, co navrhnou Uhro-Rusíni, tedy vytvoření federace s Československem, měl by československý stát společné hranice s Rumunskem. Také se zde zmiňuje o tom, že je třeba postupovat obezřetně a s taktem, aby nedošlo k vyvolání nepřátelství Ukrajinců v Haliči. Pokud by Československo nezískalo společnou hranici s Rumunskem, znamenalo by to bližší kontakt mezi Poláky a Maďary a odříznutí Československa od jeho eventuálního dalšího spojence. Další výhodou by byla přímá hranice s Ruskem, protože tehdy ještě netušili, že východní Halič bude přiřčena Polsku a bylo pravděpodobné, že v Rusku nakonec zvítězí síly, které by byly přijatelné a příznivé pro československé politiky. A nakonec československá strana tímto spojením získávala posílení pozice vůči Budapešti. V dopise ze dne 7. listopadu Masaryk píše: „Uhrorúsini chtějí k nám. Je to zde organizace po výtce klerikální (uniati); dříve pod maďarským vlivem. Neprobuzení, ale dobrý materiál. Přijedou do Evropy, aby promluvíli se svými doma. Jsou proti „Ukrajincům“ a mají proti sobě „Karpatorusy“, slabší zde organizaci rusofilskou, pravoslavnou. Měli bychom spojení s Rumuny. Také Karpatorusi chtějí k nám.“ Viz HÁJKOVÁ, Dagmar; ŠEDIVÝ, Ivan. *Korespondence T.G. Masaryk - Edvard Beneš : 1914-1918*. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2004. 353 s. ISBN 80-86495-19-1., s.257.

Problém vytýčení hranic mezi Slovenskem a Podkarpatskem se postupně vyvinul ve vážný politický spor a téměř neustálou konfrontaci během prvních dvaceti let soužití ve společném státě.⁴⁶ „Oficiální podobu nabyla doktrína „Od Popradu až po Tisu“ v rezoluci Americké Národní rady Uhro-Rusínů z 12. listopadu 1918.“⁴⁷ Slovinci vnímali otázku východní hranice mnohem méně citlivě než jejich rusínští sousedé, neboť si ujasnili podobu svého vlastního národního území už na konci 19. a na začátku 20. století. Tyto župy vnímali jako výhradně slovenské⁴⁸.

Problémem Rusínů (a výhodou pro Slováky) bylo to, že východní slovenská hranice, stanovená na mezinárodním fóru, odpovídala „slovenským požadavkům ... Společnost národů tak nepřímou Slovákům určila a de facto i garantovala jejich území.“⁴⁹ Nevýhodou Rusínů bylo, že stále ještě nebyla dořešena otázka etnicity rusínského obyvatelstva. Jednotlivé kulturní orientace, které tu vznikaly, jako ruská, ukrajinská a rusínská, se postupně měnily v etnické orientace, které však Rusíny spíše rozdělovaly.

12. listopadu 1918 se ANRUR schází ve Scartonnu. Zde „vystoupil Žatkovič se 14ti bodovým programem, který měl být jakýmsi politickým základem pro spojení Podkarpatska s Československem. „Bod č. 2 ustanovoval, že konečné hranice mezi Slovenskem a „Ruským státem“⁵⁰ určí společná rusínsko-česko-slovenská komise. Podle bodu č.10 až dokud se tak nestane, Ruský stát musí spravovat nejen rusínské území na východ od řeky Už, ale i severní oblasti regionů Spiš, Šariš a Zemplín. Bod č. 14 vyhrazoval právo Ruského státu v případě konfliktů s čs. vládou, obrátit se na budoucí mezinárodní soud Ligy národů. Doktríně „Od Popradu až po Tisu“ navzdory velké snaze podkarpatské reprezentace, nebylo souzené uzříti světlo světa v praktické

⁴⁶ Teď se již jednalo „jen“ o župy Šariš, Spiš a Zemplín..

⁴⁷ DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko* . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 82-3

⁴⁸ Částečně tak vnímali i Užskou župu.

⁴⁹ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha : Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-754-2., s.77.

⁵⁰ Duleba ve své knize *Ukrajina* uvádí: název Ruský stát byl původně Žatkovičovým projektovaným názvem pro Podkarpatskou Rus a byl motivovaný představou o federativním fungování ČSR podle vzoru federace států v USA. Viz DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko* . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 84.

podobě.⁵¹ Dále je zde schválena konečná varianta uspořádání Podkarpatska - autonomie v rámci československého státu. Podkarpatská Rus bude mít jako „nezávislý stát“ vlastní vládu, administrativu a sněm.⁵² Ani rusínští představitelé doma na Podkarpatsku nezháleli. Došlo zde k vytvoření několika rad, které zastávaly proruskou, proukrajinskou⁵³ a promaďarskou orientaci.

Události roku 1918 utvrzovaly Zálitavsko, že se situace nejspíše bude vyvíjet v jeho neprospěch, snažilo se tedy zachovat integritu svého státu přijetím zákona č. X (tzv. Lidového zákona), který byl vydán po jeho rozpadu⁵⁴. Zákonem nabízenou autonomii přijalo jen Podkarpatsko. „Vláda v Budapešti jednala rychle. Dne 21. prosince 1918 zákonem č. X vyhlásila zřízení autonomní rusínské provincie *Ruská krajina*. Avšak území autonomní provincie přesně ohraničeno nebylo.“⁵⁵ Rusíni měli získat plnou autonomii v záležitostech vnitřní administrativy, soudnictví, náboženství, vzdělávání a kultury. Budapešťská vláda pak měla rozhodovat o společných otázkách zahraničních, válek, financí, občanského a trestního práva, o ekonomických a sociálních věcech. V únoru následujícího roku Károlyiho vláda vytvořila administrativní strukturu Ruské krajiny. Po komunistickém puči v Uhrách byl bolševický režim nastolen také v komitátech Ugoča, Bereg a Marmaroš. Byla vyhlášena komunistická Ruská krajina.

⁵¹ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 84.

⁵² Žatkovič též prosadil návrh, aby byl proveden plebiscit mezi americkými Rusíny. V něm 67 % zúčastněných hlasovalo pro připojení Podkarpatské Rusi k Československu, 28 procent k Ukrajině, pro samostatný stát 2 procenta a jedno procento pak pro připojení k Maďarsku, Rusku či Haliči. Údaje viz CHMELAR, J.; KLIMA, Stan.; NEČAS, Jaromír. *Podkarpatska Rus, obraz obstojaťelstv prirodnych, hospodarskich, političeskich, cerkovnych, jazykovych i prosvitel'nych*. Užhorod, 1923., s.8.

⁵³ S aspiracemi ukrajinských nacionalistů v souvislosti s Podkarpatskou Rusí se setkáváme na mírové konferenci již v Brestlitevském, na níž byla ustanovena nezávislá Ukrajina. Navzdory zde prezentovaným snahám proukrajinské huculské delegace, zájem o podkarpatské území a vytvoření nového státu v tomto prostoru nebyl. Ani ukrajinské činitelé připojení tohoto území za Karpaty do nově vzniklé Ukrajiny nezajímalo. Více k mírové konferenci a ukrajinským požadavkům viz CZERNIN, Otakar. *In the World War*. New York, 1920., s. 269.

⁵⁴ Ve vyhlášení Národní maďarské rady z 23. října se hovořilo, že bude v Budapešti zřízeno ministerstvo na ochranu autonomních národnostních částí nově vzniklé republiky. Spojenecké státníky informoval Károlyi o tom, že Slováci i Rusíni hodlají i nadále zůstat součástí Uherského státu. Následné obsazení Slovenska českým vojskem se setvalo s odporem Károlyiho vlády, která reagovala podáním stížnosti. Podkarpatskou Rus ve své stížnosti nezmiňovala, neboť tu považovala za nezpochybnitelnou součást Uher. Avšak už v první polovině listopadu tvrdí Budapešť, že Češi hodlají obsadit území od Bratislavy přes Čop až k Marmaroši. Z toho je patrné, že se i Uherská Rus dostává do hledáčku československého i uherského zájmu, neboť si uvědomují její strategický význam.

⁵⁵ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9., s.106-107.

Poslancům sejmu se podařilo schválit pouze ústavu Ruské krajiny v rámci Maďarské sovětské republiky. Existence „autonomní“ Ruské krajiny však neměla dlouhého trvání.

Užhorodská národní rada dne 29. ledna 1919 vysílá do Prahy žádost o obsazení celého Podkarpatska československým vojskem. O měsíc později přijímá rezoluci, k níž se 6. března připojuje i Prešovská národní rada a jsou v ní vytýčeny zásady společného soužití: karpatorusínský národ jako autonomní součást se připojuje k ČSR, Podkarpatská Rus bude mít stejnou autonomii jako Slovensko, bude mít svůj vlastní sněm, svého rusínského ministra a úřady. Hranice mezi Podkarpatskou Rusí a Rumunskem a Maďarskem podle této rezoluce určují jednotlivá města. Užhorod má být hlavním městem⁵⁶.

Dne 29. července 1919 vydala pražská vláda dva dekrety, v nichž byl jmenován šéfem civilní správy Jan Brejcha⁵⁷ a předsedou prezidia Podkarpatska G. Žatkovič. Počítalo se s tím, že prezidium bude jen prozatímním orgánem do doby, než podle ještě neexistující československé ústavy, bude jmenován guvernér.

Vztahy mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí týkající se otázky hranic se stále zhoršovaly. „Vymezení hranic teritoriální komise v Paříži zároveň obsahovalo doložku, na základě které čs. vláda v „Proklamaci o generálním statutu pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi“ (18. listopadu 1919) doporučila představitelům Slovenska a Podkarpatské Rusi, aby se dohodli o eventuálním přičlenění části souvisejícího rusínského území k Podkarpatské Rusi, které se nachází v severovýchodní části Slovenska mimo hranice určené teritoriální komisí v Paříži.“⁵⁸ Řešení týkající se hranic je přijato 26. března s tím, že bude platit hranice Čop na jihu, Užhorod a Perečín na severu.

⁵⁶ V čele této autonomní země měl stát guvernér, který by byl odpovědný sněmu, nikoli československé vládě. V ústředním pražském parlamentě měli podkarpatští poslanci hlasovat jen o společných záležitostech. Národní rady se usnesly, že první gubernátor bude jmenován prezidentem republiky. Úkolem gubernátora mělo být řízení místního parlamentu. Úředním jazykem se měla stát rusínština, která se měla vyučovat na základních školách a v první třídě gymnázií. Sporná otázka hranic mezi Slovenskem a Podkarpatskem měla být vyřešena plebescitem. A konečně každý Rusín by měl mít možnost svobodně se přihlásit ke své národnosti.

⁵⁷ Po vojenském obsazení spravoval území Podkarpatské Rusi generál Hennocque.

⁵⁸ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 85.

Dne 6. srpna 1919 přijala Rada ministrů zahraničních věcí v Paříži znění smlouvy s Československem, která byla stvrzena podpisy 10. září 1919 v Saint-Germain-en-Laye. Součástí ní byla tzv. malá saint-germainská smlouva, podle níž byla Podkarpatská Rus připojena k ČSR⁵⁹. Podle článků 10 až 13 této smlouvy se „Československo zavazuje, že zřídí území Rusínů jihokarpatských ... jako samosprávnou jednotku, která bude vybavena nejširší samosprávou ... Území Rusínů jihokarpatských bude mít samostatný sněm. Tento sněm bude mít zákonodárnou moc ve věcech jazykových, vyučovacích a náboženských, jakož i v otázkách místní správy a ve všech ostatních otázkách, které mu zákony státu československého přidělí.“ Dále „Československo souhlasí, aby úředníci na území rusínském byli vybíráni, pokud možno, z obyvatel tohoto území. ... Československo zaručuje území Rusínů spravedlivé zastoupení v zákonodárném sboru republiky Československé, do něhož bude toto území vysílati poslance zvolené podle ústavy republiky Československé. Tito poslanci nebudou však mít práva hlasovati ve sněmu československém v žádných otázkách zákonodárných, které jsou přikázány sněmu rusínskému.“⁶⁰

Československo vyjadřuje svůj zájem o stanovení a uvedení do života slibované autonomie přijetím Generálního statutu Podkarpatské Rusi 7. listopadu 1919. První část statutu obsahuje doslovné znění článků saint-germainské mírové smlouvy. Dále vymezuje otázku státní hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, školskou a jazykovou otázku⁶¹. V čele má stát generál, který bude rozhodovat ve vojenských a civilních záležitostech, ačkoli jeho vojenské a civilní postavení nebylo v statutu zakotvené. Rovněž určoval název země jako Podkarpatská Rus či Rusínsko: „Až do právoplatné úpravy zvoleným sněmem nech je používán historický název Podkarpatská Rus, kromě které je možné používat též název Rusínsko“⁶². Závěrečná část stanovuje administrativní organizaci Podkarpatské Rusi. Tomuto navenek

⁵⁹ Začlenění Podkarpatska do ČSR bylo potvrzeno trianonskou mírovou smlouvou uzavřenou s Maďarskem dne 4. června 1920. Ve 48. článku smlouvy se uvádí, že Maďarsko uznává plnou nezávislost Česko-slovenského státu, včetně autonomního území Rusínů na jih od Karpat.

⁶⁰ Malá saintgermainská smlouva, čl.10-13. In HOŘEC, Jaromír. *Země neznámá*. 1. Praha : H&H, 1994. ISBN 80-85787-51-2., s. 92.

⁶¹ Tedy stanovení lidového rusínského jazyka jako jazyka vyučovacího a oficiálního, organizaci rusínských škol s povinným vyučováním rusínštiny a ochranu škol pro maďarské menšiny v Podkarpatsku.

⁶² PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní související. I.-II.díl*. Praha : Československý Kompas, 1935. 949 s., s. 151.

přesvědčivému aktu však chyběla důležitost, neboť statut měl pouze prozatímní charakter. Nebyl vydán ani jako zákon ani nařízení a nebyl publikován ve Sbírce zákonů. Byl vydán jen jako proklamace generála Hennocque⁶³.

Vydání tohoto Generálního statutu představovalo rychlou reakci československé vlády na uskutečnění ustanovení mezinárodních mírových dohod. Jak se ale Peter Mosný domnívá: „Byl to však spíše nevydařený a nerealizovaný pokus o urychlené zavedení autonomního zřízení na tomto území. Dokonce také ve smyslu všeobecné státo - a právo vědy nedá se o tomto zřízení hovořit jako o autonomním. Toto konstatování je možné podepřít ohlasem ze strany podkarpatoruského obyvatelstva a politiky, které se k němu postavily do značné míry negativisticky.“⁶⁴ Petr Mosný měl na mysli protesty Centrální národní rady. Např. interpelace dr. Bačinského⁶⁵ ze dne 28. listopadu 1932 o neplatnosti daného statutu, neboť nebyl podepsán Podkarpatskou Rusí a byl vydán před ratifikací mírové smlouvy ze Saint-Germain, tedy ještě před její závazností pro Československo. Vláda také jmenovala prozatímní autonomní radu tzv. Dočasné direktorium⁶⁶, které však mělo jen poradní charakter.

Autonomie Podkarpatské Rusi byla zakotvena v Ústavní listině ČSR z 29. února roku 1920⁶⁷. Ustanovení obsažená v malé saint-germainské smlouvě o autonomii Podkarpatské Rusi však nebyla do ústavy doslovně převzata. V hlavě první §3 se hovoří o tom, že nedílnou součástí ČSR a na základě dobrovolného připojení podle smlouvy v Saint Germain-en-Laye je Podkarpatská Rus, která bude vypravena nejširší autonomií.

⁶³ Peter Mosný se domnívá, že příčina této skutečnosti není jasná a nebyla tehdejší historiografií vysvětlená, každopádně jedná se o akt, který má v poměru k ostatním státoprávním a státotvorným aktům, které se podílely na konstituování československé státnosti, bezprecedentní postavení, navíc tento Generální statut znamenal výhodu pro československou státní moc, neboť ta tak mohla otevírat zadní dvířka a pole působnosti při realizaci povinností vůči tomuto území a jeho obyvatelstvu, které mezinárodní smlouvy vyžadovaly. Více viz MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus : nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. 216 s. ISBN 80-85665-43-3., s. 75.

⁶⁴ MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus : nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. 216 s. ISBN 80-85665-43-3., s. 79.

⁶⁵ Interpelace Bačinského, Curkanoviče, Mertý viz *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2011-01-01]. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1932. Dostupné z WWW: <http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/3vo/tisky/T0939_00.htm>.

⁶⁶ V jeho čele stál dr. G. I. Žatkovič a členy pak byli A. Vološin, dr. J. Braščajko, dr. E. Toronskyj a dr. J. Hadžega.

⁶⁷ Ačkoli mírová dohoda nestanovovala výslovnou povinnost pro ČSR zakotvit autonomní postavení Podkarpatska do ústavního zákona, to, že českoslovenští představitelé zvolili tuto formu, mělo demonstrovat vážný postoj k řešení daného problému, na druhou stranu ústava nestanovuje přesný termín uskutečnění autonomního zřízení.

V následujícím bodě se uvádí, že Podkarpatská Rus má vlastní sněm, který si volí předsednictvo a je příslušen usnášet se o zákonech v záležitostech jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy. Tento bod (resp. článek 11 smlouvy) byl v ústavě rozšířen o souhlas prezidenta republiky. Podkarpatská Rus má být v Národním shromáždění Československé republiky zastoupena přiměřeným počtem poslanců.⁶⁸

Ale rusínský sněm nemohl určovat ani počet těchto poslanců a senátorů, ani způsob jejich volby. Autonomní území Podkarpatska zůstalo i přes ustanovení obsažena v mírových smlouvách a v ústavě z roku 1920 nadále nerealizované, je tedy třeba chápat zklamání rusínských představitelů z postupu pražské vlády. Nebyly vydány volební předpisy upravující volby do podkarpatského sněmu. Stejně tak na postech funkcionářů Podkarpatské Rusi, kteří měli být podle této ústavy vybírání z jejího obyvatelstva, převážně byli čeští úředníci. A vzápětí přišlo další rozčarování, neboť volby, které se konaly do Poslanecké sněmovny a měly se konat i do podkarpatského sněmu, nakonec neproběhly. Ustanovení ústavy byla z části naplněna až roku 1923 a Podkarpatská Rus byla tohoto roku v pražském parlamentě zastoupena celkem devíti poslanci, ale o rusínském sněmu se v Praze zatím neuvažovalo, neboť podle slov pražské vlády nebyl stav země i jejího obyvatelstva dostatečně příznivý pro uskutečnění demokratické reformy společnosti.⁶⁹ Ústřední vláda nijak nespěchala ani s udělováním plné autonomie ani s řešením otázky slovensko-podkarpatských hranic. Hlavním argumentem pro nerealizaci autonomie byla nepřipravenost Rusínů pro autonomní správu věcí veřejných.

Generální statut byl změněn dne 26. dubna 1920 nařízením č. 356 Sb. o změně generálního statutu. Do čela výkonné moci byl nyní namísto administrátora země jmenován prozatímní guvernér. Direktorium bylo nahrazeno Guberniální radou, která byla tvořena guvernérem, viceguvernérem a 10 členy volenými a 4 členy jmenovanými vládou.⁷⁰ Prvním guvernérem Podkarpatské Rusi byl v únoru 1920 jmenován Grigorij

⁶⁸ *Parlament ČR Poslanecká sněmovna* [online]. 1920 [cit. 2011-01-01]. Zákon ze dne 29. února 1920. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

⁶⁹ Navíc byla zákonodárná moc autonomního sněmu omezena ustanovením čl.2. uvozovacího zákona k ústavní listině č. 121/1920, který říká, že Ústavní soud rozhoduje o tom, vyhovují-li zákony sněmu Podkarpatské Rusi zásadě článku I., tedy jsou-li podle čl. I tohoto zákona platné či ne. Viz Ústava 121/1920 In HOŘEC, Jaromír. *Země neznámá*. 1. Praha : H&H, 1994. ISBN 80-85787-51-2., s. 89-91.

⁷⁰ *Portál Veřejné správy České republiky* [online]. [cit. 2011-01-01]. Zákon o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi. Sbírka zákonů. Dostupné z WWW:

Žatkovič, ve své funkci však setrval pouze do března roku 1921, kdy pro zcela odlišnou představu autonomie (a otázky západních hranic Podkarpatské Rusi) rezignoval⁷¹. Od listopadu 1923 do června 1933 tuto funkci zastával Anton Beskid a po něm pak do roku 1938 Konstantin Hrabar.

Aby zlepšila zhoršující se vnitropolitické problémy, vyhlásila československá vláda dne 24. července 1927 zákon č. 125, tzv. zákon o organizaci veřejné správy, na jehož základě získalo Podkarpatsko stejný statut jako ostatní tři části Československa⁷². Na druhou stranu však zákon znamenal „definitivní ukončení“ problému hranic mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, neboť rozdělil ČSR na čtyři administrativní celky a tudíž demarkační linie určena mírovou konferencí se stala pevnou hranicí⁷³. Tato hranice byla nadále respektována i československo-sovětskou smlouvou o odstoupení Podkarpatské Rusi (resp. Zakarpatské Ukrajiny) z června roku 1945 a je respektována i v současnosti. Dnes tvoří slovensko-ukrajinskou hranici.

Neochota Prahy dát Rusínům slibovanou autonomii vytvářela stále větší propast mezi pražskou vládou a rusínskými představiteli. Ani světová hospodářská krize a politické napětí v celé Evropě ke zlepšení situace nepřispěly. Během 30tých let navíc narůstaly konflikty mezi představiteli rusofilské a ukrajinoofilské orientace, vznikaly politické strany a hnutí různých orientací. Všechna podkarpatská politická uskupení požadovala uskutečnění autonomní samosprávy Podkarpatské Rusi v souladu s mírovou

<http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_1=356/1920&PC_8411_ps=10#10821>.

⁷¹ Žatkovič se po své rezignaci vrátil do USA. Nemohl se však smířit s otázkou autonomie. Jeho návrat do USA byl signálem pro protičeskoslovenský proud, který v Pittsburghu 28. listopadu 1923 vytvořil Rusínskou radu pro národní ochranu (Rusin Council for National Defense) v čele s Michaelem Yuhaszem. Ten byl jmenován jako hlavní zástupce americko-rusínských aspiračních požadavků. Na základě rozhodnutí Rady bylo vytvořeno první memorandum, jež bylo odesláno Československé vládě ještě v roce 1923. Československá vláda ho však ignorovala se slovy, že autonomie je vnitřní záležitostí Československa a Amerika nemá právo se do ní vměšovat. Více k protičeskoslovenskému postoji americko-rusínských představitelů viz YUHASZ, M. *Wilson's Principles in Czechoslovak Practice: The Situation of the Carpatho-Russian People Under the Czech Yoke*. Homestead Pa., 1929., s.8.

⁷² Jeho pozice však v ČSR zůstala nadále prozatímní.

⁷³ Tímto zákonem však nezanikla doktrína „Od Popradu až po Tisu“, rusínští autonomističtí představitelé se k ní neustále v meziválečném období vraceli, jak uvádí Duleba (DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko*. Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s.86.) touto koncepcí chtělo zdůvodnit i Maďarsko útok na Slovensko po obsazení Karpatské Ukrajiny v roce 1939 sledující „sjednocení všech rusínských zemí“.

smlouvou a ústavou ČSR. A v důsledku pro podkarpatské představitele nevyhovujícího postoje pražské vlády k této otázce, narůstala činnost tzv. autonomistických stran⁷⁴.

Obě strany ve svých programech kritizovaly denacionalizaci obyvatelstva rusínského původu na východním Slovensku a žádali o provedení referenda v Prešově o připojení jeho území k Podkarpatské Rusi. Větším problémem bylo ale spíše to, že rusínské autonomistické strany byly více protičeskoslovenské nežli autonomistické, neboť představitelé obou stran ani tak netoužili po vytvoření samostatného autonomního státu, ale autonomního území v rámci státu jiného. Zájem o Podkarpatskou Rus, kromě Maďarska neustále lpícího na revizi trianonské smlouvy⁷⁵, projevila také polská strana, která počítala s tím, že kdyby bylo Československo napadeno (a Maďarsko stále trvalo na území Podkarpatské Rusi) měly by oba tyto státy společné hranice. Polsko se tímto postojem snažilo utišit ukrajinské skupiny, které by mohly vybouřit nespokojené Rusíny a Ukrajince v Haliči.

6. října 1938 se konala Žilinská konference, na níž byla přijata dohoda, žádající okamžité poskytnutí statutu autonomie pro Slovensko. „ČS. vláda už nebyla v situaci, v které by si mohla dovolit tuto žádost ignorovat. 7. září premiér ČSR gen. J. Syrový jmenoval Jozefa Tisa do funkce premiéra autonomního Slovenska.“⁷⁶ Konference se zúčastnila a k tzv. Žilinské dohodě připojila i Podkarpatská Rus. A ihned 8. října 1938 se v Užhorodě na zasedání Ruské centrální národní Rady rozhodlo „dožadovat se pro Podkarpatskou Rus stejných práv jako dosáhlo ... Slovensko.“⁷⁷ Po jednání v Užhorodě a na základě výše zmíněné Žilinské dohody byla dne 11. října 1938 jmenována autonomní vláda Podkarpatské Rusi. Předsedou se stal A. Bródy, ministr vnitra E.

⁷⁴ Nejdůležitější takovou stranou byla Autonomistická zemědělská unie v čele s Andrejem Brodym, Ivanem Kurtiakem, Julusem Földesim a Mychilem Demkem. Dále to byla Ruská národní autonomistická strana, která vznikla z iniciativy Štefana Fentsika⁷⁴ v roce 1935. Tyto dvě strany byly nejsilnější, neboť byly podporovány maďarskou (Brodyho strana) a polskou (Fentsikova strana) vládou. A jelikož oficiální představitelé Podkarpatské Rusi se stali loajální vůči pražské vládě, převzaly boj o doktrínu „Od Popradu až po Tisu“ tyto dvě autonomistické strany.

⁷⁵ Během meziválečného období byla hlavním cílem Budapeště revize výsledků Trianonské smlouvy z roku 1920, týkající se Slovenska a Podkarpatské Rusi a navíc maďarská vláda toužila po společných hranicích s Polskem.

⁷⁶ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 89.

⁷⁷ Tamtéž. s. 89.

Bačinský, ministr dopravy J. Révai, státní tajemníci A. Vološin, I. Pješčak a ministr hospodářství Š. A. Fencik⁷⁸.

Důsledkem tlaku Německa a Itálie a jejich snahy vtáhnout Maďarsko do sféry svého vlivu, „nabídlo“ Československo Maďarsku 24. října 1938, že mu odstoupí 11 300 km² území. V důsledku Vídeňské arbitráže byli Vološin a jeho vláda donuceni se přestěhovat do Chustu, neboť Užhorod⁷⁹ připadl Maďarsku. Chust se tak stal hlavním městem okleštěné Podkarpatské Rusi.

Dne 22. listopadu 1938 schválilo Národní shromáždění ústavní zákon o autonomii Slovenska a o autonomii Podkarpatské Rusi, jímž se Podkarpatsko stávalo autonomní částí Česko-Slovenské republiky. Vološinova vláda začala ihned transformaci dvacetileté demokracie na autoritativní systém. Podkarpatská Rus byla přejmenována na Karpatskou Ukrajinu. „Zahraniční politika měla být vytvářena ve směru dobrého spolužití se všemi sousedními státy. Tato velmi důležitá činnost autonomní vlády v daných mezinárodních podmínkách neměla velkých nadějí na úspěch. Ze strany Maďarska docházelo neustále k pokusům o anexi území, což vedlo k posilování germanofilské orientace. ... Německá diplomacie však nejevila zájem o vytvoření Velké Ukrajiny, kterou preferovali představitelé ukrajinského proudu v autonomní vládě.“⁸⁰

Dalším krokem autonomní vlády k nastolenému autoritativnímu systému bylo vydání nařízení na vytvoření jediného politického orgánu a to Ukrajinské národní unie (UNO), jejímiž členy mohly být jen osoby ukrajinské národnosti. Volby do prvního zemského sněmu se konaly 12. února 1939 a výsledky voleb byly typické pro autoritativní režim – více než devadesát procent pro UNO. Později tohoto roku vyhlásil

⁷⁸ Složení autonomní vlády mělo vytvářet představu, že došlo ke smíření proruské a proukrajinské orientace. Opak byl pravdou, neboť Bródy se snažil o získání autonomie Podkarpatska v rámci Maďarska. Za tímto účelem požádal 25. října ústřední vládu o uskutečnění plebiscitu, ale na jednání ústřední pražské vlády hlasovala většina přítomných proti tomuto požadavku. A. Bródy měl být pro vlastizradu nahrazen Petrem Židovským, avšak německá diplomacie byla jiného názoru a tak byl na její doporučení do funkce předsedy autonomní vlády dosazen Augustin Vološin. Na přání Berlína byly z podkarpatské vlády odstraněny i ostatní rusínsko-rusofilští ministři a kabinet se tak rázem stal proukrajinský.

⁷⁹ Spolu s Mukačevem a Berehovem. Neoprávněnost maďarského nároku na město Užhorod ilustruje výsledek sčítání jeho obyvatel z roku 1930: Češi a Slováci 31,7 %; Rusíni 24,7 %; Židé 23,3 %; Maďaři 17,8 %. Údaje viz LÁZŇOVSKÝ, Bohuslav. *Průvodce po Československé republice : II.část*. Praha : Orbis, 1933., s. 567.

⁸⁰ MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus : nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. 216 s. ISBN 80-85665-43-3., s 121.

Slovenský sněm autonomní slovenský stát pod ochranou Německa. A jelikož se tak Podkarpatská Rus, nyní už jako autonomní součást Česko-Slovenska, ocitla v politickém vakuu, nezbyvala jí jiná alternativa než také vyhlásit nezávislost. 15. března oznámil Vološinovi německý konzul H. Hofmann, že Německo „radí“ Zakarpatské Ukrajině neodporovat postupu maďarské armády. I přes to bylo zahájeno první a poslední zasedání sněmu autonomní Karpatské Ukrajiny. Sněm v rychlosti vyhlásil nezávislost země a schválil její název Karpatská Ukrajina. Prezidentem byl zvolen A. Vološin. Státním jazykem se měl stát ukrajinský jazyk, vlajkou ukrajinská vlajka a hymnou pak hymna ukrajinská Šče nevmerla Ukrajina⁸¹.

Jak Alexandr Duleba uvádí, kladli Slováci, na rozdíl od „Karpato-Ukrajinců“ mnohem větší odpor maďarskému pokusu o okupaci východního Slovenska⁸². A to i navzdory tomu, že hornatý podkarpatský kraj vytváří ideální podmínky pro partizánskou válku. Podle jeho názoru, lze touto historickou skutečností ilustrovat časový odstup ve vývinu národo-emancipačního procesu na Podkarpatské Rusi a Slovensku. Jedním z rozhodujících faktorů ochladnutí vztahů mezi Slovenskem a Podkarpatskem v meziválečných letech byla podle A. Duleby nevyhraněnost rusínské reprezentace v otázkách státoprávní koncepce vlastního území. Rusínofilská orientace plně oddaná Československu a autonomistické tendence na Slovensku nemohly najít samozřejmě společnou řeč.⁸³ A to ani s politikou Fencika či Bródyho, kteří tíhli k Maďarsku či Polsku, ani Vološina, který prosazoval spojení podkarpatského území s Ukrajinou. A jak již bylo uvedeno, žádný z představitelů rusínské elity neprosazoval koncepci vlastní samostatné státnosti a je jasné, že alternativy autonomie v rámci jiných státních celků, které podkarpatská elita navrhovala, neodpovídaly zase představám slovenské politiky během třicátých let.

Maďarský předseda vlády Pál Teleki 16. března oznámil, že se Podkarpatská Rus začleňuje do Maďarska a že Maďarsko garantuje pro toto území autonomii. Považoval udělení autonomie jako účinný lék pro Rusíny, nakažené československým

⁸¹ HRANČAK, I. *Zakarpattja v skladi Čechoslovaččiny*. Užhorod, 1999. s. ISBN 966-7400-03-6., s.24.

⁸² 23. března 1939 se pokusili Maďaři naplnit doktrínu „Od Popradu až po Tisu“ útokem na východní Slovensko, podařilo se jim však okupovat jen část slovenského východního území a to Sninský a Sobranceký okres.

⁸³ DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko*. Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 91.

liberalismem. Státními jazyky se staly maďarština a jazyk uhroorusínský. Maďarský regent Miklós Horthy 22. června 1939 uveřejnil zákon, který měl uspokojit podkarpatské autonomisty a dovolil jim usednout do dolní i horní komory parlamentu.⁸⁴

Projekt autonomie předložený na začátku roku 1940 maďarské vládě předpokládal vytvoření samosprávného vojvodství se zákonodárným sborem. V červenci pak byl tento projekt předložen Horthymu, který ho následně postoupil budapešťskému parlamentu k projednání. K tomu však nikdy nedošlo. Pod vojenským tlakem byl návrh zákona o autonomii stažen a již nikdy více neprosazován⁸⁵. V září 1940 byl regentem Kárpátalja jmenován Miklós Kozma, který prohlásil projekt autonomie za neuskutečnitelný, neboť rusínská společnost postrádá elitu, která by autonomii mohla uskutečnit. Nabídl však možnost konstituování svébytného rusínského národa, podporu kulturnímu rozvoji, rozvoji školství, kodifikace uhroorusínštiny jako literárního jazyka. V lednu 1941 vznikla z podnětu Kozmy Podkarpatská Společnost Věd (Kárpátaljai Tudományos Társaság), jejímž posláním bylo vytvoření svébytné národní identity Rusínů. Jejím největším přínosem bylo vydávání Gramatiky rusínského jazyka.

1.3. Sovětizace Podkarpatské Rusi

Stalin ještě v roce 1943 souhlasil s obnovením předmnichovského Československa a „nejevil“ o Podkarpatskou Rus velký zájem, avšak už v druhé polovině roku 1944 ji včlenil do svých plánů. Podle jeho představy se měla Podkarpatská Rus stát bránou do střední Evropy.

V roce 1933 se na adresu Podkarpatské Rusi Beneš vyjadřuje: „Bez Slovenska a Podkarpatské Rusi by Malá Dohoda byla jednoduše nemožná ... My nikdy neopustíme Podkarpatskou Rus, když právě na Slovensku a Podkarpatské Rusi budujeme naši politiku v Malé Dohodě, naši politiku v celé Střední Evropě ... takže nikdy

⁸⁴ Jmenoval 3 poslance (Š. Fencik, A. Inickij, J. Kaminskij) do horní komory maďarského parlamentu, 12 poslanců v čele s A. Bródym pak do dolní komory. V parlamentu měli zastupovat území Kárpátalja.

⁸⁵ Více k politice Uherska k Podkarpatské Rusi po vídeňské arbitráži viz HRANČAK, I.M., et al. *Karpat'ska Ukrajina : pytannja deržavno-pravovoho rozvytku i mižnarodnoho stanovyšča*. Užhorod : NAN, 1999. ISBN 966-7242-92-7., s. 59-77.

nepřipustíme, abychom ztratili územní spojení s Rumunskem.“⁸⁶ Avšak na konci třicátých let se ve svých úvahách o budoucnosti této východní části Československa sám se sebou rozcházel. Na jednu stranu veřejně prohlašoval, že pro československou emigraci československý stát legálně existuje dál a že v žádném případě nepřijímá vídeňskou arbitrážní dohodu o Slovensku a Podkarpatské Rusi. Na stranu druhou nechtěl, aby se Podkarpatská Rus stala rozkolem mezi Československem a Sovětským svazem, a proto tvrdil, že pokud by byla Podkarpatská Rus cenou za sovětskou podporu, pak byl ochotný ji zaplatit.

Později roku 1939 vedl Beneš v Londýně rozhovor se sovětským velvyslancem Majskim. „Prezident nyní pouze zdůraznil, že Podkarpatskou Rus považuje za součást Československa a Majskij vyslovil „porozumění“ pro jeho stanovisko. Jenže Beneš snad jako kompliment svému milému hostu, svůj vlastní soud ihned zpochybnil, dodávaje „Podkarpatská Rus může patřit jenom nám nebo Rusku.““⁸⁷ Navíc dodal, že nechce, aby se tato východní část ČSR dostala do rukou Polska či Maďarska. Ačkoli nepřipouštěl jinou variantu, než že by Podkarpatsko připadlo Československu nebo Sovětskému svazu, doufal či byl spíše přesvědčen o tom, že Moskva tak vysokou cenu požadovat nebude.⁸⁸

Jeho stanovisko z jara roku 1944 obsahovalo čtyři následující principy: „*Podkarpatská Rus musí být formálně vrácena ČSR; pokud by se její obyvatelé rozhodli pro připojení k SSSR, ČSR nebude proti; ČSR žádá, aby se s ní v kladném případě*

⁸⁶ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s.87.

⁸⁷ BROD, Toman. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945 : Moskva - objetí a pouto : [osudový omyl Edvarda Beneše]*. Praha : Listopad : Práce : Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992. 458 s. ISBN 80-900751-1-8., s. 111.

⁸⁸ Během svých rozhovorů se sovětskými diplomaty několikrát zdůrazňoval, že rozhodující roli ve střední Evropě bude mít po válce Sovětský svaz. A uvažoval, že pokud bude Sovětský svaz žádat, aby mu Československo postoupilo Podkarpatskou Rus, ČSR se nebude moci bránit jeho požadavku. Na své cestě z Londýna do Moskvy koncem listopadu 1943 se československá delegace zdržela na základně Velké Británie v Iráku. Beneš zde hovořil s náměstkem sovětského komisaře zahraničních věcí Olexandrem Kornijčukem a sdělil mu, že očekává, že Podkarpatská Rus bude navráćena ČSR. A hned jedním dechem navrhl, aby se toto území kulturně přidruřilo k Ukrajině. Když Molotovu později ukazoval budoucí uspořádaní Československé republiky na mapě, do kterého zahrnoval i Podkarpatskou Rus, opět vyjádřil svou představu, že by se měla Podkarpatská Rus po válce kulturně i jazykově přimknout k USSR. Stalin však stále ještě Beneše ujišťoval, že Podkarpatská Rus bude Československu vrácena.

Moskva předem dohodla; k definitivnímu řešení může dojít pouze ve spolupráci se SSSR.“⁸⁹

V roce 1944 došel Beneš k názoru, že konečné řešení otázky Podkarpatské Rusi vidí v jejím spojení se Sovětskou Ukrajinou. Prohlásil: „Po dvacet let jsme podkarpatoruskou otázku řešili prozatímně, nemůže však býti jiného konečného řešení než splnutí se Sovětským svazem.“⁹⁰. Trval však na tom, že ČSR k tomu musí dát svolení a Sovětský svaz musí ČSR dát mravní zadostiučinění a musí se jí na to předběžně zeptat. Jak uvádí Toman Brod, za touto diplomatiko-etickou formulací se skrývá podstata celé věci. I když se prezident vnitřně připravoval na ztrátu Podkarpatské Rusi, nikdy nepředpokládal, že by k této státoprávní změně mohlo dojít ještě předtím, než by to bylo pro Československo únosné, tedy než by bylo *de iure* i *de facto* obnoveno ve své předmnichovské podobě.⁹¹

M. Litvínov, předseda Komise pro záležitosti mírových smluv a poválečného uspořádání, došel ve svém dopise lidovému komisaři zahraničních věcí V. Molotovu z 9. března 1944 k závěru „pokud by Československo bylo ochotno odstoupit SSSR Podkarpatskou Ukrajinu“⁹², mohlo by za to být odškodněno určitou částí Horního Slezska.“⁹³ Už samotné pojmenování podkarpatského území – Podkarpatská Ukrajina, svědčí o postupných změnách postoje Sovětského svazu, neboť ještě v září 1943 používal Litvínov pojmenování Podkarpatská Rus.

Dekretem prezidenta republiky z 3. srpna 1944 vznikla Prozatímní správa osvobozeného území, již vedl ministr František Němec. Ten odjel v čele oficiální delegace s A. Hasalem koncem října 1944 na Podkarpatskou Rus. Ta již byla rozdělena na dvě zóny, sovětskou a československou. Československu byla svěřena správa východní část Podkarpatska, která tvořila asi jednu třetinu území, avšak i nad tímto malým územím neměl ministr Němec žádnou moc. Reakce ministra ve svém telegramu

⁸⁹ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha : Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-754-2., s.257.

⁹⁰ BROD, Toman. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945 : Moskva - objetí a pouto : [osudový omyl Edvarda Beneše]*. Praha : Listopad : Práce : Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992. 458 s. ISBN 80-900751-1-8., s. 270.

⁹¹ Tamtéž. s. 270

⁹² V očích Sovětského svazu znamenala Podkarpatská Rus kromě území s nerostným bohatstvím a se značnými zásobami dřeva, především zlepšení své politické a strategické polohy.

⁹³ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9., s. 156.

do Moskvy a Londýna na situaci na osvobozeném území Československa, ve kterém používá výrazu „prinjal vlast“ – převzal moc, vyvolala negativní ohlasy v Moskvě. Podle Moskvy jím použitý výraz, že by převzal administrativu nad Podkarpatskou Ukrajinou, neodpovídá realitě ani podmínkám uvedeným ve smlouvě.

Sovětské vojenské a bezpečnostní orgány ztěžovaly činnost vládní delegace, což vyvrcholilo ve vyhnání představitelů československé vlády ze země⁹⁴. Okupace Podkarpatska Rudou armádou v říjnu 1944 umožnila sovětským vládním orgánům přejít od taktiky veřejného nezájmu o podkarpatskorusínskou otázku k pro SSSR obvyklým praktikám, které byly založeny na principu „vyslovení vůle lidu“. Navíc na agitačních akcích, které probíhaly na Podkarpatské Rusi, si dali Sověti zvlášť záležet. Nejprve byla vydána brožura, v níž se východní provincie ČSR přejmenovává na Karpatskou Ukrajinu, jejíž obyvatelé jsou Ukrajinci, národ, jehož většina žije v Sovětském svazu, tudíž nemá nikdo (samozřejmě kromě Sovětského svazu) právo rozhodovat o jeho budoucnosti. Dle jejich slov byla Karpatská Ukrajina připojena k ČSR uměle, ne na základě historických, geografických, politických či snad etnických důvodů. „Až bude Karpatská Ukrajina sovětskou, stane se účinnou překážkou vzniku protisovětského bloku v jihovýchodní Evropě. Zde byl také jasně naznačen geopolitický důvod připravované anexe rusínského území.“⁹⁵

19. listopadu na konferenci zakarpatských komunistů vznikla v čele s Turjanicou komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny, která byla do té doby součástí KSČ. Za svůj hlavní cíl si strana určila dosažení sjednocení Podkarpatska s Ukrajinou. Vzápětí byla zvolena Národní rada Zakarpatské Ukrajiny, která se označila za představitele výkonné a zákonodárné moci Zakarpatské Ukrajiny. Ze svých řad vytvořila vládu a vyhlásila jednotu státní moci v čele s komunistickou stranou. Rusínská národnost nebyla těmito „osvoboditeli“ vůbec uznávána, jednoduše neexistovala.

27. listopadu 1944 rada ustanovila své předsednictvo v čele s I. Turjanicou. Podstatné bylo, že žádný místopředseda Národní rady nebyl komunista, neboť se tak mohlo vnějšímu pozorovateli zdát, že nejen komunisté ale i většina

⁹⁴ Moskevské vedení KSČ se přímo staralo o prosovětskou agitaci. V roce 1944 poslal generál L. Svoboda na Podkarpatsko 36 „osvětových“ důstojníků vedených majorem Reicinem. Jejich úkolem byla agitace proti prezidentu Benešovi a Československu. Dne 3. listopadu 1944 na shromáždění v Mukačevu poprvé zazněl požadavek o připojení podkarpatského národa k národu ukrajinskému.

⁹⁵ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9., s. 157.

podkarpatorusínského obyvatelstva si přeje se sjednotit se svou „odvěkou vlastí“. Komunistický sjezd vydal manifest, ve kterém se požadovalo opětovné spojení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou. Dále se v rezoluci požadovalo ⁹⁶:

1. *Dosáhnout sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se svou velkou matkou, sovětskou Ukrajinou a uvolnění ze svazku Česko-Slovenska;*
2. *Požádat Nejvyšší radu Ukrajinské sovětské socialistické republiky a nejvyšší sovět Svazu sovětských socialistických republik o začlenění Zakarpatské Ukrajiny do svazku Ukrajinské socialistické republiky;*
3. *Akceptovat Národní radu Zakarpatské Ukrajiny jako jedinou ústřední vládu existující z vůle lidu na území Zakarpatské Ukrajiny;*
4. *Pověřit a zavázat národní radu Zakarpatské Ukrajiny, aby realizovala závěry o sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou .*

1. prosince 1944 vyrozuměl Turjanica ministra Němce o ustanovení sjezdu o vystoupení Zakarpatské Ukrajiny ze svazku Československé republiky a předal mu ultimátum, podle kterého měla československá delegace opustit karpatské území. Němec toto ultimátum odmítl a upozornil, že jeho činnost je v souladu s československo-sovětskou smlouvou.

Dodatečně byla organizována podpisová akce mezi obyvateli Podkarpatska. „Organizátoři“ těchto akcí získávali podpisy pod nátlakem, výhrůžkami, dobrovolně či oklamáním, řada obyvatel se podepsala několikrát, na různých úředních místech jako ve škole, v práci, na úřadech atd. Díky takovým akcím se podařilo získat podporu necelých 90 % obyvatel. Podobné podpisové akce probíhaly na Slovensku na území obývaném slovenskými Rusíny, kdy se slovenští Rusíni, resp. Ukrajinci vyslovovali pro spojení s Zakarpatskou Ukrajinou a tím pádem i se SSSR.

Když na podzim 1944 Sovětský svaz započal nábor dobrovolníků z Podkarpatské Rusi do rudé armády, upozornil Beneš sovětského velvyslance Lebeděva, že pro československou stranu je takový postup sovětských vojenských orgánů nepřijatelný. Beneš byl po celou dobu přesvědčen o dobrých úmyslech Stalina a také o tom, že sovětský diktátor o porušení závazků mezi československou a sovětskou

⁹⁶ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha : Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-754-2., s.259.

stranou neví. „Zcela naivně soudil, že hlavní obtíže vyvolaly místní orgány, které postupovaly bez ohledu na skutečné zájmy SSSR a Československa. ... Souhlasil, že se ČSR a SSSR dohodnou o Podkarpatské Rusi přímým a přátelským jednáním, že však nelze připustit precedens umožňující, aby kdokoli československé území rozebíral.“⁹⁷

Prezident také zmiňuje otázku hranic mezi Podkarpatskem a Slovenskem, která je stále velmi choulostivá, proto nemůže dojít ke sloučení se Sovětským svazem dříve než v tom bude jasno. Postupně se Beneš stává ohledně zakarpatské otázky čím dál více sklíčenější, neboť se začíná obávat, zda vůbec vyvede ČSR bezpečně z války. Stejně tak nadšení z důvěryhodnosti Kremlu začíná opadat. Beneš na konci roku 1944 na situaci v Podkarpatské Rusi rezignoval, neboť se nyní obával, že stejný osud opravdu potká i Slovensko.

Stalinovi se postoj exilové vlády a samotného prezidenta však zdál stále váhavý a proto se rozhodl přispět k řešení této otázky sám. Ve svém poselství z 23. ledna 1945 Stalin Benešovi oznamoval, že se právě dozvěděl, že československá vláda není spokojena s událostmi na Zakarpatské Ukrajině a že se mylně domnívá, že sovětská vláda chce tuto otázku řešit jednostranně, tedy v rozporu se vzájemnou dohodou. Jelikož problém Zakarpatské Ukrajiny postavilo samo obyvatelstvo, je jasné, že jí bude nutno řešit (viz Dopis Stalina Příloha č.1). Pro Stalina bylo důležité, aby se podkarpatská otázka nestala předmětem jednání na mezinárodní úrovni. Beneš Stalina ve své odpovědi ujistil, že své stanovisko z roku 1939 v dané otázce nezměnil a ani ho v budoucnu měnit nehodlá. Ubezpečil ho, že tato otázka nebude nikdy předmětem sporu mezi ČSR a Sovětským svazem a že na mírovou konferenci hodlá Československo přijít s touto otázkou již vyřešenou (viz Dopis E. Beneše Příloha č.2)

Následně Beneš potvrdil svou ochotu přenechat Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu ještě jednou písemně a to na konci března 1945. „V rozhovorech se Stalinem a Molotovem ... zdůraznil, že v průběhu dvaceti let nikdy nepovažoval otázku Karpatské Ukrajiny za definitivně vyřešenou.“⁹⁸ Uvedl, že v roce 1919 byla připojena k ČSR na základě požadavků amerických emigrantů, ne na návrh Československa, a tak byla ČSR donucena se s Podkarpatskem spojit.

⁹⁷ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9., s. 161.

⁹⁸ Tamtéž. s. 164.

Ačkoli od Františka Hály a generála Hasala přicházely ze Zakarpatska zprávy, že místní občané opět sympatizují s Československem, nebylo již v Benešovo silách zastavit rozjetý vlak. Nehodlal kvůli tomuto území vyprovokovat konflikt se Sověty a už vůbec nechtěl proti sobě postavit československé komunisty a sovětské státníky. Velmi dobře si uvědomoval, že v sázce je Slovensko, Těšín, odsun Němců a Maďarů a celá jeho prestiž.

Vláda Národní fronty v tzv. košickém vládním programu, z 5. dubna 1945 prohlásila, že se postará, aby otázka Zakarpatské Ukrajiny, postavena samým obyvatelstvem této země, byla vyřešena dle demokraticky projevené vůle karpatoukrajinského lidu co nejdříve.⁹⁹ Ačkoli se z kruhů londýnské emigrace ozývaly názory, že je nepřípustné, aby bylo území Československa jako vítězného státu po válce menší než před ní, československá vláda se nesnažila zasáhnout do událostí probíhajících na Podkarpatsku a akceptovala skutečnost, ke které vývoj na tomto území směřoval. Oznámila, že je na Podkarpatské Rusi, aby sama rozhodla o svém osudu.

Stalo se tak podpisem smlouvy mezi ČSR a SSSR o odstoupení Zakarpatské Ukrajiny dne 29. června 1945 v Moskvě. Stvrdili ji svými podpisy Zd. Fierlinger a V. Molotov. Činitelé Podkarpatské resp. Zakarpatské Ukrajiny k podpisu smlouvy pozváni nebyli, což jen potvrdilo jejich roli loutek v této sovětské hře.

Podle smlouvy se Zakarpatská Ukrajina sjednocuje v souladu s přáním zakarpatských obyvatel se svou odvěkou vlastí¹⁰⁰ – Ukrajinou. Hranice mezi Slovenskem a Zakarpatskou Ukrajinou se stává hranicí mezi Československem a Sovětským svazem. Součástí smlouvy byl protokol o možnosti opce pro československé občanství pro české a slovenské občany žijící na území Zakarpatské Ukrajiny a Rusům, Ukrajincům pro občanství SSSR.¹⁰¹

V srpnu byl vydán ústavní dekret č. 60/1945, který zbavoval rusínského obyvatelstvo československého státního občanství. Dne 22. listopadu 1945 byla pod

⁹⁹ *Univerzita Karlova v Praze* [online]. [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <www.prf.cuni.cz/1948/texty/kvp.doc>.

¹⁰⁰ V československé i sovětské rétorice je neustále používáno slovní spojení „opětovné sjednocení“, ačkoli Podkarpatská Rus nikdy ve své historii Ukrajině nepatřila, ani s ní nebyla ve společném státě. Je též několikrát zdůrazněno, že Podkarpatská Rus byla pro první republiku spíše zátěží a „bezdnou studnou“ na peníze, tedy jeho ztráta je pro ČSR úlevou.

¹⁰¹ Smlouva a protokol. In HOŘEC, Jaromír. *Země neznámá*. 1. Praha : H&H, 1994. ISBN 80-85787-51-2., s. 114.

„dozorem“ Kremlu smlouva o odstoupení Zakarpatské Ukrajiny schválena Prozatímním národním shromážděním ČSR. Dle československé ústavy k tomu však nemělo národní shromáždění žádného oprávnění, neboť o změně hranic či odstoupení území nemělo právo rozhodovat shromáždění nikým nevolených poslanců a navíc při absenci mluvčích z Podkarpatské Rusi.¹⁰²

Výnosem Prezídia Nejvyššího sovětu byla 22. ledna 1946 Podkarpatská Rus přeměněna na tzv. Zakarpatskou oblast v rámci Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Území bylo prohlášeno za teritorium tzv. zvláštního režimu, tedy zakázanou zónu první kategorie, kam měli volný vjezd i výjezd jen sovětsští vojáci. Navíc byla Zakarpatská oblast rozdělena na další zakázané pohraniční a menší zóny, které byly násilně vyliďněny. Byla zahájena urychlená militarizace území. Pro Kreml hrála v této otázce nejdůležitější úlohu geografická poloha této již bývalé části Československa. Stalin svůj geopolitický zájem o tento prostor nijak neskrýval. Zakarpatská oblast se stala pro Sovětský svaz strategickým vojenským územím a to v samém geografickém středu Evropy. Sovětský svaz tak měl hranice s Československem, Maďarskem a Rumunskem.

Sovětský režim zde začal okamžitě uplatňovat své metody. Na jaře roku 1946 probíhal soudní proces proti bývalým československým a maďarským poslancům, označovaným jako kolaboranti.¹⁰³ 25. července 1945 bylo vydáno ustanovení O změně používání názvu „řeckokatolické“ církve a její výměnu na „pravoslavná“. „Jako důsledek toho, že řeckokatolická církev provádí v Zakarpatské oblasti USSR otevřeně aktivní antisovětskou činnost proti všem opatřením strany a sovětské vlády, je kanálem antisovětského vlivu Vatikánu na věřící obyvatelstvo i základnou zahraničních špiónů,

¹⁰² Rusínští američtí emigranti ihned započali protesty. Dne 14. srpna 1946 odeslal Americký karpatoruský kongres spolu s delegací řecko-katolické církve americkému státnímu tajemníkovi Jamesu F. Byrnesovi stížnost, v níž odmítali připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu. Podle nich tento čin není v souladu s demokratickými a národnostními principy uvedenými v Atlantické chartě. 4. listopadu 1960 obdržel předseda Amerického rusínského národního kongresu Štefan Tkač odpověď, v níž stálo, že USA se nepodílely na její tvorbě, nemají s ní nic společného. Podobné memorandum bylo Společností podkarpatských Rusinů zasláno i v lednu roku 1994, tehdejšímu americkému prezidentu Billu Clintonu během jeho návštěvy Prahy, v němž Rusíni opět připomněli své požadavky na ochranu národní identity a svobody.

¹⁰³ A. Bródymu, Š. Fencikovi, M. Demkovi a dalším.

kterým Vatikán slouží, je nutné ji zlikvidovat.“¹⁰⁴ A tak byla začátkem roku 1949 rusínská řeckokatolická církev zákonem zakázána.

Sovětizace Podkarpatské Rusi se dostávala do všech oblastí ekonomického i sociálního života. Na přelomu let 1935 a 1936 bylo na Podkarpatské Rusi 465 národních základních a 18 středních škol se vzděláním v rusínském jazyce¹⁰⁵. Ustanovením vlády „O reformě systému vzdělávání v Zakarpatské Ukrajině“ z 3. června 1945 byly všechny rusínské školy, gymnázia i semináře reorganizované na školy s ukrajinským či ruským jazykem. A protože místní učitelé neznali ani ukrajinský ani ruský jazyk, přijala vláda Zakarpatské Ukrajiny dne 3. července 1945 další ustanovení „O přípravě učitelů základních škol a pracovníků předškolní výchovy“. V Užhorodě, Mukačevu a Berehovu se konaly kurzy na přípravu učitelů pro přednášení v ukrajinském a ruském jazyce. Navíc ze Sovětské Ukrajiny přišlo „na pomoc“ celkem 883 „východních“ učitelů. Během let 1946 až 1950 byly školy Zakarpatské oblasti zaplněny celkem 2 100 ukrajinskými učiteli.

V srpnu 1946 byla Komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny včleněna do Sovětské Komunistické strany. Ze stranického vedení strany pro Zakarpatskou Ukrajinu byl na začátku 1948 odstraněn Turjanica. Nově dosazení východní činitelé začali likvidovat kulturní dědictví reprezentované rusínskými obrozenci A. Duchnovičem, A. Pavlovičem, A. Dobrjanským, I. Silvajem. Jejich díla musela být zničena a vymazána z paměti všech „nových“ Ukrajinců. Dále také byly likvidovány rusínské knižní fondy knihoven Společnosti A. Duchnoviče, Prosvity, Podkarpatské vědecké společnosti a biskupství.

Začátkem roku 1947 započala kolektivizace země, a to i navzdory nedostatku vhodné orné půdy v horských oblastech Karpat. Aby ukázal sovětský režim svou kladnou stránku, založil v Užhorodě univerzitu, která byla později doplněna o mnoho na vojenský průmysl napojených výzkumných center. Cílevědomá politika Sovětského svazu na odnárodňování rusínských obyvatel a urychlené vytvoření jednotného sovětského národa probíhala neustálým zaplňováním postů kádry z východu. Ve většině vesnic byly vybudovány kulturní střediska především pro zvýšení politického vzdělání

¹⁰⁴ *Ruskaja premija : Dokumenty Lubjanky o planě likvidacii greko-katoličestva v Zkarpattje*, [online]. 1948 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://rusinpresent.narod.ru/19480300.htm>>.

¹⁰⁵ Údaje z GOĐMAŠ, Petro; GOĐMAŠ, Sergij. *Istorija republiky Pidkarpatska Rus*. Užhorod : VAT "Patent", 2008. 560 s. ISBN 978-966-8760-50-2., s. 452.

obyvatelstva. Tzv. podpora lidové kultury demonstrována vznikem amatérských pěveckých sborů, divadel, pořádáním spartakiád, zpěvem poukrajínštěných lidových (rusínských) písní vedla k degradaci rusínské lidové kultury.

Během Chruščovových reforem byl Sovětský svaz rozčleněn na jednotlivé hospodářsko-administrativní regiony, tzv. sovnarchozy (rady národního hospodářství), čímž zakarpatská oblast přišla i o poslední možnost rozhodovat o svém ekonomickém životě. Stala se hospodářským koridorem mezi státy Rady vzájemné hospodářské pomoci a západními zeměmi. Ačkoli zde Sovětský svaz aktivně stavěl ropovody a plynovody Zakarpatská oblast z toho žádný užitek neměla, spíše naopak. Docházelo k přírodnímu znečištění, těžkým ekologickým ztrátám, a navíc sem přicházeli další odborníci z východu, což také znamenalo další odnárodňování. V době tzv. perestrojky v 80. letech a v rámci protialkoholové kampaně došlo k likvidaci třetiny úrodných vinic Podkarpatské Rusi, což mělo za následek úbytek i tak nedostatkových pracovních míst.

Gorbačův příchod zaznamenal probuzení celého světa a především Sovětského svazu z komunistického snu. Jako první začala obnovovací proces řeckokatolická církev. Dále svou aktivní činnost zahájila skupina pro vznik Společnosti karpatských Rusínů¹⁰⁶, jejíž ustavující sjezd se konal na počátku roku 1990 v Užhorodě. V září téhož roku přijala tato společnost Deklaraci o návrat Rusínům jejich práva jako svébytného národa a opětovné obnovení autonomie. Žádala prezidenta Sovětského svazu i parlament, aby došlo ke zrušení usnesení Nejvyššího Sovětu z ledna 1946 o přeměně Zakarpatské Ukrajiny v Zakarpatskou oblast. Požadovali také vytvoření autonomní republiky Podkarpatská Rus. Začátkem roku 1991 se sice v Moskvě konala jednání mezi představiteli této společnosti a předsedou Rady národností Nejvyššího sovětu, avšak ta v důsledku rozpadu sovětského impéria ztroskotala.

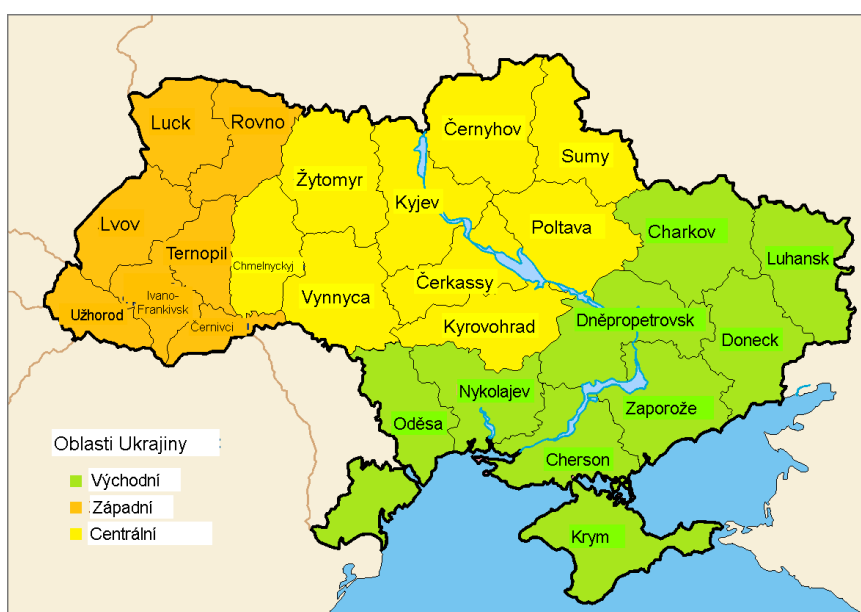
¹⁰⁶ Více o činnosti Společnosti Karpatských Rusínů s. 43-52.

2. Vývoj oficiálních postojů ukrajinské vlády k rusínskému hnutí po roce 1991

2.1. Zakarpatská oblast jako jedna ze sudetoidních zón Ukrajiny

V důsledku historického vývoje, skládá se v současné době Ukrajina ze tří regionů, a to západního, centrálního a východního (viz následující mapa 1), které se do roku 1945 vyvíjely samostatně a v důsledku toho mají i jiné geopolitické charakteristiky.

Mapa 1 Rozdělení Ukrajiny na východní, západní a centrální

Zdroj: *Wikimedia.org* [online]. Dostupné z WWW:
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/Ukraine_Political_Regions.png>.

Idea samostatné Ukrajiny se nejvíce vyvíjela právě v západních regionech. „Halič prakticky až do roku 1939 nebyla součástí státu s centrem v Moskvě, přičemž po ztrátě vlastní státnosti v 15. století, byla v celých svých dějinách součástí státních útvarů s centry v Litvě, Polsku a později v Rakousku. ... Právě tento region se stal zdrojem ukrajinského nacionálního hnutí v druhé polovině osmdesátých let v čase Gorbačovy

přestavby.¹⁰⁷ A ačkoli byla Halič součástí Ukrajiny, resp. Sovětského svazu, až od počátku druhé světové války, stala se velmi rychle obhájcem ukrajinské státnosti. Na konci osmdesátých let a na počátku devadesátých sehrála velmi důležitou roli při pokusu o ustanovení samostatné Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu.

Naopak východní části dnešní Ukrajiny, jako Charkov, Pridněprov či Donbas, které se staly, na rozdíl od západního regionu, součástí SSSR už při jeho vzniku, jsou jejím geopolitickým protipólem. A také na rozdíl od západní Ukrajiny, došlo na její východní části díky využití území pro těžbu uhlí a celkové industrializaci k růstu rusifikace¹⁰⁸. Tyto oblasti Ukrajiny jsou silně rusifikované i v současnosti. V současné době dle sčítání obyvatel, které proběhlo v roce 2001 je podíl Rusů v Autonomní republice Krym 58,3 %, město Sevastopol 71,6 %, Dnipropetrovské oblasti 17,6 %, v Donecké oblasti 38,2 %, v Luhaňské oblasti 39 %¹⁰⁹, atd.

Je proto vždy důležité, aby Kyjev dosáhl vnitřní rovnováhy mezi východní a západní částí Ukrajiny a také aby zohlednil specifické zájmy jednotlivých regionů vždy ve třech strategických směrech zahraniční politiky. Tyto směry jsou západ, severovýchod a jih. Severovýchodní směr charakterizují vztahy s Ruskem, které nepochybně vždy budou důležité pro vývoj Ukrajiny a nacházejí se na prvním místě její zahraniční politiky. Jakékoli konflikty mezi Ukrajinou a Ruskem jsou převážně orientované dovnitř ukrajinského státu, resp. jeho východního regionu. Velmi důležitou roli sehrál a stále ještě i hraje v jejich vztazích faktor Krymu, který je tak trochu klínem mezi oběma státy, kdy se obě strany snaží získat vedoucí pozice v prostoru Azovského a Černého moře.

V rámci vnitřní geopolitické struktury Ukrajiny lze také vydělit menší celky tzv. sudetoidní zóny, z nichž o jedné bude v následujících odstavcích řeč, a které jsou politicky a administrativně nejmladšími regiony současného ukrajinského státu. Tato

¹⁰⁷ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 95-96.

¹⁰⁸ Jak Duleba uvádí počet obyvatel v roce 1939 oproti roku 1926 se v Charkově zvýšil o téměř 200 %, v Dnepropetrovské oblasti o 211 %, Donecké o 265 % atd. Viz DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 97.

¹⁰⁹ Následující údaje o procentním podílu ruské populace v oblastech východní a jižní Ukrajiny viz *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2001 [cit. 2011-01-02]. Celoukrajinské sčítání obyvatel. Dostupné z WWW: <<http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>>.

území byla připojena k Ukrajině (k USSR) za „pomoci“ Sovětského svazu před druhou světovou válkou či po jejím skončení, tedy mezi léty 1939 a 1954. Jedná se o Lvovskou, Ivano-Frankivskou, Ternopilskou oblast, které jsou historickým územím východní Haliče, dále je to oblast Černovická (Severní Bukovina), Zakarpatská oblast a samozřejmě Krym, který byl v rámci SSSR do roku 1954 administrativně ruský. Sečteme-li rozlohu těchto územních celků, pak sudetoidními zónami můžeme označit až 138 tis. km² Ukrajiny. Ve vztahu k těmto sudetoidním zónám platí následující: „geopolitické postavení ústřední moci v Kyjevě je ohraničené tím, že ve vztahu k výše zmiňovaným zónám, velmi významným pro zahraniční politiku Ukrajiny, nemůže přistupovat bezprostředně, bez ohledu na rozdílnou strukturu zájmů západní Ukrajiny s centrem ve Lvově a rusifikované východní Ukrajině.“¹¹⁰

Krymský faktor se stal problémem vnitropolitického vývoje Ukrajiny na počátku devadesátých let minulého století, který sehrál důležitou roli v předvolebním období let 1993-1994¹¹¹. Krym (i město Sevastopol) získal statut autonomní republiky v rámci ukrajinského státu již v roce 1990. Tehdejší prezident Kravčuk se stal pro svou neschopnost zabránit růstu krymského separatizmu (podporovaného Ruskem) terčem kritiky ze strany pravice i strany moci. Ani v době konání summitu NATO na počátku roku 1994 se prezident Kravčuk rozhodl nevyvolávat konflikt s Ruskem a dostat tak Ukrajinu do mezinárodní izolace. Avšak v důsledku jeho laxního (a zároveň bezvýhodného) přístupu, se na počátku roku 1994 na Krymu konaly volby krymského prezidenta, v nichž zvítězil Jurij Meškov, představitel bloku sjednocujícího proruský orientované představitele Krymu s názvem „Rossija“. Meškov prosazoval zapojení Krymu do Společenství nezávislých států (SNS) bez ohledu na to, jak velkou účast v ní má Ukrajina, a spolupráci s Moskvou. Je více než jasné, že Rusko na tuto „krymskou

¹¹⁰ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 100.

¹¹¹ Podle výsledku voleb z roku 1994 hlasovala západní Ukrajina za unitární ukrajinský stát, zatímco východní a jižní část (vč. Krymu) za federalistické uspořádání Ukrajiny. Do tohoto západoukrajinského postoje nezapadaly Volynská a Zakarpatská oblast, neboť zakarpatská elita má ohledně charakteru státu zcela odlišný názor než haličská unitaristická elita a prosazovala tedy také federalistické uspořádání státu.

V průběhu roku 1994 proběhl na Ukrajině proces regionalizace a decentralizace státní moci. Došlo k silení autonomistických tendencí ve východní Ukrajině, kde většina obyvatelstva byla ruskojazyčná (došlo k ještě většímu prohloubení krize mezi Krymem a Kyjevem) a také v Zakarpatské oblasti. A reálná moc tak postupně přešla do rukou regionálních elit.

hru“ přistoupilo, neboť tak získalo partnera, který v tomto černomořském regionu bude prosazovat jeho zájmy.

Zakarpatská oblast, po Krymu nejmladší administrativní celek, má v rámci Ukrajiny specifické postavení. V průběhu svého historického vývoje vždy byla a i v současné Ukrajině je okrajovou součástí a nemá tedy přímé hranice s kyjevským regionem. Hraničí pouze s Haličí a Severní Bukovinou a je od nich oddělena hřebenem Karpat. Jelikož právě Karpaty tyto dva celky dnešní Ukrajiny od sebe izolovaly, ubíralo se jejich národní uvědomování zcela odlišným směrem, neboť na rozdíl od Haliče, jež byla hospodářsky navázaná na Polsko, bylo Podkarpatsko napojeno na Maďarsko, což je možné vidět i v současné době, kdy největší podíl zahraničního obchodu má Zakarpatská oblast právě s Maďarskem.

Izolovanost těchto dvou bývalých součástí Rakouska-Uherska, Podkarpatska a Haliče, byla přerušena po druhé světové válce a vývoj komunikačních prostředků v rámci Sovětského svazu překonal tuto „karpatskou hranici“. A jelikož je v současnosti Zakarpatská oblast vzdálená centrální, východní a jižní Ukrajině, má na ní Lvov mnohem větší vliv než sám Kyjev, což lze v posledních letech pozorovat především v hospodářské ale i politické sféře a také to hraje velmi důležitou roli při rozvoji vztahů Ukrajiny a států EU, se kterými Ukrajina díky Zakarpatské oblasti sousedí.

Vzdálenost současné Zakarpatské oblasti od hlavního města a od centrální části Ukrajiny vůbec, tak jak to bylo i v průběhu posledních dvou století, ať už to byla vzdálenost od Vídně, později Budapeště, či Prahy, vedou i dnes k vytváření předpokladů pro autonomistické tendence. A jak uvádí A. Duleba, tyto tendence jsou z geopolitického hlediska zákonité a je tudíž třeba je brát v úvahu, jinak se můžou stát prvkem, který může způsobit erozi integrity státu.

V sovětském prostoru bylo vždy důležité centrum, neboť to rozhodovalo o všem, regionální elity na tyto rozhodnutí neměly prakticky žádný vliv. A zakarpatská elita byla v Sovětském svazu jen okrajovou částí elity ukrajinské. Rozpad Sovětského svazu nebyl doprovázen (kromě Haliče) politickou revolucí a tak na Ukrajině nedošlo k přeměně staré ukrajinské elity na elitu novou, což po získání autonomie ukrajinský stát téměř paralyzovalo. Jak dále tvrdí A. Duleba, zatímco unitarizmus staré ukrajinské elity vyplýval z faktu, že nebyla schopná provádět jinou politiku, unitarizmus haličské elity, která byla nejvíce národně uvědomělá, byl a je programový a cílený, který však

v důsledku neschopné politiky starých elit narazil na odpor elit východní, jižní Ukrajiny a Podkarpatska¹¹².

Jako výsledek této „staré“ politiky vznikly v Haliči a Podkarpatsku elity, jejichž představy o struktuře a způsobu výstavby ukrajinského státu se s představami starých elit rozcházely. Rusínská elita¹¹³ na Podkarpatsku začala vystupovat ze stínu elity ukrajinské až na konci osmdesátých let, v době Gorbačovových reforem. V roce 1987 došlo ke vzniku projektů regionálního rozvoje Zakarpatské oblasti, jejichž cílem bylo zintenzivnění rozvoje tohoto regionu. Nejprve byla pozornost zaměřena na využití rekreačního potenciálu oblasti a vznik rekreační volné ekonomické zóny. Poté došlo k vypracování dvou dokumentů. Prvního o vypracování projektu volné ekonomické zóny a druhého o statutu této volné ekonomické zóny.

Koncem roku 1990 došlo Výkonným výborem Zakarpatské oblasti Ukrajiny ke stanovení pracovní skupiny, jejímž úkolem bylo pracovat na projektu zóny společného podnikání v Zakarpatské oblasti. Výsledkem její snahy byly dokumenty týkající se prostoru společného podnikání, ale také to byla žádost Nejvyšší Radě Ukrajiny o udělení Zakarpatské oblasti statut takové zóny.

Geopolitická predispozice pro autonomii byla na Podkarpatsku vždy základním předpokladem pro vytváření místní elity, avšak časté změny státního zřízení vyvolávaly příliv cizí emigrantské elity, která měla na domácí elitu nedozírný vliv. Současná podkarpatská elita je, stejně jako elita ukrajinská a elity všech ostatních postsovětských států, poznamenána sovětským vývojem. V Zakarpatské oblasti to byl již zmíněný příliv ruských a ukrajinských obyvatel, aby zastávali nejprve funkce ovlivňující proces připojení Podkarpatské Rusi k SSSR a později funkce napomáhající procesu asimilace a centralizace.

V důsledku zhoršování ekonomické situace Ukrajiny jako výsledek oné „staré“ politiky, zaměřila zakarpatská elita svou pozornost na sousední státy v podobě

¹¹²DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 106.

¹¹³ Co se týče rusínských elit mimo podkarpatské území, proběhly první uvědomovací procesy mezi Rusíny-Lemky v Polsku. Představitelé této rusínské skupiny organizovali v roce 1979 první kulturní festival pod názvem Vatra. Začátkem roku 1983 se začal tento festival konat ve vesnicích samotné Lemkivščiny. Prvním cílem Vatry bylo vštípit Lemkům představu, že ačkoli jsou občany Polska, mají svou vlastní řeč od polštiny odlišnou, jinou kulturu a patří k jiné národnosti, která není ani ukrajinská, ani polská, ale lemkovská či lemko-rusínská.

přeshraniční spolupráce se Slovenskem, Polskem a Maďarskem. Jejich společná kooperace vyústila v podepsání dohod o vytvoření Karpatského euroregionu v roce 1993. Tato přeshraniční orientace Zakarpatské oblasti na své sousedy se neseťkala s podporou ve Lvově, natož v Kyjevě. Proto ještě téhož roku došlo k připojení se k asociaci přeshraniční spolupráce haličských regionů¹¹⁴. Tento krok byl ale zakarpatskými elitami považován za hospodářskou asimilaci Zakarpatské oblasti do západní části Ukrajiny.

2.2. Autonomie vs. samospráva

30. října 1992 přijala Oblastní Rada Žádost o udělení Zakarpatské oblasti statutu zvláštní volné ekonomické zóny, která však byla v podobě návrhu zákona o rok později parlamentem zamítnuta. Později v roce 1995, když byl znovu zvolen Leonid Kučma do funkce prezidenta Ukrajiny, lobovali rusínští činitele u prezidenta o vytvoření ekonomické zóny v zakarpatském prostoru. Po několika letech jednání a především za podpory zakarpatské státní administrace vedené Sergejem Ustičem¹¹⁵, se prezident rozhodl jít zakarpatské elitě vstříc. V roce 1998 podepsal dva dekrety. Prvním se vytvářela svobodná ekonomická zóna¹¹⁶ a prezident tak Podkarpatsku přiznal na dobu třiceti let hospodářská práva. Druhým dekretem vznikla zóna přednostních investic a Zakarpatská oblast získala na dobu šedesáti let mimořádná práva v oblasti investování.

Tyto snahy o prohlubování ekonomické autonomie Zakarpatské oblasti již svědčí o zralosti zakarpatské elity reflektovat své vlastní zájmy na počátku devadesátých let a také o tom, že zakarpatská elita hrála důležitou roli ve vnitropolitickém vývoji karpatského regionu a celé Ukrajiny. A proto musíme souhlasit s tvrzením A. Duleby, že právě řešení státoprávního postavení Podkarpatska ve struktuře ukrajinského státu, který by nezohledňoval jeho zájmy nemůže přispět ke stabilizaci Ukrajiny a ani středoevropského regionu¹¹⁷.

¹¹⁴ Tedy Lvovské, Ivano-Frankivské a Ternopilské oblasti.

¹¹⁵ Ustič byl do funkce šéfa oblastní administrace v přímých volbách zvolený roku 1994.

¹¹⁶ Více k svobodné (resp. volné) ekonomické zóně Zakarpatské oblasti na s.64.

¹¹⁷ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 112.

Kromě hospodářsky motivovaných snah zakarpatské elity, zde působí také etnicky orientované rusínské hnutí, které požaduje politickou autonomii, popř. vznik samostatného rusínského národního státu na základě jejich základní teze, že Rusíni jsou samostatný a svébytný národ, který není slučitelný s národem ukrajinským. Na rozdíl od prvního typu elity, která je produktem sovětského období 20. století, snaží se ta druhá iniciativa navázat na předsovětské období. Představitelem druhého proudu v Zakarpatské oblasti byla Společnost Karpatských Rusínů.

Vraťme se tedy zpět na začátek devadesátých let. Společnost Karpatských Rusínů (dále SKR) ihned po svém vzniku žádala o uznání Rusínů jako svébytného národa a dne 29. března 1990 formulovala Deklaraci o navrácení statutu autonomní republiky pod svým historickým názvem Podkarpatská Rus. V ní žádala o anulaci všech právních aktů schválených Nejvyšším sovětem SSSR a USSR v letech 1945 a 1946. Jediným platným zákonem, který uznala, byl československý zákon z října 1938, na jehož základě se Podkarpatská Rus stala autonomní součástí Československa. Představitelé SKR poukazovali na to, že Sovětské orgány neměly právo likvidovat Československem udělený autonomní statut.

V roce 1992 se činitele Společnosti také setkali s představiteli československé vlády, i představiteli jednotlivých československých politických stran, které otevřeně provolaly připojení Podkarpatské Rusi zpět do ČSR.¹¹⁸ Jakkoliv tato otázka získala na důležitosti, to vše bylo přerušeno rozdělením Československé republiky v roce 1993. Na Slovensku se neobjevily žádné politické strany, které by tehdy vyjadřovaly sympatie s rusínskými politickými cíly.

Okamžitě po vzniku této společnosti obviňovaly ukrajinské nacionalistické organizace¹¹⁹ její představitele z politického separatismu podporovaného Moskvou. Podle A. Duleby předseda výboru Státní dumy pro vztahy se státy SNS K. Zatulin na mezinárodní konferenci „Rusko a SVE v nových geopolitických podmínkách“, která se konala v Moskvě v roce 1995, prohlásil, že Rusko má krizový scénář pro případ, že v důsledku krize nebude Ukrajina schopna existovat jako samostatný stát a je

¹¹⁸ Takovou žádost o navrácení Podkarpatské Rusi do ČSR měla ve svém programu z roku 1991 např. Republikánská strana Miroslava Sládka. Více viz MAREŠ, Miroslav. *Středoevropské politické studie* [online]. 2000 [cit. 2011-01-02]. Zahraničně-politické koncepce české krajní pravice. Dostupné z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=132>>.

¹¹⁹ Zprvu jim šlo především o rozbití vedení SKR. Pod jejich tlakem opustila vedení řada zvolených členů a předseda Společnosti M. Tomčanič byl nucen emigrovat do sousedního Maďarska.

připraveno podpořit vznik samostatného rusínského státu v administrativních hranicích současné Zakarpatské oblasti.¹²⁰

V září 1991 se v Moskvě konalo zasedání OBSE, jehož se delegace SKR zúčastnila. V rámci Sekce pro problematiku národnostních menšin vystoupil představitel SKR M. Popovič se stížností na dříve sovětské a nyní i ukrajinské pronásledování rusínského hnutí. M. Popovič v ní uvádí, že ukrajinské orgány označují rusínské činitele za narušitele státu či zahraniční agenty tajných služeb.¹²¹

Během září¹²² a října téhož roku docházelo v oblastním užhorodském zastupitelstvu k velmi bouřlivým diskusím týkajících se autonomie Podkarpatska. Na pomoc ukrajinským nacionalistům 21. listopadu 1991 přijíždí i sám předseda Prezídia Nejvyšší rady Ukrajiny Leonid Kravčuk a přesvědčuje zastupitele Oblastní rady, aby jako budoucí statut území použili místo slova autonomie ukrajinský ekvivalent – samoupravlinnja, tedy tzv. zvláštní samosprávné administrativní území¹²³. Pod nátlakem představitelů zastupitelstva nakonec souhlasili a 1. prosince tak bylo organizováno hlasování obyvatel o samosprávě v rámci Ukrajinské republiky. V Zakarpatské oblasti se pořádala celkem tři referenda, první týkající se nezávislosti Ukrajiny, druhé o zakarpatské samosprávě (pojem autonomie použit být nesměl), a třetí ohledně

¹²⁰ In DULEBA, Alexander. *Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko*. Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 265.

Později v roce 2005 obvinila organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) z rusínských separatistických tendencí Socialistickou stranu Alexandra Moroza, který podle nich spolupracuje s ruskými „šovinisty“ – konkrétně se stranou „Vlast“. Podle tohoto prohlášení na sebe strana Alenxandra Moroza vzala roli ochránce neexistující menšiny Rusínů. OUN apelovala na novou ukrajinskou vládu (tzv. oranžovou vládu) k řešení takových projevů separatizmu v Zakarpatské oblasti. Více viz *From-ua.com* [online]. 2005 [cit. 2011-01-02]. Zakarpatská oblast se může oddělit od Ukrajiny. Dostupné z WWW: <<http://www.from-ua.com/news/438d72e728b07.html>>.

¹²¹ GOĐMAŠ, Petro; GOĐMAŠ, Sergij. *Istorija republiky Pidkarpatska Rus*. Užhorod : VAT "Patent", 2008. 560 s. ISBN 978-966-8760-50-2., s. 484.

¹²² Dne 27. září 1991 se konalo VII. mimořádné a pro rusínské představitele velmi důležité zasedání Oblastní rady, na kterém se měla řešit otázka autonomie Zakarpatské oblasti v rámci Ukrajiny. Mnoho haličských a tzv. „východních“ představitelů organizovalo před vchodem do budovy Oblastní rady protesty proti vyhlášení Zakarpatské autonomní republiky.

¹²³ Pokud by totiž toto území bylo prohlášeno jako autonomní část Ukrajiny, pak by se Ukrajina stala federativní republikou, což Kravčuk nemohl dopustit. Ono samotné referendum bylo pouhou fikcí, neboť každá oblast Ukrajiny je samosprávným administrativním územím.

maďarského autonomního území. Pro nezávislost Ukrajiny hlasovalo přes 90 % obyvatel Zakarpatské oblasti a pro ustavení samosprávného statutu 78¹²⁴ %.

Ačkoli se SKR dožadovala plnění výsledků tohoto referenda, k jejích zakotvení v zákoně během několika příštích let nedošlo a už vůbec ne k realizování daných slibů. Původní postoj Kravčuka, že podpoří tuto iniciativu, se změnil v neprospěch Rusínů. Na rozdíl od Krymu, Podkarpatsku na základě výsledků referenda autonomie udělena nebyla. Usnesení o ustavení samosprávného území se zvláštním statutem bylo přijato na počátku března 1992¹²⁵. I přes přijetí zákona o svobodné volbě národnosti v červnu 1992, znovu zvolený prezident Leonid Kravčuk vydal interní nařízení, podle něhož mají být Rusíni na úradech registrováni pouze jako Ukrajinci.

V květnu 1993 vznikla na konferenci SKR stínová prozatímní vláda Podkarpatské Rusi v čele s profesorem Ivanem Turjanicou¹²⁶. Tyto snahy zakarpatské elity však byly přijaty jak Kyjevem tak Lvovem s odporem. Důležitou roli zde sehrál také ruský faktor, neboť rusínské hnutí doufalo na pomoc ze strany Moskvy. „Stará“ ukrajinská a haličská elita považovala (a stále i považuje) tyto aktivity za ohrožení územní integrity a existence Ukrajiny. „Aktivizují se i extrémistické nacionalistické síly jako např. Ukrajinské národní shromáždění ... které disponuje polovojenskými oddíly Ukrajinské národní sebeobraný ... které už zveřejnily seznam ... zakarpatských ... separatistů určených na fyzickou likvidaci ...“¹²⁷

V roce 1994 požádala ukrajinská vláda Slovensko o vytvoření Smíšeného výboru pro menšinové otázky. Ukrajina trvala na tom, aby slovenská vláda redukovala podporu rusínské menšiny¹²⁸ na Slovensku, neboť ta velkou měrou ovlivňuje zvyšující

¹²⁴ Údaje WILSON, Andrew. *The Ukrainians : unexpected nation*. 3rd ed. New Haven, Conn : Yale University Press, 2009. 392 s. ISBN 978-0-300-15476-4., s. 114.

¹²⁵ Zastupitelé Oblastní rady se zde usnesli o zřízení Samosprávného zakarpatského území se zvláštním statutem, o zlegalizování rusínské národnosti a o vytvoření Berehovského autonomního okruhu s centrem v Berehově. Ukrajinský parlament však toto usnesení ještě téhož roku ignoroval.

¹²⁶ Jako předseda SKR se snažil Turjanica hledat pomoc venku, proto 14. srpna 1994 vstoupilo SKR do Organizace nezastoupených států a národů OSN, jejichž členy se staly např. i Arménie, Gruzie, Lotyšsko, Litva, Estonsko, dále autonomní státy Ruské Federace jako Karélie, Tatarstán, Baškortostán a také krymskotatarský národ Ukrajiny.

¹²⁷ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 114.

¹²⁸ Dle sčítání lidu se na Slovensku k rusínské národnosti v roce 1991 přihlásilo 17 197 lidí žijících převážně na severovýchodním území a v roce 2001 to bylo 24 201 lidí.

se rusínský separatismus v Zakarpatské oblasti. Slovensko návrh na vytvoření výboru pro menšiny přijalo a v únoru 1995 se konalo první zasedání bilaterálního ukrajinsko-slovenského výboru pro národnostní menšiny, vzdělání a kulturní záležitosti. Od té doby se výbor scházel pravidelně. Na setkání v Bratislavě roku 1996 se obě strany dohodly na tom, že jakékoliv požadavky na teritoriální, administrativní a ostatní formy autonomie založené na národnostních principech jsou nepřijatelné a dohodly se také na odmítnutí jakéhokoliv národnostního separatismu, který by mohl destabilizovat region střední a východní Evropy. V roce 1998 byli do výboru přijati také představitelé Společnosti Rusínů-Ukrajinců na Slovensku a Slovenské matice v Užhorodě.¹²⁹

Vývoj v Prešovském regionu se od vývoje v Zakarpatské oblasti odlišoval už tím, že nebyl po pádu komunismu takovým překvapením jako vývoj v Ukrajině. Za prvé zde neměla ukrajinská orientace tak silné kořeny jako na Podkarpatské Rusi během meziválečných let. Za druhé během několika měsíců pražského jara 1968, kdy se situace a cenzura uvolnila, žádalo mnoho lidí v Prešovském regionu o ukončení ukrajinské orientace, návrat rusínských škol a vznik Rusínské národní rady. A ačkoli nedošlo k ničemu výše zmíněnému, rusínská idea zde nezanikla, jen v tichosti čekala na svou příležitost roku 1989.

Co však bylo překvapující, to byla rychlost s jakou Rusíni a Ukrajinci v Prešovském regionu reagovali na události v roce 1989. Během jednoho týdne po sametové revoluci, se nová iniciativní skupina v Prešově dožadovala větší demokratizace pro Rusíny na Slovensku. O dva měsíce později Kulturní unie ukrajinských pracujících, kterou vytvořila ještě československá komunistická vláda v roce 1952, byla přeměněna na Unii Rusínů-Ukrajinců Československa. Avšak poté, co vyšlo najevo, že Unie Rusínů-Ukrajinců je spíše proukrajinská než prorúsínská, vytvořili v březnu 1990 vlastní organizaci v Medzilaborcích¹³⁰ tzv. Rusínskou obrodu. Největším symbolickým úspěchem rusínského hnutí na Slovensku bylo rozhodnutí o pořádání Prvního světového kongresu Rusínů.

¹²⁹DULEBA, Alexander. *Slovak-Ukrainian Relations* [online]. Bratislava : Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2002 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.batory.org.pl/doc/d1.pdf>>., s.6.

¹³⁰ Mezilaborce jsou místem, kde funguje Společnost Andyho Warhola, Rusína, jenž se narodil na severovýchodním Slovensku. Muzeum vzniklo v roce 1991 a prezentují se zde stále expozice děl Andyho Warhola. Více k muzeu na Spoločnosť Andyho Warhola.[online]. [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.andywarhol.sk/>>.

Ukrajinské ústavě z června 1996 předcházely zákony týkající se národnostních menšin. Byl to jazykový zákon z října roku 1989 a zákon o občanství z října 1991, oba obsahovaly liberální opatření pro etnické ne-Ukrajince. V listopadu 1991 měsíc před referendem o nezávislosti Ukrajiny, byla přijata Deklarace práv národností na Ukrajině, která byla vydána vládou ve snaze garantovat ukrajinským menšinám ochranu jejich práv po získání nezávislosti. V červnu 1992 ukrajinská vláda přijala další zákon o národnostních menšinách, který kodifikoval články výše zmíněné deklarace s určitými dodatky. Tento zákon garantuje všem národnostním menšinám právo se učit a používat svůj vlastní jazyk. Vše nasvědčovalo tomu, že se Ukrajina přece jen vydá cestou plné demokracie.

Poté však přišla v roce 1996 nová ukrajinská ústava, v níž byla uznána jen autonomie Krymu a která tak definitivně pohřbila vyhlídky na demokratické a federativní uspořádání republiky, které by podporovalo zájmy jednotlivých historických částí. Ukrajinská politická elita tím potvrdila svoji státotvornou bezradnost. Ukrajina získala svou nezávislost díky „převratové“ souhře vnějších okolností v důsledku zhroucení SSSR. Tato nezávislost však zastihla Ukrajinu zcela nepřipravenou. Její politická elita neměla připravenou žádnou hospodářskou, státotvornou či zahraničně politickou koncepci.

Státním jazykem byla Ústavou stanovena ukrajinština. Dle čl. 10 Ukrajina garantuje svobodný rozvoj, použití i ochranu ruského a jiných jazyků národních menšin Ukrajiny. Dle čl. 11 se stát zavazuje, že učiní vše pro podporu a rozvoj ukrajinské národnosti, její tradice a kulturu, a také rozvoj etnické, kulturní, jazykové a náboženské svébytnosti všech původních obyvatel i národních menšin Ukrajiny. Dle čl. 53 má každý příslušník národnostní menšiny právo na vzdělání v mateřském jazyce či na studium mateřského jazyka ve státních a jiných vzdělávacích institucích či prostřednictvím národních kulturních spolků.¹³¹ Nic z toho však pro Rusíny, kteří nejsou národnostní menšinou, neplatí.

Vrcholem protirusínské politiky Ukrajiny bylo přijetí programu na potírání rusínského hnutí, všech jeho aktivit a činností 7. října 1996, v podobě tzv. Plánu opatření pro řešení problémů Rusínů – Ukrajinců (Plan zachodiv ščodo rozvjazannja

¹³¹ *Nejvyšší rada Ukrajiny* [online]. 1996 [cit. 2011-01-02]. Ústava Ukrajiny. Dostupné z WWW: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>>.

problem Rusyniv-Ukrajinciv), v němž jsou státní orgány pověřeny následujícími úkoly¹³²:

- Vymezit postoj Ukrajinské republiky k rusínské otázce a k otázce požadavků na autonomii Podkarpatska založené na kulturním, etnickém či jakémkoli jiném základě. Poskytnout velvyslanectvím Ukrajiny na Slovensku, v České republice, Maďarsku a Polsku řadu publikací a materiálů týkající se oficiálního postoje Ukrajiny k řešení otázky rusínské národnosti. Provést řadu opatření na posílení ukrajinské identity mezi obyvateli Zakarpatské oblasti, na integraci těchto obyvatel do sociálně-politického a duchovně-kulturního prostoru Ukrajiny.
- Neumožnit konání jakýchkoli místních referend s cílem určení identity obyvatel Zakarpatské oblasti, neboť taková referenda vedla na Slovensku k uznání Rusínů jako samostatné národnosti, což je pro Ukrajinu nepřijatelné. Nedopustit autonomii Zakarpatské oblasti, upravit historii Ukrajiny tak, aby v ní Rusíni byli Ukrajinci a tudíž součástí ukrajinského národa.
- Vytvořit stálou skupinu pro záležitosti probíhající mezi úřady a pro koordinaci výzkumu rusínské otázky. Dokončit Seznam národností a jazyků vypracovaného v rámci Slovníku národností a jazyků Ukrajiny. Zpracovat vědecké podklady, na jejichž základě by bylo možné vysvětlit etnické, lingvistické, kulturologické a politické aspekty historie Ukrajinců-Rusínů Zakarpatské oblasti jako součásti historie ukrajinské národnosti.
- Prostřednictvím médií rozšiřovat informace o Zakarpatské oblasti, s důrazem na to, že tato oblast byla vždy ukrajinským územím a místní Ukrajinci jsou nedílnou součástí ukrajinského národa. A nakonec důrazně „vysvětlit“ představitelům hnutí politického rusínstva, že jejich činnost je pro Ukrajinu nepřijatelná.

Ministerstvo spravedlnosti mělo volnou ruku ve stíhání jakýchkoliv separatistických akcí. Proti členům Společnosti Karpatských Rusínů a jimi vytvořeného prozatímního úřadu bylo možné využít příslušných norem platného správního a trestního zákonodárství Ukrajiny (čl. 187-8 Trestního zákonu). Těmito úkoly byli

¹³² *Státní výbor Ukrajiny* [online]. 1996 [cit. 2011-01-02]. Plan zachodiv ščodo rozvjazannja problem Rusyniv-Ukrajinciv. Dostupné z WWW: <<http://www.lemko.org/rusyn/kuras.html>>.

pověření představitele většiny ministerstev Ukrajiny jako Ministerstvo zahraničních věcí, spravedlnosti, kultury a umění, školství, statistiky atd., dále Národní akademie věd, Zakarpatská oblastní státní správa, Státní výbor pro správu národností a migrace, Státní výbor televizního a rádiového vysílání, Generální prokuratura a mnoho dalších institucí.

4-7. září 1998 se konala konference Meziethnických vztahů v Zakarpatské Ukrajině za účasti ECMI, Organizace nezastoupených států a národů v OSN, představitelů OBSE atd. Zástupce Ukrajiny V. Troščinskij obhajoval postoj ukrajinské vlády ohledně rusínské otázky tím, že Národní Akademie věd Ukrajiny v současnosti řeší, zda Rusíni jsou národem či ne. Podotkněme ale, že toto tvrzení je v rozporu s výše uvedeným plánem z roku 1996, neboť v něm je Akademii jednoznačně nařízeno, aby došla k předem stanovenému závěru.

Národní akademie věd nakonec došla k následujícím závěrům: autochtonní¹³³ Rusíni, kteří žijí na území, jež je v současnosti rozděleno hranicemi jiných států, byli nepopíratelně vždy Ukrajinci. Na základě tohoto výzkumu byl vydán Slovník národností a jazyků Ukrajiny, ve kterém v souladu s výše zmíněným plánem národnost Rusín a jazyk rusínský neexistuje. Území, která jsou Rusíny obývaná, jako Podkarpatsko, Slovensko, Rumunsko, Polsko vždy bylo územím Ukrajinců.

V první polovině roku 1997 došlo k vnitřním rozporům ve Společnosti Karpatských Rusínů, k následnému oddělení se Mukačevské a Svaljavské části SKR a ke vzniku Společenství Podkarpatských Rusínů (SPR) jako samostatné organizace. V čele nové rusínské organizace stanuli I. Petrovcij, L. Lecovič a I. Talabiška a snažili se dostat SPR do vedení rusínského hnutí. Tento rozkol mezi rusínskými představiteli znamenal první krok ke krizi rusínského hnutí, která přišla na počátku 21. století. Z krize se ho pokusil vyvést současný rusínský aktivista Dmitrij Sidor, který se ujal jeho vedení po Pátém celosvětovém kongresu Rusínů (29. června – 1. července 1999). Spojil 14 spolků rusínského hnutí do jednoho a 1. dubna 2000 vytvořil spolek pod názvem Sojm.

V roce 2001 se mělo konat sčítání obyvatel Ukrajiny. Jak jsme se již zmínili, Národní akademie věd byla pověřena sestavením seznamu národností, k nimž by se

¹³³ Z řeckého slova *αυτοχθων*, což znamená původní, místní obyvatel území.

občané mohli přihlásit. Avšak Rusíni měli podle rozkazu Kabinetu ministrů být označováni jako Ukrajinci. Národnost Rusín se tak nedostala do oficiálního seznamu národností a seznamu jazyků Ukrajiny. Statistickému úřadu bylo „doporučeno“, aby se při sčítání obyvatel, řídil výše zmíněným seznamem. K rusínské národnosti se i přesto „přihlásilo“ celkem 10 196 ukrajinských občanů, což však podle God'maše představovalo státem povolený limit pro Statistický úřad.

V srpnu 2006 vydal Výbor OSN pro likvidaci rasové diskriminace rezoluci. V bodě 20 uvádí, že je znepokojen absencí oficiálního uznání rusínské minority navzdory jejich etnickým charakteristikám a doporučuje Nejvyšší radě, aby zvážila uznání Rusínů jako národní menšiny.¹³⁴ V roce 2007 se rusínské hnutí opět aktivizuje, nejspíše díky tomu, že zakarpatská Oblastní rada v tomto roce uznala existenci národnosti Rusín. 5. května 2007 se v Užhorodě konala konference Zakarpatského národního společenství, které se účastnilo také OBSE, EU, Rusko a USA. Výsledkem této konference byla rezoluce, ve které byla centrální vláda Ukrajiny opět vyzvána, aby při řešení rusínské otázky vycházela z toho, že tento středoevropský region nikdy historicky, ekonomicky, kulturně nepatřil a ani patřit nebude do administrativního území západní Ukrajiny. Dále byla vyzvána, aby všechny hospodářské, celní a právní instituce přemístěné do města Lvov, byly vráceny na Podkarpatsko.¹³⁵

Dne 25. října 2008 se konal druhý¹³⁶ Evropský kongres podkarpatských Rusínů v Užhorodě, na němž bylo rozhodnuto o obnovení rusínského státu. Kyjev však opět nehodlal vést dialog a proto „rusínští separatisté“ dali ukrajinské vládě ultimátum, že pokud do 1. prosince 2008 neudělí Zakarpatské oblasti autonomii, vyhlásí samostatnost a odtržení od Ukrajinské republiky. Nepřekvapí nás, že Ukrajina takové ultimátum

¹³⁴ CERD, COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF RACIAL DISCRIMINATION. *International Convention : On the Elimination Of all Forms of Racial Discrimination* [online]. 2007 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/5a855cc45d65082dc1257214005d3c77/\\$FILE/G0740377.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/5a855cc45d65082dc1257214005d3c77/$FILE/G0740377.pdf)>., s. 5.

¹³⁵ VOROŠILOV, A. *Rezonans* [online]. Kyjev : Národní knihovna Ukrajiny, 2008 [cit. 2011-01-02]. Analitičnyj rakurs, Zakarpatski Rusyny v nezaležnij Ukrajinu u vidhukach ZMI, s. . Dostupné z WWW: <<http://www.nbu.gov.ua/Siaz/Rezonans/2008/rez04.pdf>>., s.7-10.

¹³⁶ První Evropský kongres podkarpatských Rusínů se konal 7. června 2008 v Mukačevě.

ignorovala. A tak rusínské hnutí v čele s Dmitrijem Sidorem, který se stává hlavou nově vzniklého parlamentu, vyhláší nezávislou Republiku Podkarpatská Rus¹³⁷.

2.3. Já Rusín byl, jsem i budu

Většina vědců zastává názor, že zakarpatské obyvatelstvo je východoslovanské a že jejich název Rusín (resp. Rusnák) pochází ze slova Rus odvozeného od názvu „Kyjevská Rus“. Tento název však používali všichni východní Slované k označení příslušnosti k pravoslavné a později také k řeckokatolické církvi. A zatímco na ostatních východoslovanských územích došlo na konci 19. století k ustálení názvů Rus, Bělorus, Ukrajinec atd., na Podkarpatsku až do současnosti přežily právě oné archaické názvy a i národnostní sebeidentifikace Rusín, Rusnak.

Jak víme, rozvoj ukrajinské orientace v dnešní Zakarpatské oblasti začal v době první československé republiky především díky ukrajinským haličským emigrantům. Koncem 30. let se zde vytvořil kulturní a politický proud, vyvrcholením jehož snahy došlo v březnu 1939 k vyhlášení nezávislé Karpatské Ukrajiny. K ještě většímu prohloubení této ukrajinské orientace došlo po roce 1945, neboť zde byla v padesátých letech započata ukrajinizace rusínského národa.

Rusíni byli po přijetí smlouvy z roku 1945 s okamžitou platností označováni jako Ukrajinci a byli nuceni přijmout oficiální pohled (který vytvořila ještě roku 1926 Komunistická strana bolševiků Ukrajiny), že Rusíni, bez ohledu na to, jak se sami nazývají, jsou větví ukrajinského národa. Každý, kdo tento pohled nepřijal, byl obviněn z rozvratu státu. Řešení národnostní otázky v obnoveném Československu postihlo i slovenskou rusínskou menšinu. Podepsáním smlouvy o odstoupení podkarpatského území již nikdo netrval na původní představě trojnárodního státu, podle níž mělo být Československo státem Čechů, Slováků a Podkarpatských Ukrajinců. Rusínská (resp.

¹³⁷Podle deklarace vydané při vzniku Republiky Podkarpatská Rus dne 1. prosince 2008 je politický systém parlamentní, národním symbolem znak Podkarpatské Rusi, oficiálním jazykem je rusínština a ruština, regionálními jazyky maďarština, rumunština a ukrajinština. Republika Podkarpatská Rus nemá žádné teritoriální nároky vůči ostatním státům. Všechny mezinárodní smlouvy vztahující se přímo či nepřímo k Podkarpatské Rusi, podepsané po říjnu 1938, budou předmětem ratifikace parlamentu PR. Status Podkarpatské Rusi bude demilitarizována zóna. Premiérem se stal Petr Gecko. Představitelé podkarpatských Rusínů se obrátili ihned k Rusku a Bělorusku s prosbou o uznání nezávislosti Podkarpatské Rusi v Ukrajině. In *Subcarpathian Rus' : Podkarpatska Rus* [online]. 2009-04-27 [cit. 2011-01-02]. Resolution of the First World Congress of Subcarpathian Ruthenians. Pardubitz, Czech Republic. Dostupné z WWW: <<http://www.pudkarpatskarus.eu/index.php/news-pudkarpatska-rus/132-resolution-of-the-first-world-congress-of-subcarpathian-ruthenians-pardubitz-czech-republic.html>>.

Ukrajinská) národnost na Slovensku mohla být akceptována už jen jako národnostní menšina.¹³⁸ V průběhu padesátých let došlo i zde k postupné ukrajinizaci nejen obyvatel, ale i tisku a kulturních institucí. V roce 1952 byl ve slovenských rusínských školách zaveden ukrajinský jazyk.

V Srbsku se naproti tomu osud rusínské identity i jejího jazyka vyvíjel zcela jinak, neboť bývalá Jugoslávie nepatřila k sovětskému bloku a rusínská národnost zde byla státem uznávána. „Roku 1971 ve Vojvodině vyšla Pravidla rusínského jazyka a roku 1974 Gramatika. Ve Spojených státech a Kanadě se spisovná rusínština rozvíjela v několika obměnách odrážejících prvky hovorového jazyka, který si přistěhovalci přinesli z původní vlasti. Do roku 1950 ... byly jejich knihy a časopisy tištěny v jazyku připomínajícím mateřskou řeč. Ke konci 20. století se jazyková otázka stala bezpředmětnou: prakticky všechny publikace a periodika určená Rusínům vycházejí nyní anglicky.“¹³⁹ V roce 2000 byla v Polsku vydána Gramatika lemko-rusínského jazyka, podle níž se vypracovává lemko-polský slovník a učebnice. Na Podkarpatsku došlo k vydání rusínské gramatiky ještě v roce 1999 a později roku 2005 byla sestavena další gramatika v rusínštině a angličtině, již by měli používat především Rusíni ve střední Evropě a v Americe. Autorem je Dmitrij Sidor.

Po vzniku samostatné Ukrajiny se mohlo zdát, že se na bývalé Podkarpatské Rusi díky zákonům podporujícím národní menšiny objeví možnost získat opět autonomní postavení. Jak víme, Podkarpatsko bylo neustále zdrojem autonomistických snah, ať už se jednalo o etnický autonomizmus A. Dobrjanského, příslib autonomie poválečného Maďarska a ustanovení Ruské krajiny či slibovanou autonomii v rámci ČSR. Rusínské autonomistické snahy byly upokojeny až v polovině března 1939 a to na pouhé dva dny. Podpisem smlouvy o odstoupení Zakarpatské Ukrajiny z června 1945 skončilo tzv. druhé národní obrození¹⁴⁰. Ačkoli se zdálo, že Sovětský svaz dokázal to,

¹³⁸ Gajdoš, M – Konečný, S.: Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948-1953, s. 14.

¹³⁹ HYNEK, Bohuslav. Sjedinování jazyka. In *Podkarpatská Rus : Časopis Společnosti Podkarpatské Rusi* [online]. Praha, 2006 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <http://www.podkarpatskarus.cz/Casopis/Texty_PDF/casopis_3_2006.pdf>., s. 10.

¹⁴⁰ Prvním se má na mysli národní obrození započaté revolučním rokem 1848, druhým pak období po první světové válce. Toto nové obrození rusínské národnosti a jejího života bylo pro ukrajinské kulturní, vzdělávací a vydavatelské instituce velkým překvapením, neboť se předpokládalo, že národností a jazykové otázky byly už dávno vyřešeny, ať už komunistickým administrativním dekretem či jako výsledek jakési „přírodní“ evoluce dějin.

co Maďari nedokázali, tedy že rusínský národ byl plně asimilován, začalo k překvapení všech po roce 1989 nové, tzv. třetí národní rusínské obrození.

Jedním ze zvláštních aspektů současného národního obrození je jeho celorusínský a meziregionální charakter¹⁴¹. Poprvé ve své historii se Rusíni z různých zemí pravidelně setkávají a koordinují své kulturní akce. Tato rusínská meziregionální spolupráce začala Prvním světovým kongresem Rusínů v Medzilaborcích v březnu 1991 a prvním Kongresem rusínského jazyka v listopadu 1992¹⁴². Na kongresu z roku 1992 se představitelé dohodli na následujících bodech týkající se rusínštiny¹⁴³: rusínský spisovný jazyk bude kodifikován dle tzv. Romansch¹⁴⁴ modelu, který umožňuje rozvoj čtyř standardů založených na dialektech v jednotlivých zemích, kde Rusíni žijí (Ukrajina, Polsko, Slovensko a Jugoslávie); dojde k vytvoření základů pro eventuální pátý rusínský literární standard či tzv. koiné¹⁴⁵, který budou mít všechny regiony společný; rusínština bude mít azbukovou abecedu; dojde k vytvoření teoretického a aplikovaného jazykového institutu¹⁴⁶. A nakonec se dohodli na obnovení divadla Alexandra Duchnoviče z Prešova, které se stalo celorusínským národním divadlem a které hraje hry různých autorů v rusínském jazyce.

Po vyhlášení suverenity Ukrajiny v srpnu roku 1991 začaly na Slovensku, Ukrajině, Polsku, Rumunsku i Maďarsku vznikat rusínské organizace¹⁴⁷, které odmítaly ukrajinskou národní identitu. Byla to již zmíněná Společnost

¹⁴¹ Během sovětské nadvlády od roku 1945 byl Podkarpatsku zbytek světa uzavřen, k podkarpatskému tisku byl velmi obtížný přístup. Proto to, co se okolní svět o Podkarpatsku dovídal, pocházelo jen z knížek vydaných státními vydavatelskými, které vývoj Podkarpatska označovaly jako „cestu ke štěstí“ – „šljach do častja“ pod Sovětskou vládou. Proto také všichni západní pozorovatelé přijali sovětskou rétoriku a pohled, že po 2. sv. v. jediná národní orientace, která v Podkarpatsku přetrvávala, byla orientace ukrajinská.

¹⁴² Od té doby se kongresy svolávají každé dva roky. V roce 1993 proběhl v Krinici v Polsku, v 1995 v Ruském Keresturu v býv. Jugoslávii, v 1997 v Budapešti v Maďarsku.

¹⁴³ K označování Východoslovánů v Karpatech byl používán nový hybridní název Rusíni-Ukrajinci.

¹⁴⁴ Romansch je jedním ze čtyř národnostních jazyků ve Švýcarsku, skládá se z pěti dialektů.

¹⁴⁵ Z řeckého slova znamenajícího „obecná podoba jazyka“.

¹⁴⁶ Ten o dva měsíce později opravdu vznikl v Prešově. Pod vedením ředitele Vasilu Jabura vydal Institut Pravidla pro rusínský pravopis a pravopisný slovník. 1. března 2008 vznikl v Prešově jako součást Prešovské univerzity Ústav rusínského jazyka a kultury.

¹⁴⁷ Všechny rusínské organizace se už při svém vzniku řídily následujícími základními principy: Rusíni tvoří národ, který v žádném případě nepatří ani k ukrajinské, ruské, polské, slovenské či jakékoliv jiné národnostní skupině, ale jsou samostatnou čtvrtou východoslovanskou národností. A jako samostatná národnost je nezbytné, aby měli kodifikaci literárního jazyka na základě jednotlivých dialektů a také stejná práva jako ostatní národnostní menšiny žijící v daném státě, tedy rusínský jazyk v médiích a ve školách.

Karpatských Rusínů na Ukrajině, dále Společnost Rusínské obrody na Slovensku, Společnost Stovarišinnja Lemků v Polsku, Společnost přátel Podkarpatské Rusi v České republice, Organizace Rusínů Uherska (tedy v zemi, kde se Rusíni považovali asimilovanými ještě na začátku 20. století).¹⁴⁸

Ačkoli ukrajinské úřady popírají existenci svébytného rusínského národa a prohlašují ho za větev národa ukrajinského, je důležité zde zdůraznit, že proces vytváření ukrajinského národa začal v průběhu 16.-18. století a byl dovršen v druhé polovině století devatenáctého a že Zakarpatští (resp. tehdy Uherští) Rusíni nebyli tohoto procesu součástí. Vytvořili si svou vlastní specifickou etnickou pospolitost. A. Duleba se domnívá, že migrační pohyby do zakarpatského prostoru z Haliče, Bukoviny apod. do 18. století nemohly mít nijak výrazný vliv, neboť sem nemohli migrovat „etnicky uvědomělí Ukrajinci“, ale etnicky nevyprofilované staroruské, resp. „starorusínské“ obyvatelstvo¹⁴⁹.

Od oranžové revoluce, která proběhla na Ukrajině na konci roku 2005 si mnozí, především národnostní menšiny, mnoho slibovali. Avšak V. Juščenko autoritativní rysy ukrajinské politiky vůči „rusínskému problému“ jen posílil. Pozice Kyjeva zůstává neměnná. Ministerstvo spravedlnosti prohlašuje, že Ukrajinský stát nikdy přeci nepopřel existenci rusínské etnické skupiny a ospravedlňuje své tvrzení i oficiální postoj ukrajinské vlády tím, že Akademie věd Ukrajinského institutu politických a etnonárodních studií došla k závěru, že historicky Rusíni jsou (a budou) etnografickou skupinou Ukrajinců, a to i přesto, že ostatní státy Evropy je již uznaly jako samostatný národ.

V roce 1997 to byla de iure Jugoslávie a Maďarsko, de facto Polsko a Slovensko. V České republice se do roku 1990 nebylo možno k rusínské národnosti přihlásit. Stát uznával pouze národnost ukrajinskou resp. její hybridní variantu Ukrajinec–Rusín. A až v roce 2001 byla rusínská národnost oficiálně uznána jako

¹⁴⁸ Také začaly vycházet rusínské časopisy a to *Rusyn* (Medzilaborce a Prešov, od roku 1990 po současnost) a *Národní novinky* (Prešov, od roku 1991) na Slovensku, *Otčij chrám* (který vycházel jen po dobu 1 roku, mezi 1990-91) a *Podkarpatská Rus* (vychází od roku 1992 po současnost) na Ukrajině, *Besida* (od roku 1989) v Polsku a *Rusynskij život* v Maďarsku.

¹⁴⁹ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko :geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 119.

národnostní menšina¹⁵⁰ „Podle sčítání obyvatelstva z r. 2001 žije v ČR 1 109 osob hlásících se k rusínské národnosti. Podle kvalifikovaných odhadů je jejich počet mnohem vyšší.“¹⁵¹ Téhož roku byla zřízena i Rada vlády pro národnostní menšiny, která se stala stálým poradním orgánem vlády ČR v otázkách národnostních menšin. Rusínská národnost v ní má jednoho zástupce.¹⁵²

V Užhorodě dnes působí krajanské spolky jako Užhorodské společnosti české kultury J. A. Komenského, Užhorodský spolek Slováků a Klub T. G. Masaryka. Všechny kluby napomáhají šíření české kultury v Zakarpatské oblasti. Vydávají řadu knih, kalendářů, ročenek a sborníků, zprostředkovávají prohlídky Užhorodu, organizují kulturní akce atd. Hlavním představitelem klubu T.G.M je Jan Latka, podle jehož slov jsou tyto krajanské spolky pozorně sledovány ukrajinskými orgány. Zvláště klub T.G.M., neboť ten umožňuje Rusínům, kteří pochází ze slovenské rodiny, získat tzv. zahraniční pas Slováka.

Položme si teď otázku - jsou tedy Rusíni samostatná národnost nebo etnická skupina, která je pouze součástí ukrajinské národnosti, jak to dnes proklamují ukrajinské úřady? Mají nebo mohou mít odlišný rusínský jazyk, nebo je rusínština jedním z ukrajinských dialektů?

Základem pojmu etnicita (tedy totožnost s etnickou skupinou) je *ethnos*, slovo řeckého původu označující národ ve smyslu společenství lidí charakterizované spolčeným původem. V průběhu zkoumání etnicity, se dospělo k tomu, že pojem etnická skupina se používá k označování základní lidské kategorie, ne k označování podskupiny (resp. větve určitého národa). Tento termín však byl americkými sociology používán k označení společenství lidí se stejným pocitem identity, kulturou a tradicí

¹⁵⁰ V roce 2007 Česká republika stvrdila svým podpisem připojení se k Evropské chartě regionálních či menšinových jazyků, jejímž cílem je garantovat možnost používání menšinových jazyků jak v soukromém tak i ve veřejném životě. Vláda České republiky podporuje používání těchto řečí: bulharština, chorvatština, maďarština, němčina, polština, romština, rusínština, ruština, řečtina, slovenština, srbština a ukrajinština. A navíc lze před českými rozhodčími orgány vystupovat ve výše jmenovaných jazycích a to aniž by účastníkovi řízení vznikly jakékoliv dodatečné náklady. Více k této tématice viz HYNEK, Bohuslav Rusínština je mezi 12 preferovanými jazyky v ČR. In *Podkarpatská Rus : Časopis Společnosti Podkarpatské Rusi* [online]. Praha, 2005 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <http://www.podkarpatskarus.cz/Casopis/Texty_PDF/casopis_4_2005.pdf>., s. 9.

¹⁵¹ *Vláda České republiky* [online]. 2006-04-05 [cit. 2011-01-02]. Rusínská národnostní menšina. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16151>>.

¹⁵² Více o Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny viz *Vláda České republiky* [online]. Statut Rady vlády pro národnostní menšiny : Příloha k usnesení vlády z 10. října 2001. Praha :, 2005 . Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/statut-rnm.pdf>>., s. 2-3.

existující jako podskupina společnosti širší.¹⁵³ Hroch ještě k tomu dodává, „že v tradičním významu původem spřízněné jednotky nemusí být etnická skupina podřízenou částí širší politické společnosti a že může být ve státě dominujícím živlem (např. Číňané, Angličané, Francouzi) nebo může překračovat hranice jednotlivých států (jako Arabové).“¹⁵⁴

Podle Maxe Webera: „Etnickými skupinami“ budeme nazývat ty lidské skupiny, které mají subjektivní přesvědčení o svém společném původu..., toto přesvědčení je jistě důležité pro utváření skupiny; na tom, zda existuje objektivní pokrevní vztah nebo ne, naopak nezáleží.“¹⁵⁵ Ačkoli tato Weberova definice ztotožňuje pojmy etnická skupina a národ, Weber dále dodává, že však pocit etnické soudržnosti sám o sobě nevede ke vzniku národa. Proto pokud bychom tedy brali pocit etnické solidarity jako krok blíže k vytvoření národa, pak je potřeba, aby si daná skupina lidí nejprve uvědomila, kam etnicky nepatří a až poté kam patří. Dle Weberových příkladů uveďme např. Slováky, kteří si v rámci Rakouska-Uherska uvědomovali, že nepatří ani k Němcům ani k Maďarům, tudíž že vytvářejí zcela jinou etnicitu. A to právě zakarpatským Rusínům chybělo (a pravděpodobně i stále chybí), neboť část rusínské inteligence si sice uvědomovala, že není možné ztotožňovat Rusíny s Maďary, avšak většina se naopak nechala dobrovolně asimilovat. A co se týče obyčejných rusínských sedláků, kteří byli elitě vzdálení, ti si onu příslušnost k rusínské národní identitě neuvědomovali vůbec.

M. Hroch tvrdí, že „národ je si uvědomující etnická skupina“¹⁵⁶. Stejně tak Magocsi ve své knize *Making of a nationality* definuje národ jako skupinu lidí, kteří mají určité charakteristiky, jako odlišné území (ne však nezbytně státní suverenitu), jazyk, historickou tradici, náboženství a společný sociální a etnografický charakter. A etnickou skupinu jako národ, kterému chybí uvědomění si existence těchto

¹⁵³ CONNOR, Walker. Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s. 164.

¹⁵⁴ Tamtéž. s. 165.

¹⁵⁵ WEBER, Max. *Economy and Society* : d.1. In ROTH, Guenther; WITTICH, Claus. New York : Benminister Press, 1968., s. 389. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s. 166.

¹⁵⁶ CONNOR, Walker. Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s. 168.

charakteristik a uvědomění si, že tyto charakteristiky posouvají skupinu lidí blíže k pojmu národ.

M. Hroch charakterizuje národní vědomí jako teoreticky prohloubené poznání toho, že se členové určitého národa shodují v povahových rysech, v kulturních zvycích, tradicích, společné historii, avšak v žádném případě není národním vědomím pouhá láska k vlastnímu národu či vůle k politické jednotě národa. Právě národní vědomí činí z národnosti vědomou hybnou sílu lidského i politického jednání. Národ je skupinou lidí, jež si uvědomují svou přináležitost a naopak odlišnost od národů jiných.¹⁵⁷

Magocsi tvrdí, že Rusíni národností v dnešním slova smyslu stále nejsou, neboť jim právě takové národní vědomí chybí. Podle něho jsou Rusíni minimálně etnickou skupinou, která k označení národ teprve směřuje. Ačkoli má na jednu stranu Magocsi pravdu v tom, že Rusínům chybí výše zmíněné uvědomění si své svébytnosti, na druhou stranu je nutné si zde položit otázku, zda, pokud by Rusíni národem nebyli, pokud by byli pouhou etnickou skupinou, přežila by jejich kultura, tradice i jazyk po tolik staletí násilné asimilace? Kolika asimilacemi musí tedy národ projít, aby přestal být národem?

Podle tvrzení M. Hrocha, že „asimilace nevládnoucích etnických skupin byla podstatně silnější ... ve státech, které označujeme za hospodářsky vyspělejší a správně konsolidovanější...“¹⁵⁸, lze vyvodit závěr, že je jednou v budoucnosti pravděpodobné, stane-li se Ukrajina ekonomicky vyspělou zemí (jako podle příkladu Hrocha Francie či Velká Británie), a nedojde-li do té doby k udělení autonomního statutu, že k asimilaci rusínského národa s ukrajinským nakonec dojde.

Je pravda, že samotní Rusíni se v názorech na otázku asimilace po nejméně dvě století lišili. Neboť na přelomu 19. a 20. století někteří věřili, že je lepší splynout s maďarským národem a vzdálit se své slovanské identitě. Objevily se zde ale i slovanské tendence, ať už je to víra ve vlastní rusínskou identitu, či snaha být součástí identity jiné - ruské nebo ukrajinské. V druhé polovině 20. století po té, co se území Podkarpatska stalo součástí Sovětského svazu, byla tato otázka „vyřešená“ vládním dekretem bez ohledu na to, co si Rusíni o své vlastní svébytnosti vůbec myslí. A po

¹⁵⁷ BAUER, Otto. Národnostní otázka a sociální demokracie. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2., s. 44.

¹⁵⁸ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0., s. 113.

dobu více než čtyřiceti let bylo veřejnosti neustále připomínáno, že národnostní otázka mezi Rusíny byla vyřešena, neboť Rusíni jako národnost již neexistují. A státy obou bloků studené války si ani nepovšimly, že z mapy světa byl vymazán jeden východoslovanský národ. Ačkoli tedy dnes rusínská národnost není národností v dnešním slova smyslu, položme si otázku, zda by se mohla národností v budoucnu stát.

Argumenty těch, kteří tvrdí, že existence rusínské národnosti není možná, jsou především argumenty ze strany Ukrajiny.¹⁵⁹ Podle Magocsiho je Rusínům vytýkáno, že jako národnost nemají svůj vlastní spisovný jazyk, navíc ten nemůže být vytvořený, neboť zde existují odlišné dialekty. Navíc jsou národ jsou málo početní. Avšak Hroch tvrdí, že „V některých národních hnutích se základem jazykové normy staly dialekty...“¹⁶⁰. Proč by tedy nemohl být spisovný rusínský jazyk vytvořen z jednotlivých dialektů?

Ani Irové¹⁶¹, Velšané či Skoti¹⁶² nemají svůj vlastní kodifikovaný jazyk a národností jsou. Dále je také nutné si uvědomit, že každý kodifikovaný jazyk je literární konstrukt a že lidé jedné národnosti obvykle v různých částech svého území mluví pro něho typickým dialektem. Proto úkolem každé elity bylo z těchto jednotlivých dialektů vytvořit tento spisovný konstrukt¹⁶³. Rusínská elita neměla příliš příležitostí a ani prostoru na to, aby dokončila proces vytvoření kodifikovaného rusínského jazyka. Navíc musíme přiznat, že ani ta, která k tomu měla takovou příležitost, tedy sám Duchnovič, tak neučinila, neboť ten se domníval, že rusínština je jazyk sedláků a obyčejných lidí a tudíž prosazoval jazyk jiné národnosti – ruštinu.

¹⁵⁹ Obránci ukrajinského pohledu trvají na tzv. vědecké pravdě, že Rusíni jsou větví Ukrajinců. Své tvrzení podepírají citacemi z různých moderních encyklopedií a jiných autoritativních zdrojů. Avšak pochybnost o těchto vědeckých pravdách si zde ilustrujeme na příkladě makedonské národnosti, která do let 1944-45 vůbec neexistovala. Slavisté jako Lubor Niederle, Jaroslav Bidlo, Miloš Weingart se shodli na tom, že Makedonci jsou větví Bulharů, což považovali za svou vědeckou pravdu. Avšak i přes to, že „neexistence“ makedonské národnosti zůstává takovou vědeckou pravdou pro bulharské a řecké vědce do dnešního dne, jsou Makedonci dnes uznáváni za samostatný národ, jejich jazyk za světově uznávaný jazyk s vlastním jazykovým systémem.

¹⁶⁰ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dilem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0., s. 114.

¹⁶¹ V irštině, stejně jako v rusínštině, najdeme několik nářečí, která se od sebe odlišují. Tato nářečí a dialekty právě i v irském jazykovém systému komplikují zavedení standardní spisovné irštiny.

¹⁶² Dalšími příklady takových národů by mohli být např. Marijci, ugrofinský národ žijící v Rusku, Baškirové či Karačajci, turecké národy žijící v Rusku, Karenové v Myanmaru apod.

¹⁶³ Jako např. Jan Hus v Čechách či Štúr na Slovensku.

Co se týče velikosti tohoto národa, uvědomme si, že v Evropě existují mnohem menší národy a jejich inteligenci se vytvořit vlastní spisovný jazyk podařilo.¹⁶⁴ Jako příklad nám mohou posloužit Lužičtí Srbové či národ Romansch ve Švýcarsku. Lužických Srbů je okolo 80 tisíc a obyvatel národu Romansch okolo 50 tisíc. a přece obě skupiny mají literární jazyk. A pokud bychom se zamysleli nad samotnými Rusíny dnes, pak přeci můžeme argumentovat literárním jazykem Rusínů ve Vojvodině, neboť ten se vyvinul v prostředí, kde mu v tom nebránil ani Sovětský svaz ani jím proklamovaná ideologie.

Třetím argumentem hovořícím proti rusínské národnosti, o kterém se P. Magocsi ve své knize zmiňuje, je, že Rusíni nemají svůj vlastní stát a aby se tak vůbec stalo, pak by bylo potřeba změnit mezinárodní hranice, což je v současné Evropě nevhodné a dokonce nebezpečné. Ano, je pravda, že v dnešním světě není velmi vhodné měnit hranice Evropy, zvláště když by bezpečnost evropského prostoru měla garantovat Evropa založená na regionech nikoli na národních státech. Ale na druhou stranu Rusíni svůj stát měli a není možné dnes ignorovat fakt, že jejich území bylo proti jejich vůli a bez jejich vědomí včleněno do státu jiného. Uvedme si zde ještě příklad národností, které existují i bez svého vlastního státu - Katalánci a Baskitové ve Španělsku a Francii, Frísové v Nizozemí a Německu, či dříve Makedonci v Jugoslávii, Bulharsku a Řecku.

Na závěr této kapitoly je tedy třeba konstatovat, že v dnešní Zakarpatské oblasti existovaly geopolitické předpoklady ke vzniku rusínského národa, avšak je zřejmé, že tento proces, proces plné národnostní identifikace, nebyl stále dovršen. Neschopnost vybojovat si statut svébytného národa byl ovlivněn řadou faktorů. Podle A. Duleby jsou to tyto tři hlavní faktory – skutečnost, že rusínské území bylo rozkouskováno a patřilo vždy současně více státním celkům, a dále, že docházelo velmi často k asimilaci místní inteligence a její rozšíření o inteligenci cizí, většinou státního celku, jehož bylo Podkarpatsko součástí.

Zakarpatský prostor byl a je i v současnosti rozkouskovan mezi pět států (Ukrajina, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Rumunsko) a enklávu v Srbsku, což působilo jako brzda národního sebeidentifikačního procesu. Dalším problémem byl okrajový charakter tohoto území v rámci jednotlivých státních celků, jichž bylo Podkarpatsko

¹⁶⁴ Zde si připomeňme fakt, že Rusíni na Ukrajině – v Zakarpatské oblasti Ukrajiny, netvoří národnostní menšinu, ale národnostní většinu, neboť podle P. Magocsiho jich tu žije okolo 977 tis.

součástí. Zakarpatská elita vzdálená od centra daného státního celku měla nízkou vzdělanostní úroveň a vzdělávala se tak v národnostně a kulturně cizím prostředí a velmi často docházelo k její maďarizaci, čechizaci, rusifikaci, ukrajinizaci apod.

Dalším faktorem, který měl negativní dopad, byl fakt, že tato místní inteligence nebyla příliš početná a tak byly jejich řady rozšiřovány o elity cizí, ať už maďarské, československé či ukrajinské, které jim vnucovaly svou představu národně státního programu.

Toto třetí národní obrození, které přichází v době, kdy zakarpatští obyvatelé rusínského původu prožili většinu či celý svůj život v Zakarpatské oblasti (USSR či dnešní Ukrajiny), můžeme charakterizovat jako určitý druh historické únavy z neustálého předsouvání národní orientace místní i cizí elitou. Jak zaostalost národního sebeidentifikačního procesu tak i časté změny státního celku způsobily, že zakarpatské obyvatelstvo bylo vždy loajální vůči státu, ke kterému patřilo. Jak je z jejich pohnuté historie patrné, jsou Rusíni bohužel zvyklí být a cítit se tím, kdo jim „vládne“. Nejsou zvyklí na povstání, na boj za svůj národ, za svou kulturu, tradice a jazyk. Nejsou zvyklí přičít se státu, v němž právě žijí, avšak je více než zajímavé, že i přesto vše, čím si v posledních stoletích prošli, si byli schopni zachovat svou osobitou pradávnou kulturu.

A tak je třeba souhlasit s A. Dulebou, že „v konečném důsledku, o tom, zda se někdo cítí být Rusínem nebo Ukrajincem, na což má plné historické a občanské právo, nemůže rozhodovat názor národně zánícených historiků a politická moc poplatná ideologii budování národního státu, ale jen dotyčný občan sám. Demokratická moc by mu měla takovou možnost poskytnout.“¹⁶⁵

¹⁶⁵ DULEBA, Alexander. Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2., s. 123.

3. Ekonomický a sociální potenciál Zakarpatské oblasti z hlediska její snahy o získání autonomie

Nyní se podívejme, jaké ekonomické a sociální postavení má Zakarpatská oblast v dnešní Ukrajině, jaký je její podíl v jednotlivých oblastech ekonomiky a zda je dostatečně ekonomicky silná na to, aby mohla fungovat jako autonomní území. Nakonec bychom se pokusili srovnat Zakarpatskou oblast obecně s ostatními oblastmi a s Autonomní Republikou Krym, která autonomii získala v devadesátých letech, ačkoli ne na základě jejího sociálně-ekonomického potenciálu, ale v důsledku tlaku Moskvy.

3.1. Obecná charakteristika Zakarpatské oblasti

Jak již víme, Zakarpatská oblast se stala oblastí Ukrajiny v roce 1946 a od roku 1991 má statut samosprávného území. Současná Ukrajina se skládá celkem z 27 administrativních celků – 24 oblastí, ze 2 měst se zvláštní správou (Kyjev a Sevastopol) a Autonomní Republiky Krym (dále ARK).

Zakarpatská oblast se rozkládá na jihozápadních nížinách Karpat, s ostatními oblastmi Ukrajiny je spojena Užockým, Verečanským, Voloveckým, Torunským a Jablunveckým peregajem. Hraničí se dvěma oblastmi Ukrajiny¹⁶⁶, a se čtyřmi zeměmi EU (Maďarskem, Polskem, Rumunskem a Slovenskem). Přes její území se uskutečňují důležité dopravní spoje Ukrajiny s mnoha evropskými zeměmi. Od karpatských peregajů do státních hranic oblasti procházejí územím 3 železnice, ropovod „Družba“ a plynovod „Bratrstvo“, „Sojuz“, „Západní Sibiř – Západní Evropa“, naftovod „Kaluš-Tisaujvaroš“.

Její rozloha zaujímá 12,8 tis. km², tedy 2,1 % území Ukrajiny. Území je 1,7 krát menší než statistický průměr oblastí Ukrajiny, téměř 3 krát menší než největší oblast Ukrajiny¹⁶⁷ a o něco větší než nejmenší Černivecká oblast. 80 % území je pokryto horami, a nachází se zde nejvyšší hora Ukrajiny Hoverla (2 061 m). Oblastním centrem je město Užhorod, které se nalézá ve vzdálenosti 788 km od Kyjeva a jehož výhodou je

¹⁶⁶ Lvivskou (jejich společná hranice má délku 85km) a Ivano-Frankivskou (180 km).

¹⁶⁷ Oděská oblast o rozloze 33,3 tis. km².

blízkost dvěma hraničním přechodům do EU (Slovensko, Maďarsko). Teritoriálně administrativní uspořádání Zakarpatské oblasti se skládá celkově ze 13 okresů. Vedoucím regionální státní správy je v současné době Alexander Ledyda.

Největším bohatstvím regionu jsou lesy, které zaujímají více než polovinu území. Podle zásob dřevin, které činí 200 mil. m³, se oblast nachází na prvním místě v Ukrajině. Každoroční těžba dříví činí okolo 1 mil. m³, což umožňuje zabezpečit vnitřní potřeby, vč. potřeb surovin lesního zpracovatelského, lesního chemického a nábytkářského průmyslu. V zásobování vodou je Zakarpatská oblast také na prvním místě v zemi. Hydroenergetický potenciál řek oblasti činí ¼ potenciálu Ukrajiny. Oblast je velice bohatá na vodní zdroje, pramení zde celkem 9 429 řek a potoků, nachází se zde 137 přírodních a umělých vodojemů.

Zakarpatská oblast je také velmi bohatá na přírodní minerální a surovinové zdroje¹⁶⁸. Minerální a surovinová základna představuje 217 zjištěných pramenů¹⁶⁹ více než 30 druhů nerostů, mezi nimiž je řada nerostů netypických pro zbytek Ukrajiny¹⁷⁰. Těžební průmysl regionu se specializuje na těžbu kamenné soli, perlitu, bentonitového jílu, obkladového kamene. Z celkem 23 známých ložisek obkladového kamene se však využívá jen 7, těží se zde převážně bílý mramor. Celkové zásoby obkladového kamene tvoří více než 9 % celostátních zásob. Jsou zde také velké zásoby různých druhů stavebního kamene, jako andezit či liparit. Nachází se zde v Ukrajině jediné Mužijivské ložisko zlata polymetalových rud a připravuje se těžba v ložisku Sauljak a Berehivské ložisko kaolínu. Oblast má také velké zásoby kvalitní kamenné soli, která se těží v Solotvyně.

Zakarpatská oblast je v současné době volnou ekonomickou zónou (dále VEZ¹⁷¹) „Zakarpattja“, která byla vytvořena zákonem O zvláštní ekonomické zóně

¹⁶⁸ Léčebné minerální vody Zakarpatské oblasti byly zaznamenány už v 15 století, v roce 1800 se objevila první informace o vývozu vody Svaljavského okresu do Vídně a Paříže.

¹⁶⁹ V Zakarpatské oblasti se nachází více minerálních pramenů než ve Lvovské, Ivano-Frankivské, Černivecké oblasti dohromady. Avšak, potenciál se dostatečně nevyužívá. V oblasti se nachází pouze 7 lázní, které patří Zakarpatskému oddělení nevěřejné a.s. Ukrprofozdorovnicja – Sonjačne Zakarpattja, Poljana, Kvitka polonyny, Karpaty, Sinjak, Šajan, Verchovina, pouhé tři rezortní lázně Perlina Karpat, Kooperator, Hirska Tisa, a okolo třiceti lázní – léčebně profilaktických ústavů.

¹⁷⁰ Např. polymetal, alunit či zeolit. Zakarpatská oblast je jedním z nejbohatších regionů světa co se týká nalezišť zeolitu, jeho zásoby představují 125 mil. tun a je jedinou zásobárnou perlitové suroviny.

¹⁷¹ VEZ jsou omezená teritoria, města, mořské přístavy a letiště, kde pro domácí a zahraniční podnikatele platí zvláštní výhodné ekonomické podmínky, které napomáhají plnění zahraničně obchodních,

Zakarpattja v roce 2001¹⁷². Řídícím orgánem je Zakarpatská oblastní rada a Zakarpatská oblastní státní administrace.¹⁷³ V VEZ „Zakarpattja“ je stanoven režim zvláštní celní zóny, proto se celní kontrola pohybu zboží a ostatních předmětů mimo území VEZ provádí stejně jako celní kontrola při přechodu hranice Ukrajiny. Úlevou pro danou oblast je, že nedochází k proclení zboží, které se používá pro potřeby vlastní výroby, spojené s realizací investičního projektu. Daň ze zisku se zdaňuje 20 %.

Na území VEZ se provádějí všechny druhy podnikatelské činnosti. Stát dle zákonodárství Ukrajiny zabezpečuje v plném rozsahu všechna movitá a nemovitá práva investorů. Zákon Ukrajiny O VEZ „Zakarpattja“ nestanovuje minimální výši investice. V rámci VEZ funguje na území Zakarpatské oblasti Zakarpatská investiční agentura se sídlem v Užhorodě, jejímž cílem je vytvoření podmínek pro investování a zvýšení objemu investic do ekonomiky Zakarpatské oblasti. Agentura zde funguje od července roku 2005.¹⁷⁴

3.2. Současná sociálně-ekonomická situace

Statistický úřad Ukrajiny používá pro zjišťování jednotlivých údajů metodu NACE, která je akronymem „pro statistickou klasifikaci ekonomických činností, kterou

ekonomických, sociálních, vědecko-technických a vědecko-technologických úkolů. Území volné ekonomické zóny a také období, na které je vytvořena, se stanovuje Nejvyšší radou Ukrajiny přijetím samostatného zákona pro každou VEZ. Při tržních a strukturních změnách národního hospodářství Ukrajiny byla iniciativa vytvoření nových územních celků v podobě VEZ především na straně Zakarpatské, Oděské, Černivecké, Charkivské, Dnipropetrovské oblasti a Autonomní republiky Krym. Zprvu se však vytvoření takových zón nestále odkládalo z důvodů neexistence zákonodárství, neschválené koncepce státní regionální politiky a programu vybudování takových zón na Ukrajině. Důležitými roky pro vytvoření VEZ byly roky 1992 a 1994. V roce 1992 byl schválen zákon Ukrajiny o obecných zásadách vytvoření a fungování VEZ. V roce 1994 došlo ke schválení Koncepce VEZ ministerstvem Ukrajiny. Zákonem byl definován pojem „VEZ“- jako části území Ukrajiny, na kterých se stanovuje a platí zvláštní právní režim ekonomické činnosti a způsob uplatnění platného zákonodárství Ukrajiny. Je to např. Azov (m. Mariupol') v Doněcké oblasti, Zakarpattja, Interport Kovel' ve Volyňské oblasti, Kurortopolis Truskavec a Javoriv ve Lvivské oblasti, Mikolajiv v Mikolajivské oblasti, Porto-franko a Reni v Oděské oblasti, Port Krym a Sivaš v ARK, Slavutyč v Kyjivské oblasti.

¹⁷² VEZ „Zakarpattja“ je upravena zákonem Ukrajiny O zvláštní ekonomické zóně Zakarpattja ze dne 22. března 2001, číslo 2223-III na dobu 30 let. 9. prosince 1998 došlo k přijetí dekretu prezidenta Ukrajiny O zvláštní ekonomické zóně „Zakarpattja“ č. 1339/98. 5. srpna 1999 byl vytvořen orgán hospodářského rozvoje VEZ „Zakarpattja“ a 20-22. září 2000 došlo k mezinárodnímu setkání podnikatelů s cílem zapojení zahraničních investic do VEZ „Zakarpattja“. A 24. ledna 2003 byl přijat zákon Ukrajiny O změně Zákonu O VEZ „Zakarpattja“.

¹⁷³ Více o VEZ Zakarpattja viz *Nejvyšší rada Ukrajiny* [online]. 2001 [cit. 2011-01-02]. Zákon Ukrajiny o zvláštní ekonomické zóně Zakarpattja. Dostupné z WWW: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2322-14>>.

¹⁷⁴ Více viz *Zakarpatská investiční agentura* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.investy.biz/ua/investment-proposals/>>.

používá Evropská unie (resp. Evropská společenství) od roku 1970. NACE vytváří rámce pro statistická data o činnostech v mnoha ekonomických oblastech ... Srovnatelnost dat vytvořených podle klasifikace NACE na světové úrovni je dána tím, že NACE je součástí systému statistických klasifikací, které vznikly převážně pod záštitou Statistické divize Spojených národů.¹⁷⁵ Tato klasifikace je odvozena od klasifikace Spojených národů ISIC.

Autoři publikace „Konkurenceschopnost české ekonomiky (vývojové trendy)“, identifikovali čtyři základní oblasti, resp. faktory, které vytvářejí ekonomické prostředí a determinují podmínky pro ekonomický vzestup. Je to institucionální prostředí, mikroekonomické a makroekonomické faktory a dále také vnější vlivy. Těmito faktory rozumí např. informace o politickém systému, fungování trhu práce, zahraniční obchod, korupce apod.¹⁷⁶. Pro potřeby této práce budeme sledovat následující faktory: *demografické změny a migrace; trh práce; vývoj HDP; vývoj průmyslové a zemědělské výroby; turistický ruch; vývoj inflace; korupce a podíl šedé ekonomiky; zahraniční obchod; přesuny kapitálu (PZI).*

Tyto ukazatele byly vybrány, neboť je důležité analyzovat území na základě významnosti jednotlivých faktorů ovlivňujících rozvoj infrastruktury ve sféře sociální, ekonomické a průmyslové, a dále také ve sféře zaměstnanosti, vzdělávání v souvislosti s demografickou strukturou obyvatelstva a právě tyto výše zmíněné faktory ovlivňují hospodářství Zakarpatské oblasti nejvíce. Je to především průmyslová a zemědělská výroba, turistický ruch a zahraniční obchod.

V tomto roce zaujala Zakarpatská oblast z ekonomického hlediska celkově mezi oblastmi 9. místo, polepšila si tak z loňského 13. místa o 4 příčky. Co se týče reálného sektoru, nachází se teď na druhém místě (v roce 2009 až na 24. místě). Dále se nachází na prvním místě v tempu růstu průmyslové výroby a má nejmenší podíl ztrátových podniků v zemi.

¹⁷⁵ Český statistický úřad [online]. [cit. 2011-01-02]. Metodická příručka NACE. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_\(cz_nace\)/\\$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_(cz_nace)/$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf)>., s. 2.

¹⁷⁶ Více k jednotlivým faktorům viz SLANÝ, Antonín, et al. *Konkurenceschopnost české ekonomiky : Vývojové trendy*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4157-9., s. 59.

Demografické změny a migrace

Ukrajina má v současné době celkově 45,8 mil. obyvatel. Z toho v Zakarpatské oblasti žije 1,25 mil. obyvatel, což představuje asi 2,7 % z celkového počtu obyvatel žijících na Ukrajině¹⁷⁷. Během období leden-srpen 2010 se na Ukrajině narodilo 330 018 osob, 477 056 jich zemřelo, tudíž došlo k přirozenému úbytku obyvatel, a to o 142 059 (-4,6 ‰) lidí, což je pro Ukrajinu typické, neboť zde dochází k přirozenému úbytku obyvatel již od roku 1991. V Zakarpatské oblasti byl počet narozených za toto období 11 769, počet zemřelých 9 947, došlo tedy k přirozenému přírůstku obyvatel o 1 822 osob (2,2‰ osob), počet obyvatel se tak v tomto roce oproti předešlému zvýšil 0,15 %.

178

To lze považovat za kladný jev, protože rostoucí počet osob (především v dospělém práceschopném věku) zvyšuje potenciální objem nabídky práce dané ekonomiky a dochází k předpokládanému zvyšování úspor v ekonomice, neboť „podle teorie životního cyklu by dospělá část populace měla vykazovat nejvyšší sklon k úsporám.“¹⁷⁹, což má na ekonomiku daného regionu pozitivní vliv. Na straně druhé se však rostoucí počet osob práceschopného věku může na trhu práce uplatnit jen tehdy, pokud budou trhy práce schopny absorbovat růst počtu osob v mladším věku ucházející se o práci a stejně tak k růstu úspor dojde jen tehdy, bude-li v regionu existovat dostatečná důvěra subjektů k domácím finančním trhům. Proto by měli představitelé Zakarpatské oblasti zvyšující se počet osob „doplnit“ adekvátním institucionálním prostředím, které je stále v Zakarpatské oblasti nedostatečné.

Úroveň porodnosti v Zakarpatské oblasti (stejně jako ve Volyňské a Rovenské oblasti) přesahuje 12,7 ‰. Patří do skupiny nejrychlejšího tempa přírůstku obyvatel na 1000 osob. V Zakarpatské oblasti žije téměř 50 % domácností s počtem osob čtyři a více v jedné domácnosti, avšak v 52,9 %¹⁸⁰ domácností v roce 2009 žilo pouze jedno

¹⁷⁷ *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Počet obyvatel Ukrajiny dle regionů. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_u/kn1010_u.html>.

¹⁷⁸ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Přirozený pohyb obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/prn01-08_10.pdf>.

¹⁷⁹ SLANÝ, Antonín, et al. *Konkurenceschopnost české ekonomiky : Vývojové trendy*. Brno : Masarykova univerzita, 2006., s. ISBN 80-210-4157-9., s. 62.

¹⁸⁰ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Charakteristika domácího hospodářství. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/harakter_dom.pdf>.

dítě, z čehož vyplývá, že v Zakarpatské oblasti žije v jedné domácnosti více generací a o osoby v důchodovém věku je převážně postaráno jejich rodinou¹⁸¹.

Ačkoli došlo oproti loňskému roku k růstu počtu osob ve věku 25-64 let, dlouhodobě zde dochází k úbytku této skupiny obyvatel a naopak k přírůstku lidí starších 65 let¹⁸². Počet osob v důchodovém věku se od roku 1996 zvyšuje vždy o několik málo osob (v roce 1996 jich bylo v Zakarpatské oblasti 131,3 tis. osob, na počátku roku 2010 jejich počet dosáhl 138,6 tis.osob)¹⁸³, což má negativní vliv na ekonomiku regionu, neboť vyšší podíl práceschopného obyvatelstva ulehčuje ekonomickou zátěž při poskytování služeb seniorům, ať už v podobě penzijních či zdravotních programů, a také financování výdajů na děti (většinou jsou to výdaje na školství).

Penze seniorů jsou na Ukrajině, i v Zakarpatské oblasti, i přes jejich zvyšující se tendenci, velmi nízké. V roce 1996 představovala penze 32,94 hřivny a v roce 2010 dosáhla hodnoty 831,29 hřiven¹⁸⁴, tedy (v přepočtu dle aktuálního kurzu Centrální banky Ukrajiny ze dne 13.12.2010 představuje 1 USD 7,9 hřiven¹⁸⁵) 105,23 USD. Situaci seniorům ztěžuje i růst spotřebitelských cen, které se oproti roku 2009 (údaje z listopadu 2010) zvýšily o 7,9 % (chléb o 13,4 %, máslo 18,7 %, cena vody a elektrické energie o 15,9 % atd.)¹⁸⁶ a nejen proto je pro Zakarpatskou oblast typické, že zde žije více generací v jedné domácnosti.

¹⁸¹ Co se týče systému ochrany zdraví Zakarpatské oblasti (i Ukrajiny celkově), ten je zde velmi slabý, ačkoli statistické údaje tvrdí o dostupnosti všech vrstev obyvatelstva k lékařské péči. Dle údajů uvedených na stránkách Hlavní správy statistiky Zakarpatské oblasti zde bylo v roce 2009 celkově 71 léčebných zařízení, 339 ambulantních poliklinik. Zabezpečení obyvatel lékaři všech specializací a průměrným lékařským personálem je však nižší než v průměru na Ukrajině. Dále zde funguje 19 územních center sociální péče o osoby v důchodovém věku a o osamělé osoby, které nemohou pracovat. Avšak je důležité zdůraznit, že ačkoli je lékařská péče v Ukrajině oficiálně bezplatná, každý pacient lékařům za ošetření platí.

¹⁸² Průměrný věk jednoho obyvatele je na Ukrajině 40,2, v Zakarpatské oblasti 36,3 let.

¹⁸³ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-03]. Demografická situace. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/naselennja.pdf>>.

¹⁸⁴ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Sociální zabezpečení (penze). Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/soc/pensija.pdf>>.

¹⁸⁵ *Národní banka Ukrajiny* [online]. 2010-12-13 [cit. 2011-01-02]. Oficiální kurz hřivny. Dostupné z WWW: <http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/of_kurs.htm>.

¹⁸⁶ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Indexy spotřebitelských cen. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/cini/index_do_rik2010.pdf>.

Migrace má vliv nejen na objem přesunů pracovní síly, ale také především na produktivitu výrobních faktorů, neboť vytváří tlak na platy a efektivitu pracovních trhů. „Vliv migrace na ekonomický růst je považován za spíše pozitivní. ... migrace zvyšuje blahobyt nejen migrantů, ale ... i obyvatel cílové země. Přínos pro hostitelskou zemi má podobu odstranění nedostatku pracovníků, zvýšené profesní mobility a snižování inflačních tlaků, vede k plnějšímu využití kapitálu, zvyšuje exporty a ekonomický růst.“¹⁸⁷ Aby k tomu docházelo je však potřeba dobře fungující trh práce. Na druhou stranu migrace může působit negativně v případě tzv. „odlivu mozků“, tedy kvalifikované síly, ke kterému v Zakarpatské oblasti dochází ve velké míře¹⁸⁸.

Počet osob, které se přistěhovaly na Ukrajinu bylo během období prvních osmi měsíců tohoto roku 373 465 a naopak opustilo zemi celkem 362 945 obyvatel, což znamená, že došlo migračnímu přírůstku a to 10 520 (0,3‰) osob¹⁸⁹. Do Zakarpatské oblasti se přistěhovalo 2112 osob, opustilo ji 2427 osob, tudíž došlo k migračnímu úbytku obyvatel Zakarpatské oblasti o 315 osob. V rámci oblasti došlo k přesunu obyvatel především do Užhorodského okresu¹⁹⁰.

Trh práce

Zde se zaměříme především na zaměstnanost a počet ekonomicky aktivního obyvatelstva, vývoj minimálních mezd a vzdělanostní potenciál pracovní síly. Počet ekonomicky aktivního obyvatelstva ve věku 15 až 70 let je na Ukrajině 22,08 mil. obyvatel, což představuje 63,8 % z celkového počtu ukrajinských obyvatel. Počet zaměstnaných osob ve věku 15-70 let dosahuje 20,2 mil. osob (58,4 % celé populace). Z toho žije v Zakarpatské oblasti 585 tis. ekonomicky aktivních osob, což představuje 63,4 % počtu obyvatel této oblasti a 2,6 % ekonomicky aktivního obyvatelstva celé

¹⁸⁷ SLANÝ, Antonín, et al. *Konkurenceschopnost české ekonomiky : Vývojové trendy*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. ISBN 80-210-4157-9., s. 73.

¹⁸⁸ Co se týče těchto „mozků“, které na Ukrajině zůstaly, pak k prvnímu září roku 2009 pracovalo v ekonomice Ukrajiny celkem 13 866 doktorů věd, o 3,3 % více než k tomuto datu minulého roku. Počet mužů se zvýšil o 1,9 % a žen o 8,6 %. Jejich počet má na Ukrajině vzrůstající tendenci. V Zakarpatské oblasti byl počet doktorů věd v roce 2009 pouhých 147 osob, jejich počet se, kromě roku 2007, kdy byl zaznamenán nepatrný pokles, od roku 2005 zvyšuje. Avšak jejich počet představuje pouhé jedno procento z celkového počtu odborníků Ukrajiny.

¹⁸⁹ OSAULENKO, O.G. *Demografična situacija v Ukrajinu u sični-serpni 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 20 s., s. 16.

¹⁹⁰ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Migrační pohyb obyvatel . Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/mn01-09_10.pdf>.

Ukrajiny¹⁹¹. Počet zaměstnaných osob dosahuje v Zakarpatské oblasti celkem 530,6¹⁹² tis. osob, tedy 57,5 % z celkového počtu zakarpatských obyvatel¹⁹³. Co se týče dlouhodobého vývoje zaměstnanosti, pak dochází v Zakarpatské oblasti dle údajů statistického úřadu od roku 2000 k růstu počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, ačkoli velmi pomalým tempem.

Úroveň nezaměstnanosti Ukrajiny (dle metodologie MOP¹⁹⁴) ve věku 15 až 70 let za období leden až červen roku 2010 činila 8,5 %, v Zakarpatské oblasti je procento nezaměstnanosti nad průměrem Ukrajiny a to až 9,3 %. Počet nezaměstnaných ve věku 15-70 let je v Zakarpatské oblasti 54,4 tis. osob.¹⁹⁵ Srovnáme-li tento údaj s údajem celé Ukrajiny, pak počet nezaměstnaných osob žijících v Zakarpatské oblasti představuje z celkového počtu nezaměstnaných osob na Ukrajině přibližně 2,9 %. Úroveň nezaměstnanosti od roku 2000 do roku 2008 v Zakarpatské oblasti klesala, z 11,6 % v roce 2000 na 6,4 % v roce 2008. V důsledku světové hospodářské krize došlo v roce 2009 k jejímu růstu na 9,9¹⁹⁶ %.

Na následujícím grafu č.1 můžeme vidět, že během období leden-červen 2010 došlo v Zakarpatské oblasti ke zvýšení počtu pracovních míst o 10 658 míst, což představuje zatím 67,1 % celkového ročního plánu. Nejvíce míst se vytvořilo v městě Užhorodě a Berehovu. Vytvoření nejméně míst bylo zaznamenáno v městě Čopu, avšak jak vidíme zde došlo ke splnění plánu až o 86 %.

¹⁹¹ *Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivričči 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s., s. 7.

¹⁹² *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Základní ukazatele trhu práce. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/pracja/osn_pokaz_kv2010.pdf>.

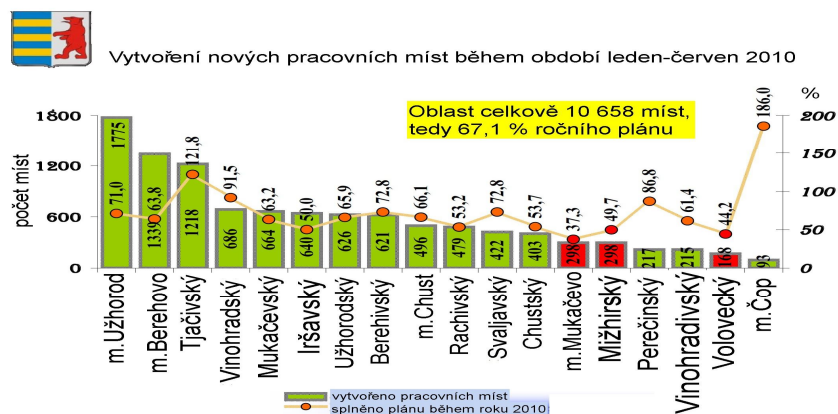
¹⁹³ *Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivričči 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s., s. 8.

¹⁹⁴ „Mezinárodní organizace práce je specializovanou organizací, jejímž hlavním cílem je prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných lidských a pracovních práv“ více na *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2005 [cit. 2011-01-02]. Mezinárodní organizace práce. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=116>>.

¹⁹⁵ *Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivričči 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s., s. 9.

¹⁹⁶ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Základní ukazatele trhu práce. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/pracja/osn_pokaz_r.pdf>.

Graf 1 Vytvoření nových pracovních míst během období leden-červen 2010, okresy Zakarpatské oblasti

Zdroj: *Sociální a ekonomický rozvoj Zakarpatské oblasti za 1.půlrok 2010*. Zakarpatská oblastní státní administrativa : Hlavní správa ekonomiky, 2010., s. 29

Ačkoli Zakarpatská oblast není oblastí s nejvyšší nezaměstnaností (tou je Rivnenská oblast s 11,9 %), je zde míra nezaměstnanosti vysoká a tato situace tak nutí obyvatele Zakarpatské oblasti (a Ukrajiny vůbec) si hledat práci za hranicemi státu. Nejčastějšími pracovními destinacemi jsou Rusko, východní Ukrajina, dále země EU (především ČR, Itálie, Portugalsko atd.), USA a Kanada. Dle údajů evidence státního úřadu práce z roku 2007 připadlo v Zakarpatské oblasti na jedno pracovní místo 7-9 osob, na konci roku 2008 a v roce 2009 se počet pracovníků na jedno pracovní místo pohyboval mezi 12-22 osobami. Na začátku tohoto roku to bylo až 18 osob na jedno pracovní místo. Je nutné si ale uvědomit, že zde hovoříme o registrované nezaměstnanosti, tedy pouze o osobách, které jsou v evidenci úřadů práce. Reálný počet je několikrát vyšší. To je také jedním z důvodů, proč zakarpatská populace, především ta mužská, si hledá práci v zahraničí, někdy i nelegálně¹⁹⁷.

„Příčiny pracovní migrace Ukrajinců do zahraničí jsou v rozhodující míře sociálněekonomické povahy, přičemž převažuje nespokojenost s nízkými průměrnými mzdami v absolutní většině sektorů ukrajinské ekonomiky. Proto snaha uniknout před sociální exkluzí pomocí migrační mobility je přirozenou obrannou reakcí ukrajinské populace.“¹⁹⁸ Jak dále uvádí M. Lupták, nejčastějšími příčinami pracovní migrace jsou

¹⁹⁷ Takové neoprávněné ekonomické aktivity migrantů tvoří jednu z příčin tzv. „šedé ekonomiky“ států.

¹⁹⁸ LUPTÁK, Milan. "Push" faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In DRBOHLAV, Dušan , et al. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů : (Česko v evropském kontextu)*. Praha : Karolinum, 2008. s. 311. ISBN 978-80-246-1552-3., s. 232.

chudoba, nízká mzda, nezaměstnanost a nemožnost seberealizace pro vědecké a jiné pracovníky.

Průměrná měsíční nominální mzda dosáhla v tomto roce na Ukrajině pouhých 2 176 hřiven, což se rovná 275,44 USD. V Zakarpatské oblasti je nominální měsíční mzda v roce 2010 1 786 hřiven, což představuje tempo růstu 8,6 %¹⁹⁹ oproti předešlému roku. Nominální mzda pracovníka Zakarpatské oblasti v ekonomické sféře činila za červen t.r. 2 018 hřiven, což je o 15,1 % vyšší hodnota než tomu bylo v červnu 2009. Nominální mzda v Zakarpatské oblasti však stále zůstává pod výší průměrné mzdy Ukrajiny, a to až o 15 %.

Z dlouhodobého hlediska došlo oproti roku 1995, kdy činila průměrná nominální mzda 50 hřiven, k růstu mezd až 35 krát. Nejhůře byli placeni zaměstnanci zemědělství a služeb s ním spojenými, jejichž mzda představovala v roce 1995 22 hřiven. K nejrychlejšímu nárůstu mezd došlo po roce 2005. Nejlépe na tom byli a jsou (jejich mzda v loňském roce představovala 2 670 hřiven) zaměstnanci finančního sektoru.²⁰⁰

Dalším faktorem, který stimuluje pracovníky vycestovat za prací do zahraničí, je jejich touha po seberealizaci a naplnění svých profesních snů. „... na západní Ukrajině, kde je vyšší migrační aktivita obyvatelstva než ve východních oblastech Ukrajiny ... potenciální (a reální) migranti mají ... větší podnikatelské ambice než zbývající část ukrajinské populace.“²⁰¹ Což můžeme považovat za silnou stránku i Zakarpatské oblasti, avšak v důsledku nedostatečné státní podpory je „malé a střední podnikání na Ukrajině poddimenzováno (zaměstnává jenom skromných 9 % průběžného obyvatelstva a vytváří 11 % finální produkce a služeb)²⁰². Proto po návratu do své mateřské země pracovní migranti raději než do podnikatelských záměrů investují

¹⁹⁹ *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s. 19.

²⁰⁰ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Průměrná měsíční mzda. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dohodi/dinam_nomin_zar_econ.pdf>.

²⁰¹ LUPTÁK, Milan. "Push" faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In DRBOHLAV, Dušan, et al. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů : (Česko v evropském kontextu)*. Praha : Karolinum, 2008. s. 311. ISBN 978-80-246-1552-3., s. 230.

²⁰² Dle údajů z roku 2006.

vydělané peníze na stavbu a nákup nemovitostí, spotřebního zboží a do vzdělávání svých dětí.“²⁰³

Migrace Ukrajinců do zahraničí souvisí velmi úzce s indexem lidského rozvoje²⁰⁴. Ukrajina v tomto roce dosáhla na 69. místo²⁰⁵. „Klíčovým sociálním parametrem indexu lidského rozvoje je na Ukrajině oblast vzdělání obyvatelstva. Pokud se podaří zvrátit jeho rychlou komercializaci ..., je srovnatelný s vyspělými zeměmi světa.“²⁰⁶ Ve školním roce 1995/96 byla v Zakarpatské oblasti jedna univerzita (Užhorodská státní univerzita) a 16 Vyšších odborných škol²⁰⁷. Celkem na univerzitě studovalo 8,5 tisíc studentů. Jejich počet do školního roku 2009/2010 vrostl a to na 23,8 tisíc studentů, počet univerzit se také zvýšil, o 5²⁰⁸, tudíž se v současné době v Zakarpatské oblasti nachází celkem 6 univerzit. Počet absolventů univerzit v roce 2009 byl 5,5 tisíc osob. Počet aspirantů byl v roce 2009 290 studentů, počet doktorandů pouhé 3²⁰⁹. Výdaje na provedení vědeckých a vědecko-technických prací jsou za období měsíců leden až září t.r v Zakarpatské oblasti 16 691,9 tis. hřiven, z čehož 15 438,9 tisíc hřiven je Zakarpatské oblasti poskytováno ze státního rozpočtu (viz následující tabulka č. 1).

²⁰³ LUPTÁK, Milan. "Push" faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In DRBOHLAV, Dušan, et al. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů : (Česko v evropském kontextu)*. Praha : Karolinum, 2008. s. 311. ISBN 978-80-246-1552-3., s. 230-1.

²⁰⁴ Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI) je kombinací úrovně dosaženého vzdělání (tedy podílu obyvatel se základním, středním a vysokoškolským vzděláním), očekávané délky života narozeného dítěte a hrubého národního důchodu na osobu.

²⁰⁵ UNDP. *Human Development Report 2010 : The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development* [online]. New York, 2010 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf>. ISBN 978023028445690101

²⁰⁶ LUPTÁK, Milan. "Push" faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In DRBOHLAV, Dušan, et al. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů : (Česko v evropském kontextu)*. Praha : Karolinum, 2008. s. 311. ISBN 978-80-246-1552-3., s. 231.

²⁰⁷ Údaje k vyššímu vzdělání 1, 2. stupně viz *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Vzdělání. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/osvita/vuz.pdf>>.

²⁰⁸ Např. Užhorodská národní univerzita, Zakarpatská státní universita, Mukačevská státní univerzita, Zakarpatský výtvarný institut.

²⁰⁹ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Vzdělání. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/osvita/vuz.pdf>>.

Tabulka 1 Vědecko-technická činnost 2010, Zakarpatská oblast

Vědecko-technická činnost			
	1.čtvrtletí 2010	1. pol. 2010	leden-září 2010
Výdaje na provedení vědecký a vědecko-technických prací, tis. hřiven	4993,7	10774,8	16691,9
z toho			
ze státního rozpočtu	4588,4	10031,9	15438,9

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Věda a inovace. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/nauka/nauk_dijaln_2010.pdf>.

V Příloze č.3 můžeme vidět, že v roce 1999 žilo v Zakarpatské oblasti 93,5 % osob s příjmem do 300 hřiven na jednu osobu, zbylých 6,5 % obyvatel žilo s příjmem nad 300 do 480 hřiven. Až do roku 2005 měli obyvatelé Zakarpatské oblasti příjem maximálně do 480 hřiven na osobu, přičemž počet těch, jejichž příjem byl pod hranicí 300 hřiven se snižoval a počet osob s příjmem mezi 300 až 480 hřiven se zvyšoval. Údaje z roku 2008 ukazují, že v Zakarpatské oblasti již nežijí lidé pod hranicí příjmu 300 hřiven na osobu. Nejvíce jich žije s příjmem mezi 660 a 840 hřivnami. 3,8 % obyvatel dosáhlo na příjem nad 1 920 hřiven. Údaje z roku 2009 ani z roku 2010 k dispozici nejsou, avšak lze vyvozovat, že v důsledku světové hospodářské krize opět počet osob s nižšími příjmy vzrostl.

Stejně tak se do roku 2008 zmenšoval i počet osob, které žijí v Zakarpatské oblasti pod hranicí životního minima, v roce 2000 jich bylo 1,015 mil. osob a v roce 2008 213,8 tisíc osob. I v tomto případě, údaje za poslední dva roky k dispozici nejsou, avšak i zde lze uvažovat o zvýšení počtu těchto osob v důsledku světového ekonomického vývoje během roku 2008 a 2009²¹⁰.

Vývoj HDP

Za rok 2009 dosáhla Ukrajina záporného růstu HDP -15,1 %. Ekonomická úroveň Ukrajiny od roku 2002 rostla zvyšujícím se tempem, v roce 2004 HDP dosáhl až 12,1% růstu. Hluboký pokles HDP, který Ukrajina v loňském roce zaznamenala, byl způsoben světovou ekonomickou krizí. Od ledna do září 2010 došlo k růstu HDP Ukrajiny o 5,9 % (viz Příloha 4).

²¹⁰ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2008 [cit. 2011-01-02]. Úroveň života obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/dif_zhit_rivnja.pdf>.

Přes pokles HDP Zakarpatské oblasti o 1,5 % v roce 2005, docházelo zde od roku 2004 k jeho růstu. V roce 2006 o 6,6 %, v roce 2007 o 8,2 % a v roce 2008 oproti roku 2007 došlo k růstu o 3,9 %. V loňském roce byl také v důsledku světové hospodářské krize v Zakarpatské oblasti zaznamenán pokles HDP až o 18,4 % a oblast se tak dostala pod reálný produkt celé Ukrajiny. Co se týče vývoje HDP na osobu, činil v roce 2004 v reálných cenách 4 238 hřiven, v roce 2008 došlo ke zdvojnásobení jeho hodnoty a představoval tak 10 626 hřiven na jednoho obyvatele.²¹¹

Vývoj průmyslové a zemědělské produkce

Pozitivní tendence růstu základních ukazatelů rozvoje průmyslové výroby, dosažená během předešlých let²¹², se od září 2008 v souvislosti s důsledky světové hospodářské krize v Zakarpatské oblasti postupně zhoršovala. Index průmyslové výroby za rok 2008 činil 102,6²¹³ %, v porovnání s předešlým rokem došlo ke snížení objemu výroby 154 podniků, což činilo více než 50 % jejich celkového počtu. Během období leden-duben 2009 se objem výroby snížil ve všech odvětvích, index průmyslové výroby činil pouhých 45,3 %. V prvním čtvrtletí 2009 se realizovala průmyslová výroba ve výši 1 200,5 mil. hřiven, z níž výroba těžebního a zpracovatelského průmyslu činila 835 mil. hřiven.

V tomto roce došlo v Zakarpatské oblasti ke zlepšení situace. Od začátku tohoto roku do měsíce září činil celkový přírůstek průmyslové výroby oproti úrovni stejného období loňského roku 43,3 %. Zakarpatská oblast se tak umístila na prvním místě mezi

²¹¹ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Národní účty. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/nac_rah/val_reg_prod.pdf>.

²¹² Docházelo k růstu průmyslové výroby v roce 2003 44,3 %, v roce 2004 27,4 %, 2005 7,7 %, 2006 27,2 %, 2007 došlo k růstu 20,2 %. Více viz *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_prom_vir2003-2009.pdf>.

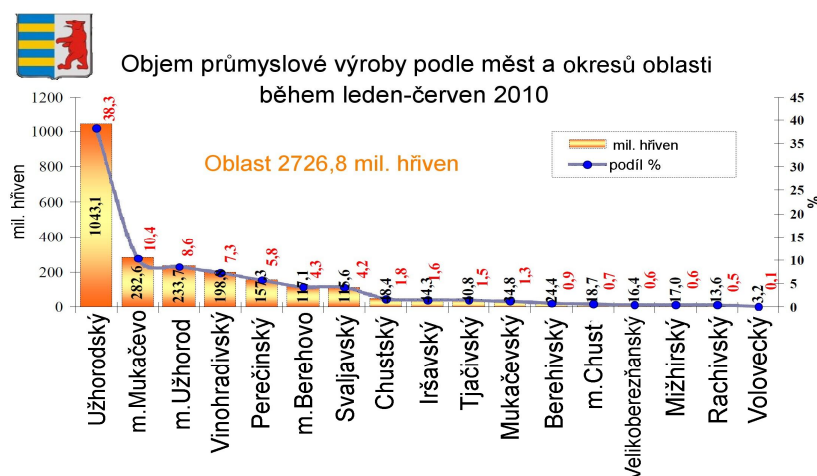
²¹³ Údaje viz POHORELOV, V. Pojasnjuval'na zapyska do osnovnyh prognosnyh pokaznykiv ekonomičnogo i social'nogo rozvytku Zakarpatskoji oblasti na 2010 rik. Kyjev : [s.n.], 2009. 18 s., s. 1.

všemi oblastmi Ukrajiny.²¹⁴ Objem průmyslové výroby (zboží i služeb) v daném období činil celkem 4 344,5²¹⁵ mil. hřiven.

Těžební a zpracovatelský průmysl tvoří až 83,5 % celého průmyslu Zakarpatské oblasti. Zbýlých 16,5 % tvoří výroba a rozvod elektrické energie, plynu a vody. U těžebního a zpracovatelského průmyslu došlo ke zvýšení o 44,2 % oproti období od ledna do září roku 2009, stejně jako u výroby a rozvodu elektrické energie, plynu a vody, zde došlo ke zvýšení o 33,7 % (viz Příloha 5). Největší potenciál má především zpracovatelský průmysl, který přes pokles v roce 2009, dlouhodobě roste. Můžeme tedy předpokládat, že pokud nebude docházet k dalším výrazným výkyvům světové ekonomiky, pak bude zakarpatský průmysl růst i nadále.

Na následujícím grafu č.2 můžeme vidět objem realizované průmyslové produkce v jednotlivých okresech a městech Zakarpatské oblasti v období leden-červen 2010. K největšímu růstu průmyslové výroby došlo v Užhorodském okrese, až o 38,3 %, v samotném městě Užhorodu o 8,6 %. V městě Mukačevu činí objem průmyslové výroby 282,6 mil. hřiven, což způsobilo růst o 10,4 %.

Graf 2 Objem průmyslové výroby podle měst a okresů oblasti během období leden-červen 2010, okresy Zakarpatské oblasti

Zdroj: *Sociální a ekonomický rozvoj Zakarpatské oblasti za 1.půlrok 2010*. Zakarpatská oblastní státní administrativa : Hlavní správa ekonomiky, 2010., s. 8.

²¹⁴ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Sociálně-ekonomický rozvoj oblasti leden-září 2010. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/zakrp/temp_09_2010.pdf>.

²¹⁵ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Objem realizace výroby podle základních druhů průmyslové výroby. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/obsjag_real01-09_10.pdf>., s.1.

S průmyslovou výrobou je spojena také ekologická situace území. Co se týče Ukrajiny celkově, pak došlo za období leden – červen 2010 k vypouštění škodlivých látek o celkovém množství 2 002,1 tis. tun, což představuje zvýšení o 5,7 % oproti stejnému období roku 2009. V Zakarpatské oblasti to bylo 11,4 tis. tun a jejich množství se zvýšilo o 11,2 %. Zakarpatská oblast se podílí 0,6 % na celkovém množství škodlivých látek Ukrajiny²¹⁶. Na Ukrajině bylo za rok 2009 vytvořeno 1 230,3 tis. tun odpadu, z toho v Zakarpatské oblasti 1,1 tis. tun.²¹⁷

Nehledě na to, že je ekologická situace v Zakarpatské oblasti charakterizována relativně stabilními ukazateli technogenního zatížení na okolní životní prostředí, v průběhu posledních let je pozorována tendence růstu objemu vypouštění škodlivých látek. Dochází k neustálému vypouštění znečištěných odpadních vod²¹⁸ do povrchových vodojemů. Základními zdroji znečišťování vod zůstávají vodovodní a kanalizační společnosti obcí, jejichž čističky vod jsou ve velmi špatném technickém stavu, jsou přetíženy, se zastaralým vybavením, které potřebuje celkovou opravu a rekonstrukci. Největší množství vypouštěných škodlivých látek do ovzduší je pozorováno v městech Užhorodu a Mukačevu, jejíž podíl na znečištění ovzduší činí 19,5 % a 16,5 % v Zakarpatské oblasti. Největším zdrojem znečištění okolního prostředí jsou v Zakarpatské oblasti plynovody UMG „Prikarpattransgaz“, jež jsou provozovány Zakarpatskou a Chustskou správou plynovodů. Znečištění způsobené podnikateli a organizacemi NAK „Naftogaz Ukrajiny“ činily 40,4 % z celého objemu škodlivých látek vypouštěných v oblasti.

Z dlouhodobého hlediska, oproti roku 1990, došlo v Zakarpatské oblasti k poklesu množství škodlivých látek vypouštěných do ovzduší více než 3 krát, z 294,5 tis. tun v roce 1990 na 87,6 tis. tun v roce 2009. Nejnižší množství škodlivých látek bylo zaznamenáno v roce 1997, od té doby se jejich množství nepatrně zvyšuje.²¹⁹ Ačkoli lze tyto hodnoty považovat za nepatrné, pro rekreační a lázeňskou zónu, jíž se

²¹⁶ PIŠČEJKO, V.O. *Vypouštění škodlivých látek do ovzduší*. Kyjev, 2010., s. 2.

²¹⁷ OSTAPČUK, J.M. *Životní prostředí*. Kyjev, 2009., s.8.

²¹⁸ V zastaralém a havarijním stavu se nachází 30 % vodovodního systému. Velký počet vybavení kanalizačních čističek (KOS) se nachází za hranicí své životnosti a je nezbytná jejich výměna.

²¹⁹ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Okolní životní prostředí. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/navkol/dinam_dioks_r1.pdf>.

Zakarpatská oblast pyšní, může mít dlouhodobé (ačkoli nepatrné) zhoršování ekologické situace vliv na její turistický ruch.

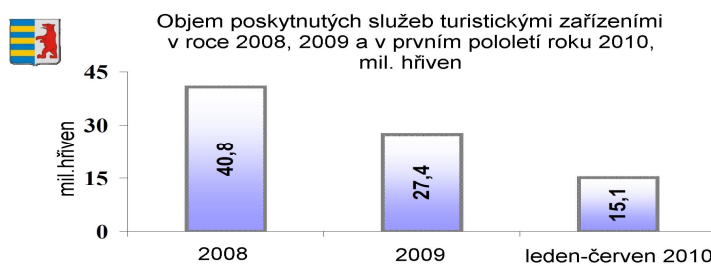
Zemědělská výroba Ukrajiny během období leden až září t.r. klesla o 1,3 %. V Zakarpatské oblasti došlo v tomto období také ke snížení, ve srovnání s údaji min. roku to bylo o 1,2 %. Produkce agrárních podniků klesla o více než o jednu třetinu (přesně o 38,8 %). Zemědělská výroba obyvatel se naopak zvýšila o 0,8 %.²²⁰ Zakarpatská oblast se tak nachází nad celoukrajinským průměrem.

Dle statistických údajů dochází v Zakarpatské oblasti k růstu zemědělské produkce od roku 1995, navzdory nepatrnému poklesu v letech 1997 a 1998 a v letech 2004-2007. Všimněme si, že i přes světovou hospodářskou krizi nedošlo v roce 2008 ani o rok později k poklesu zemědělské výroby, jak tomu bylo v roce 2009 u průmyslové výroby.

Turistický ruch

Navzdory vysokému potenciálu turistického ruchu v Zakarpatské oblasti došlo od roku 1995 do roku 2010 ke snížení rekreačních středisek. V roce 1995 představoval jejich počet 38 středisek, poté došlo k růstu na 44 v 2005 a poté ke snížení na 35 středisek. Snížil se také počet sanatorií a léčebně profilaktických ústavů ze 14 na 7 v tomto roce. Naopak došlo ke zvýšení počtu dětských zdravotních táborů, ze 40 v roce 1995 až na 557 v roce 2010.²²¹

Graf 3 Objem služeb turistických zařízení, 2008-2010, Zakarpatská oblast

Zdroj: *Sociální a ekonomický rozvoj Zakarpatské oblasti za 1.půlrok 2010*. Zakarpatská oblastní státní administrativa : Hlavní správa ekonomiky, 2010., s. 17.

²²⁰ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Objem výroby zemědělské výroby. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/apk/index_apk_2010r.pdf>.

²²¹ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Rekreační-lázeňská a ozdravná zařízení. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/turism/sanatorij.pdf>>.

Objem poskytnutých služeb turistickými zařízeními představoval v Zakarpatské oblasti v roce 2008 40,8 mil. hřiven. Jejich objem v průběhu minulého roku klesl téměř o polovinu a během období leden-červen 2010 činí zatím 15,1 mil. hřiven (viz předešlý graf č. 3).

Od roku 2000, kdy na Podkarpatsko přicestovalo celkem 47 594 turistů (zahraničních i v rámci Ukrajiny), docházelo až do roku 2004 k růstu jejich počtu. V roce 2004 došlo k jejich poklesu a opět k růstu po roce 2005 až do roku 2008, kdy se jejich počet opět v důsledku hospodářské krize snížil a to na 47 015 oproti roku 2008 (kdy jich do Zakarpatské oblast přicestovalo 64 255 osob)²²². Počet vnitřních turistů je v Zakarpatské oblasti třikrát vyšší než počet zahraničních turistů, přičemž zvýšení objemu mezinárodního turismu má mnohem větší vliv na rozvoj turisticko-rekreační infrastruktury a napomáhá modernizaci objektů hotelové infrastruktury. V roce 2000 zde fungovalo 36 hotelů a jiných zařízení pro krátkodobý pobyt, ve kterých bylo obslouženo 84,2 tis. návštěvníků, avšak pouhá 1/3 z toho byli zahraniční turisté. Od roku 2000 se počet hotelových zařízení zvyšoval, v roce 2009 dosáhl 69 zařízení se 104,4 tis. obsluženými turisty. Důvodem nízkého počtu zahraničních turistů (i turistů z jiných oblastí) lze přisuzovat nedostatečné propagaci tohoto regionu, neboť počet hotelů se zdvojnásobil, zatímco celkový počet ubytovaných turistů se oproti roku 2000 zvýšil jen o 20 tis. osob, o pouhých 23 %.

Inflace

Míra inflace v roce 2010 činí v Ukrajině 7,4 %, v Zakarpatské oblasti 7,1 % a dostala se tak pod průměr Ukrajiny²²³. Růst zisků oproti roku 2009 v celé Ukrajině dosáhl 30,7 %, v Zakarpatské oblasti to byl pokles o 2,3 %. V Ukrajině zisky podnikatelů celkově klesly o 23,9 %, v Podkarpatské oblasti to byl pokles o 22,1 %²²⁴

²²² *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Turistika. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf>.

²²³ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Sociálně-ekonomický rozvoj regionů leden-září 2010. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s. 24.

²²⁴ Tamtéž. s.15.

Korupce a podíl šedé ekonomiky

Dle analýzy profesorů Friedricha Schneidera, Andrease Bühnese a Claudia Montenegro z t.r. je podíl šedé ekonomiky na Ukrajině na HDP 58,1 %.²²⁵ Pro Zakarpatskou oblast není tento údaj bohužel k dispozici, avšak se zde nachází mnoho podniků, které reálně vůbec neexistují (pouze tzv. na papíře - „daňové jámy“), které slouží především k převedení peněžních prostředků přes bankovní účty a které vždy odevzdávají nulové daňové přiznání či daňové přiznání na velmi malé částky.

Největší korupce je v Ukrajině pozorována v ekonomicky nejrozvinutějších oblastech a dále v zónách rekreace (jsou to AKR, Doněcka, Dněpropetrovská, Oděská, Zakarpatská oblast atd.). Zakarpatská oblast, navíc jako rekreační zóna, je jednou z nejvíce korumpovaných oblastí Ukrajiny. Hlavními oblastmi korupčních zločinů je lesní hospodářství, především v případech rozdělování půdy (k největší korupci dochází v Chustském a Rachovském okresu), a dále při vykonávání činnosti celní a pohraniční správy. Problém Zakarpatské oblasti není jen v obrovském množství korupčních zločinů (vč. těch, které nebyly zjištěny), ale také v tom, že ne vždy jsou účastníci takového korupčního zločinu náležitě potrestáni.

Zahraniční obchod

Zahraniční obchod přispívá k ekonomickému růstu hned několika vlivy. „Prvním z nich je zintenzivnění konkurenčního boje na domácím trhu. Zahraniční obchod nutí firmy k neustálému přizpůsobování se novým trendům a technologiím ze zahraničí a boji o zákazníka, díky čemuž jsou výrobní faktory využívány efektivněji. Druhým je realizace úspor z rozsahu – zapojení do mezinárodního obchodu pomáhá zejména malé ekonomice překonat omezení domácího trhu a firmy mohou realizovat vyšší objem produkce a dosáhnout úspor z rozsahu. Úspory z rozsahu jsou pro firmy podnětem ke specializaci a následné mezinárodní směně. ... Zahraniční obchod také přispívá k překonání omezené vybavenosti země výrobními faktory Zahraniční

²²⁵ Šest zemí, kde nejvíc bují šedá ekonomika . *Penize.cz* [online]. 09.08.2010, [cit. 2011-01-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/svetova-ekonomika/86865-sest-zemi-kde-nejvic-buji-seda-ekonomika>>.

obchod také v neposlední řadě přispívá k přílivu nových technologií a inovací, které jsou důležité pro zvyšování produktivity, a tedy intenzivní ekonomický růst.²²⁶

Objem vývozu zboží a služeb celé Ukrajiny během prvního půlroku 2010 činil 28 355,9²²⁷ mil. USD, dovozu 27 955,4 mil. USD. V porovnání s prvními šesti měsíci minulého roku došlo k růstu hodnoty vývozu o 30,9 % a dovozu o 26,3 %. Saldo zahraničního obchodu je kladné, jeho výše je 400,5 mil. USD. V Zakarpatské oblasti během období leden-září t.r. činil vývoz 688,8²²⁸ mil. USD, dovoz pak 828,6 mil. USD. Ve srovnání se stejným obdobím minulého roku objem vývozu vzrostl o jednu čtvrtinu, dovoz do Zakarpatské oblasti o 44,3 %, což na rozdíl od celé Ukrajiny způsobilo záporné saldo zahraničního obchodu zbožím, které tak za dané období činilo -139,8²²⁹ mil. USD. Zakarpatská oblast tedy celkově více zboží dováží než vyváží. Podíl Zakarpatské oblasti na celkovém exportu Ukrajiny je 0,4²³⁰ %, na importu také 0,4 %.

V Příloze 6 lze pozorovat zvyšující se tempo růstu exportu s jednotlivými zeměmi od roku 1996. Objem vývozu zboží se od roku 1996 do roku 2008 zvýšil až 12 krát, poté došlo v roce 2009 v důsledku světové hospodářské krize ke zmenšení objemu oproti předešlému roku. I přesto však porovnáme-li roky 2009 a 1996 došlo k růstu vývozu 10 krát. Co se týče sousedních států, pak např. s Polskem objem vývozu vzrostl až 97 krát. Na rozdíl od vývozu objem dovozu roste mnohem pomalejším tempem. V další části této tabulky můžeme vidět, že objem vývozu do Maďarska klesl v roce 2008 z hodnoty 409,7 mil. USD na 106,2 mil. USD v roce 2009.

V Příloze 7 můžeme vidět hodnoty exportu a importu Zakarpatské oblasti dle geografické struktury pro tento rok i pro srovnání s rokem 2009. Vývoz Zakarpatské oblasti do států SND²³¹ činil 58,1 mil. USD, a dovoz do Zakarpatské oblasti z těchto

²²⁶ SLANÝ, Antonín, et al. *Konkurenceschopnost české ekonomiky : Vývojové trendy*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. ISBN 80-210-4157-9., s. 71.

²²⁷ OSAULENKO, O.G. *Stan zovnišnotorhovel'noho balansu Ukrajiny za I pivriččja 2010 roku*. Kyjev, 2010., s. 1.

²²⁸ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct01-08_10.pdf>., s. 1.

²²⁹ Tamtéž. s. 1.

²³⁰ PIŠČEJKO, V.O. *Zovnišnja torhivlja Ukrajiny posluhamy za I pivriččja 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010, 13 s., s. 10.

²³¹ zahrnující Ázerbájdžán, Bělorusko, Arménii, Kazachstán, Moldovu, RF, Turkmenistán, Uzbekistán

států 82,5 mil. USD. Do Evropy²³² se ze Zakarpatské oblasti dováží zboží v hodnotě 60,5 mil. USD a z Evropy se do této oblasti vyváží zboží celkem ve výši 54,1 mil. USD. Z Evropy nejvíce obchoduje tato oblast se svým maďarským sousedem. Vývoz do Maďarska činil v tomto roce 315,7 mil. USD a dovoz 107,1 mil. USD, saldo zahraničního obchodu na rozdíl od hodnoty celkového záporného salda Zakarpatské oblasti bylo kladné a činilo 209,5 mil. USD.

I s ostatními sousedními státy má Zakarpatská oblast kladné saldo zahraničního obchodu zbožím. S Polskem 15,2 mil. USD (vývoz 26,5 mil. USD a dovoz 11,3 mil. USD) i se Slovenskem 28,5 mil. USD (vývoz 40,4 mil. USD a 11,9 mil. USD dovoz).

Podotkněme, že Maďarsko se stalo největším obchodním partnerem Zakarpatské oblasti až po roce 2001, od roku 1996 to bylo Rakousko, na druhém místě pak Německo. Zahraniční obchod zbožím s Maďarskem roste od roku 2001 velmi rychlým tempem, od roku 2000 došlo ke zvýšení vývozu do Maďarska až téměř 10 krát. Německo, Rakousko a Maďarsko jsou také od roku 1997 největšími dovozci do Zakarpatské oblasti. V současné době se na prvním místě nachází Německo.²³³

Zakarpatská oblast vyváží především nábytek a hračky v hodnotě 46,3 mil. USD, mechanické zařízení, elektrická zařízení a jejich součástky, přístroje pro nahrávání a reprodukce obrazu a zvuku v hodnotě 424,98 mil. USD (61,7 % z celkového vývozu), dále textil ve výši 72,8 mil. USD (10,6 %) atd. Naopak nejvíce dováží mechanické přístroje v hodnotě 405 mil. USD, které tvoří až 48,9 % všeho dovozu, dále jsou to dopravní prostředky v hodnotě 75,7 mil. USD (9,1 %), textil v hodnotě 69,2 mil. USD (8,3 %) atd.²³⁴ Co se týče vývozu a dovozu služeb, pak ve vývozu dominují dopravní služby a služby ve zpracovatelském průmyslu, v dovozu pak

²³² *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct01-08_10.pdf>., s.1-2.

²³³ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Zahraničně-ekonomická činnost. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct_r.pdf>.

²³⁴ více viz *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Struktura zboží zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/tovarna_struct01-08_10.pdf>., s. 1-3.

také dopravní služby a služby týkající se nemovitostí, pronájmu a služby právnickým osobám.²³⁵

Vývoz služeb z Ukrajiny celkem činil za první půl rok t.r. 5 257,7 mil. USD, dovoz 2 342,3 mil. USD. Hodnota vývozu se zvýšila o 20,5 %, zatímco hodnota dovozu oproti předešlému roku 2009 klesla o 1,5 %. Saldo je opět kladné, v hodnotě 2 915,4 mil. USD²³⁶. Vývoz služeb činil v Zakarpatské oblasti celkem 21,7 mil. USD, což je o 9,1 % vyšší než minulý rok za stejné období, dovoz pak 8,2 mil. USD a byl o téměř 9 % nižší. Saldo zahraničního obchodu službami je také kladné a to ve výši 13,5 mil. USD.

Nejvíce Zakarpatská oblast vyváží (i dováží) služby do Rakouska – 7,3 mil. USD, dále do Maďarska ve výši 2,5 mil. USD. Dále do ostatních sousedních států – do Polska činí hodnota vývozu 668,4 tis (došlo ke zvýšení až o 92,5 %), naopak dovoz se z Polska snížil o 74,2 % (činil 142,5 tis. USD). Na Slovensko činil vývoz služeb 798,9 tis. USD, snížil se o téměř polovinu, a dovoz se naopak o polovinu zvýšil a dosáhl hodnoty 1,9 mil. USD²³⁷.

Přesuny kapitálu (PZI)

Přímé zahraniční investice do Ukrajiny jako celku činí v roce 2010 40 402,1 mil. USD, největším investorem byl Kypr s investicí 9 079,2 mil. USD. Přímé zahraniční investice vzrostly na Ukrajině o 1,2 % oproti předešlému roku. Co se týče Zakarpatské oblasti pak zde došlo k úbytku přímých zahraničních investic v roce 2010 o 5,3 % (což představovalo jejich snížení od začátku tohoto roku, tedy od ledna do července, o 19,1 mil. USD viz Příloha 8). Přímé zahraniční investice do Zakarpatské oblasti se podílí na celkových investicích do Ukrajiny pouhými 0,9 %.

²³⁵ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Struktura zahraničního obchodu službami Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/struct_exp_imp01-09_10.pdf>.

²³⁶ PIŠČEJKO, V.O. *Zovnišnja torhivlja Ukrajiny posluhamy za I pivriččja 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 13 s., s. 4.

²³⁷ *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Geografická struktura zahraničního obchodu službami Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geogr_struct_exp_imp01-06_10.pdf>., s. 1.

Tabulka 2 PZI do Zakarpatské oblasti, 2010

Přímé zahraniční investice do oblasti k 1.říjnu 2010

	Objem přímých zahraničních investic (mil. USD)	% z celkové hodnoty
Celkem	366,2	100,0
z toho		
Japonsko	...	...
Spojené státy americké	46,9	12,6
Německo	40,1	11,0
Maďarsko	33,2	9,1
Rakousko	32,7	8,9
Polsko a	32,7	8,9
Nizozemí	25,3	6,9
Itálie	17,7	4,8
Kypr	15,3	4,2
Slovensko	10,2	2,8
Ostatní státy	65,2	17,8

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Přímé zahraniční investice. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/inozem_invest011010.pdf>.

Jak vidíme z předešlé tabulky č.2, největším investorem do Zakarpatské oblasti je v tomto roce Japonsko, ačkoli hodnota investic u něho není k dispozici²³⁸, druhým největším investorem jsou Spojené státy s 12,6% podílem investic, třetím pak Německo, které se podílí na investicích 11 %.

Podívejme se ještě na následující tabulku 3, která zobrazuje zvyšující se tendenci přímých zahraničních investic za posledních patnáct let do Zakarpatské oblasti. Od roku 1995 se do roku 2010 zahraniční investice zvýšily až 28 krát.

Tabulka 3 Přímé investice do Zakarpatské oblasti 1995-2010

Přímé investice	
	PZI do oblasti
1995	12,4
1996	18,0
1997	28,9
1998	46,8
1999	64,9
2000	73,8
2001	92,1
2002	108,0
2003	127,7
2004	181,6
2005	244,3
2006	261,3
2007	295,0
2008	345,3
2009	355,8
2010	355,0

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Přímé investice. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/prjami_invest.pdf>.

²³⁸ Poznámka 1 v této tabulce znamená, že údaje jsou důvěrné a nemohly tak být podle zákona Ukrajiny zveřejněny.

Celkový počet kapitálových investic na Ukrajině za období leden – červen 2010 činil 60 554,9 mil. hřiven, podíl Zakarpatské oblasti byl pouhých 1,2 % (741,2 mil. hřiven).²³⁹

Rozpočet

K prvnímu červenci 2010 došlo k růstu příjmů rozpočtu Ukrajiny o 8,8 %, v Zakarpatské oblasti příjmy místních rozpočtů také vzrostly, o 6,3 % a Zakarpatská oblast se tak posunula na 23. místo. Oproti roku 2009 se zlepšila jen o jednu pozici.

Během roku 2009 do rozpočtů všech úrovní Zakarpatské oblasti přišlo daní a poplatků ve výši 2 161,1 mil. hřiven, což bylo o 33,7 % méně než minulý rok. Do státního rozpočtu bylo odvedeno 1 119,3 mil. hřiven²⁴⁰, opět méně než v předešlém roce a to o 47,4 %. Do místních rozpočtů bylo odvedeno 1 040,6 mil. hřiven.²⁴¹ Během roku 2009 získala oblast ze státního rozpočtu transfery ve výši 2 456,6 mil. hřiven, z toho se obecný fond zvýšil o 2 356,9 mil. hřiven²⁴² (což činí 74,2 % celého objemu příjmů obecného fondu rozpočtu oblasti) a zvláštní fond oblasti pak o 99,7 mil. hřiven (tedy 31,2 % zvláštního fondu oblasti)²⁴³. Navíc bylo do obecného fondu oblasti uděleno 9 druhů subvencí²⁴⁴ v celkové výši 687,1 mil. hřiven, dále subvence ve výši 8,8 mil. hřiven na snížení zadlužení z výplat mezd a ze zvláštního fondu státního rozpočtu 3 druhy subvencí ve výši 64,5 mil. hřiven.

²³⁹ OSAULENKO, O.G. *Kapital'ni investycii za sičen-červen 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010., s.1.

²⁴⁰ Do obecného fondu státního rozpočtu byly odvedeny příjmy z daní a poplatků v celkové výši 1 036,4 mil. hřiven (o 46,6 % méně než 2008). Předpokládaný plán byl splněn na pouhých 54,2 %. Do zvláštního fondu státního rozpočtu bylo odvedeno 82,9 mil. hřiven, tedy o 55,8 % méně než v předešlém roce. Plán byl vykonán na 88,9 %.

²⁴¹ *Carpathia.gov* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Výsledky plnění místních rozpočtů Zakarpatské oblasti za rok 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/2379/vikonannja-bjudjet-2009.pdf>>., s. 1.

²⁴² Místní rozpočty z obecného fondu státního rozpočtu dostaly celkem dotace ve výši 1 669,9 mil. hřiven (o 19,2 % více než v roce 2008).

²⁴³ *Carpathia.gov* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Výsledky plnění místních rozpočtů Zakarpatské oblasti za rok 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/2379/vikonannja-bjudjet-2009.pdf>>., s. 25.

²⁴⁴ Většina z nich má sociální charakter.

Vyjdeme-li z výše uvedených údajů, které udává vládní internetová stránka *carpathia.gov.ua*, pak za rok 2009 obdržel oblastní rozpočet ze státního rozpočtu (obecného a zvláštního fondu) celkem 3 217 mil. hřiven. Do státního rozpočtu odvedl 1 119,3 mil. hřiven. Z toho můžeme vyčíst, že Zakarpatská oblast je čistým příjemcem transferů ze státního rozpočtu, a také z toho vyplývá, že by se v případě autonomního statutu čistý příjem ze státního rozpočtu ve výši 2 097,7 mil. hřiven snížil. Zakarpatská oblast však ještě není dostatečně ekonomicky silná na to, aby tuto chybějící sumu, která jí plyne do oblastního rozpočtu z rozpočtu státního, nahradila příjmem z jiných činností.

Podle rozhodnutí č.1109 Oblastní rady z 7. května 2010 bylo stanoveno, že příjmy orgánů státní správy do oblastního rozpočtu budou v tomto roce činit 1 350,54 mil. hřiven, z toho 391,2 mil. hřiven ve formě dotací a 959,33 mil. hřiven ve formě subvencí²⁴⁵. Během období leden-říjen 2010 celkové příjmy oblastního a místních rozpočtů činily 737,91 mil. hřiven, což je růst o 11,3% ve srovnání s prvním půlrokem roku 2009. Z toho příjmy oblastního rozpočtu činily 173,176 mil. hřiven.²⁴⁶ Příjmy do místních rozpočtů vzrostly o 6,3 %. Daňový dluh do celkového rozpočtu oblasti k 1. červenci 2010 činil 99,9 mil. hřiven. Snížil se ve srovnání s předchozím měsícem o 6,8 mil. hřiven, tedy o 6,4 %.²⁴⁷

3.3. Srovnání oblastí

Na následujících stranách se pokusíme srovnat Zakarpatskou oblast s jednotlivými oblastmi, především s Autonomní Republikou Krym²⁴⁸. Po rozpadu

²⁴⁵ 846,5 mil hřiven ve formě subvencí ze státního rozpočtů místním rozpočtům na výplatu pomoci rodinám s dětmi, invalidům atd.; 71,3 mil. hřiven na úlevy a bytové podpory obyvatelům na úhradu elektrické energie, plynu; 27 mil. hřiven na úlevy na dopravu; 7,8 mil. hřiven na podporu obyvatelstvu na úhradu paliva; 404 tis. hřiven financování oprav budov úřadů práce a sociálních správ, výkonných orgánů městských a obecních rad; 5,5 mil. hřiven na úhradu státní sociální pomoci dětem sirotkům a dětem odebraným rodičům státní sociální správou a 792 tis. hřiven na financování programu Všeukrajinského konkursu projektů a programů rozvoje místní samosprávy, více na *Carpathia.gov* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Příjmy oblastního rozpočtu na rok 2010. Dostupné z WWW: <http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/3356/dod_1.pdf>., s. 3.

²⁴⁶ *Carpathia.gov* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Údaje přísunu daní, poplatků (povinných poplatků) do místních rozpočtů Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <<http://www.carpathia.gov.ua/ua/143.htm>>.

²⁴⁷ Press-centr ODA. *European Media Center* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. V Zakarpatské oblasti vzrostly příjmy do státního a místních rozpočtů o 117 %. Dostupné z WWW: <http://www.mediacentr.info/socio/na-zakarpatti-na-117-zrosli-nadhodzhennja-do-derzhavnogo-i-miscevih-bjuzhzhativ_5325>.

²⁴⁸ ARK odděluje od kontinentální části Ukrajiny Perekopská šíje. Již v sedmém století se na území Krymu usadily kmeny turkického obyvatelstva, které jsou v současné době označovány jako krymští

Sovětského svazu se na území ARK objevily nejen autonomní požadavky jejich obyvatel, ale dokonce i snahy o připojení k Ruské federaci. V květnu roku 1992 za podpory ruského parlamentu, který by rád viděl Krym jako součást Ruska, krymští představitelé vyhlásili nezávislost a přijali novou ústavu. K vyřešení krymského problému došlo až na konci devadesátých let, kdy se Krym stal autonomní součástí Ukrajiny. Tím došlo k částečnému utlumení národnostních napětí.

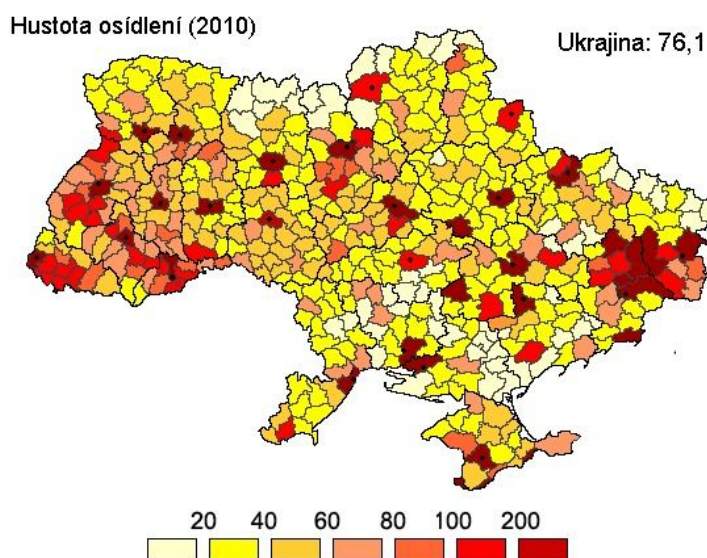
Dle údajů Statistického úřadu²⁴⁹ se Zakarpatská oblast, jak již bylo výše uvedeno, nachází v celkovém hodnocení sociálně-ekonomického rozvoje v období leden-červen 2010 mezi regiony na devátém místě. Krym se v tomto období umístil na 20. místě. Co se týče reálného sektoru, nachází se Zakarpatská oblast na druhém místě, za Čerkaskou oblastí, ARK je na 19. pozici mezi regiony. V oblasti investic a zahraničně-ekonomické činnosti najdeme Zakarpatskou oblast až na 17. místě, zatímco Krym je na tom o deset pozic lépe. Dle hodnocení sféry sociálního sektoru se Zakarpatská oblast umístila na desátém místě, hned za ní se umístil Krym. V oblasti ekologie je Zakarpatská oblast na 22. místě, ARK je na tom o deset příček lépe, což s ohledem na to, že jsou obě oblasti zaměřené na cestovní ruch a rekreační činnost, může pozici Zakarpatské oblasti značně zhoršovat.

Podívejme se teď na jednotlivé údaje podrobněji. Ze 45,8 mil. obyvatel Ukrajiny žije v Zakarpatské oblasti 1,25 mil. osob a v AKR 1,96 mil. osob. Budeme-li brát v úvahu fakt, že AKR je svou rozlohou dvakrát větší než Zakarpatská oblast, pak nám samotný údaj o počtu osob žijících v Zakarpatsku, ukazuje, že je zde poměrně vysoká hustota zalidnění, což můžeme pozorovat i na následující mapě č. 2.

Tataři. Dne 26. prosince 1917 byla tatarskou inteligencí vyhlášena Krymská lidová republika s velmi silnou antibolševickou orientací. V roce 1944 bylo na nařízení Stalina přesídleno tisíce Tatarů do středoasijských republik Uzbekistánu a Kazachstánu a na takto „očistěný“ poloostrov byli dopraveni Bulhaři, Řekové a Arméni. Po rozpadu Sovětského svazu začala postupná repatriace původních krymských obyvatel zpět do vlasti.

²⁴⁹ Ministerstvo regionálního rozvoje a výstavby Ukrajiny. *Monitoryng social'no-ekonomičnoho rozvytku malych mist i selyšč Ukrajiny za 2009 rik*. Kyjev : MRRB, 2009. 61 s., s. 2.

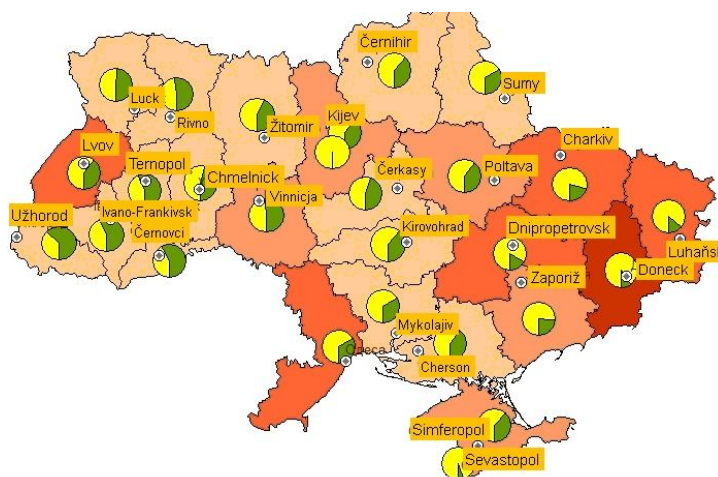
Mapa 2 Hustota osídlení Ukrajina, 2010

Zdroj: *Wikimedia.org* [online]. 2010. Dostupné z WWW:
<<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/UkraineDensity10.PNG>>.

I přes to, že je v Zakarpatské oblasti vysoká hustota zalidnění, většina obyvatel žije na vesnicích, což můžeme pozorovat také na následující mapě 3. Podle údajů Velvyslanectví Ukrajiny v České republice²⁵⁰ je podíl vesnických obyvatel v Zakarpatské oblasti až 69 % všech obyvatel, což je také důvod proč oblasti dominuje zemědělský sektor.

Mapa 3 Rozdělení vesnického a městského obyvatelstva Ukrajiny

Zdroj: *Institut demografie Akademie věd* [online]. Tématické digitální mapy. Dostupné z WWW: <http://stat6.stat.lviv.ua/ukrcensus/Dialog/statfile1_c.asp>.

²⁵⁰ *Velvyslanectví Ukrajiny České republiky* [online]. [cit. 2011-01-02]. Demografická situace. Dostupné z WWW: <<http://www.mfa.gov.ua/czechia/czech/publication/content/378.htm>>.

Jak můžeme vidět, tvoří počet obyvatelstva žijícího na vesnicích více než polovinu všech obyvatel Zakarpatské oblasti. Podle údajů statistického úřadu dochází na území Zakarpatské oblasti od roku 1995 k růstu počtu osob žijících na vesnicích. Od roku 2002 došlo k nepatrnému úbytku, ale celkově od 1. ledna 1995, kdy na vesnicích žilo 774,9 tis. obyvatel, do 1. ledna t.r. (782,2 tis. obyvatel), došlo k 1% nárůstu. Co se týče městského obyvatelstva, došlo zde naopak k jeho poklesu téměř o 10 %.

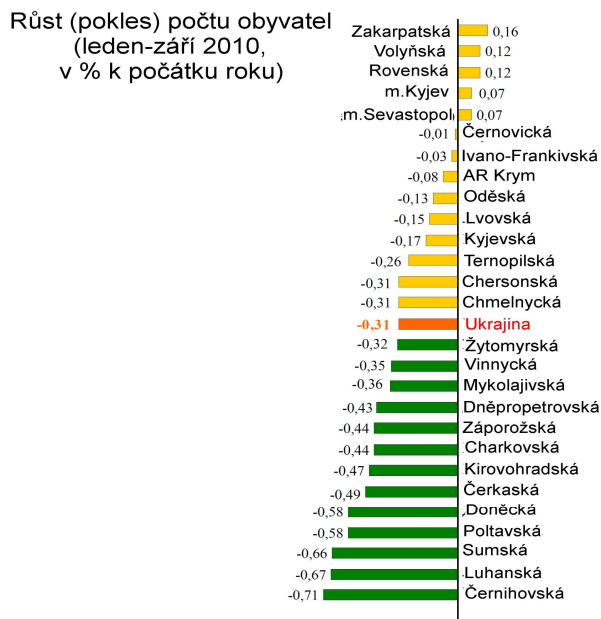
U Krymu je situace jiná. Počet obyvatel žijících na vesnicích tvoří 38 % všech obyvatel AKR. Od roku 1995 dochází k poklesu počtu obyvatel žijících na vesnicích (z 817,7 tis. osob v roce 1995 na 729,5 tis. osob v tomto roce). Zajímavé je, že klesá i počet obyvatel žijících ve městech, v roce 2010 celkem o 12 % oproti roku 1995. Důvodem toho bude nejspíše celkový pokles počtu obyvatel AKR od roku 1995 do roku 2010 téměř o 300 tis. obyvatel.²⁵¹ Na rozdíl od AKR i od většiny oblastí došlo v Zakarpatské oblasti k nejvyššímu přirozenému přírůstku obyvatel. Tento rok došlo v Zakarpatské oblasti k přirozenému přírůstku 1 822 obyvatel, zatímco v AKR došlo naopak k úbytku obyvatel a to až 4 196²⁵² osob.

Jak vidíme z grafu č.4, došlo na Ukrajině k úbytku obyvatel a to o 0,29 %, v AKR 0,4 %, naopak v Zakarpatské oblasti se počet obyvatel zvýšil o 0,15 %, čímž se dostala na druhé místo mezi oblastmi, o 0,03 % za Volyňskou oblastí. Jak již bylo zmíněno výše, lze růst počtu obyvatel považovat za kladný jev, neboť zvyšující se počet osob v dospělém práceschopném věku působí na růst objemu nabídky práce a také na zvyšující se množství úspor v ekonomice. Avšak jak již bylo řečeno, Zakarpatská oblast nemá dostatečné institucionální prostředí k využití tohoto rostoucího počtu osob práceschopného věku ve svůj prospěch.

²⁵¹ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Obyvatelstvo. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgdem.htm#_nas>.

²⁵² *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2010 [cit. 2011-01-02]. Přirozený pohyb obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukodem3.htm#_abs>.

Graf 4 Vývoj počtu obyvatel dle oblastí Ukrajiny, leden-září 2010

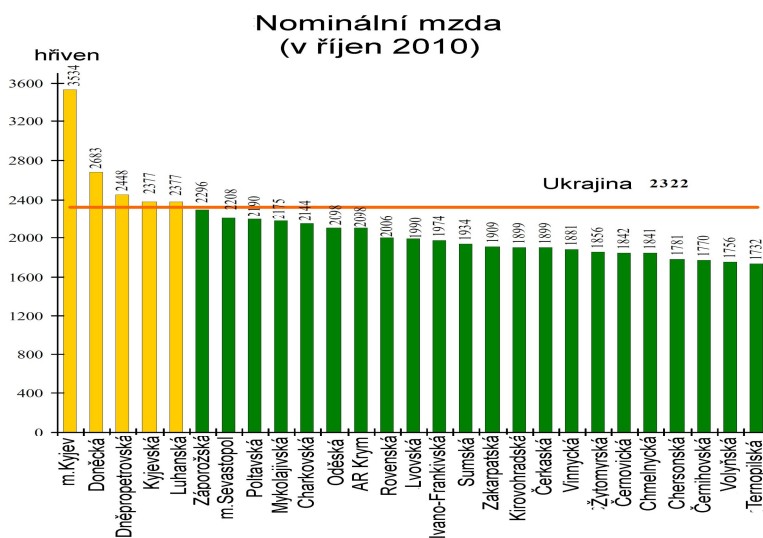

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s.17.

Graf 5 Nominální mzda dle oblastí Ukrajiny, říjen 2010

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

Dostupné

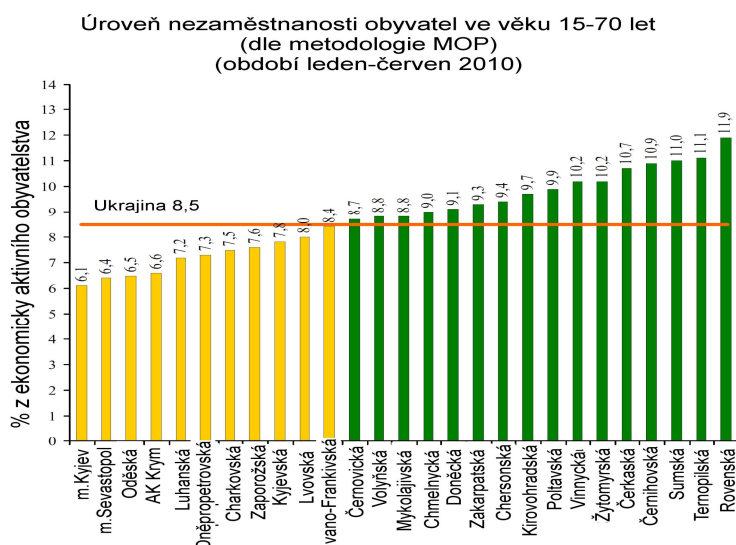
z

WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s. 19.

Průměrná nominální mzda se v celé Ukrajině za období leden-říjen zvýšila oproti předešlému roku z 1 862 na 2 349 hřiven, tedy o 26,2 % v roce 2010 oproti roku 2009. Na rozdíl od Zakarpatské oblasti, kde byla průměrná nominální měsíční mzda, počítaná za výše zmíněné období roku 2010, 1 909 hřiven, dosáhl Krym na hodnotu 2 098 hřiven (viz předešlý graf č.5). Přitom v obou oblastech došlo ke zvýšení nominální mzdy oproti stejnému období předešlého roku téměř o 10 %.

Graf 6 Úroveň nezaměstnanosti obyvatel ve věku 15-70 let dle oblastí Ukrajiny, leden-červen 2010

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm., s. 18.

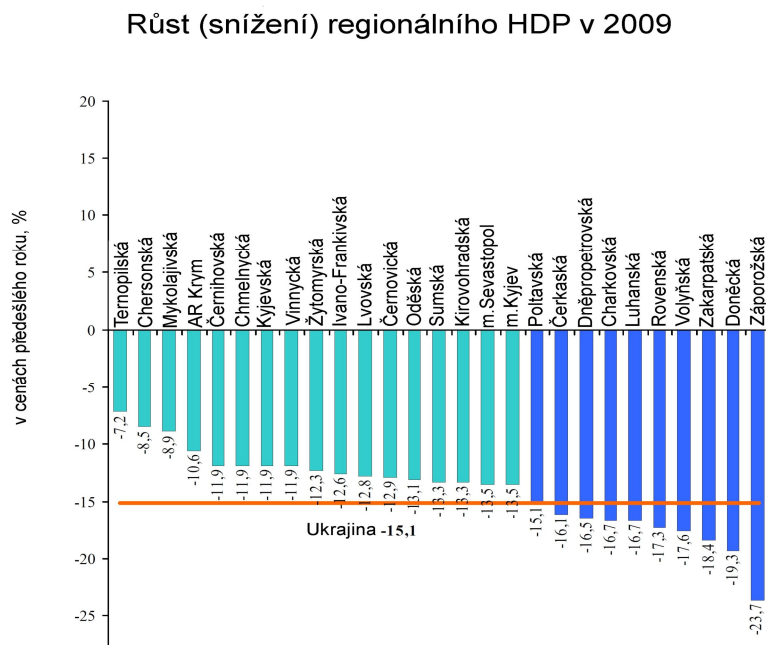
V počtu zaměstnaných osob jsou na tom Zakarpatská oblast a AKR podobně, Zakarpatská oblast má podíl zaměstnaných 57,5 % obyvatel, AKR 60,3 %. V počtu nezaměstnaných osob se však obě oblasti rozcházejí. AKR má (podle metodiky MOP) 6,6²⁵³ % nezaměstnaných ve věku 15-70 let, patří spolu s Oděskou oblastí k oblastem s nejnižší mírou nezaměstnaností. Nejnižší míra nezaměstnanosti byla zaznamenána v Kyjevě (viz graf č.6).

AKR se umístila na 4. místě s nejnižší nezaměstnaností, Zakarpatská oblast je až nad průměrem Ukrajiny na 17. místě. Míra nezaměstnanosti Zakarpatské oblasti dosáhla

²⁵³ OSAULENKO, O.G. *Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivriččja 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s., s. 18.

v tomto roce 9,3 %. V loňském roce dosáhl Krym 7% míru nezaměstnanosti. V Zakarpatské oblasti byla míra nezaměstnanosti v roce 2009 10,2 %.

Graf 7 Vývoj regionálního HDP dle oblastí Ukrajiny, 2009

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm., s. 4

Jak můžeme vidět z předešlého grafu č.7 v důsledku vývoje HDP (-18,4 %) se v roce 2009 Zakarpatská oblast dostala mezi tři oblasti Ukrajiny s nejnižším ekonomickým růstem. Nacházela se na 25. místě před Doněckou a Zaporížskou oblastí. HDP Zaporížské oblasti, která se dostala na poslední místo, bylo až -23,7 %. HDP AKR byl v roce 2009 -10,6 %, což je sice pod průměrem Ukrajiny, ale nachází se 21 míst před Zakarpatskou oblastí, z čehož můžeme vyčíst, že AKR jako autonomní území je ekonomicky silná na to, aby ustála výkyvy ve světové ekonomice lépe než oblast Zakarpatská.

V následující tabulce 4 můžeme sledovat vývoj HDP Ukrajiny a těchto dvou regionů v období 2004 až 2008 v mil. hřiven. Můžeme vidět, že HDP Krymu byl téměř dvojnásobný oproti HDP Zakarpatské oblasti. AKR je na tom lépe i v rámci ukazatele HDP na jednu osobu.

Tabulka 4 Vývoj HDP Ukrajiny, AKR a Zakarpatské oblasti, 2004-2008

	HDP regionů (mil. hřiven)					HDP regionů na jednu osobu (hřiven)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Ukrajina	345113	441452	544153	720731	948056	7273	9372	11630	15496	20495
Autonomní republika Krym	9901	12848	16044	20874	27365	4951	6460	8101	10574	13898
Zakarpatská oblast	5297	6700	8185	10508	13208	4238	5373	6576	8452	10626

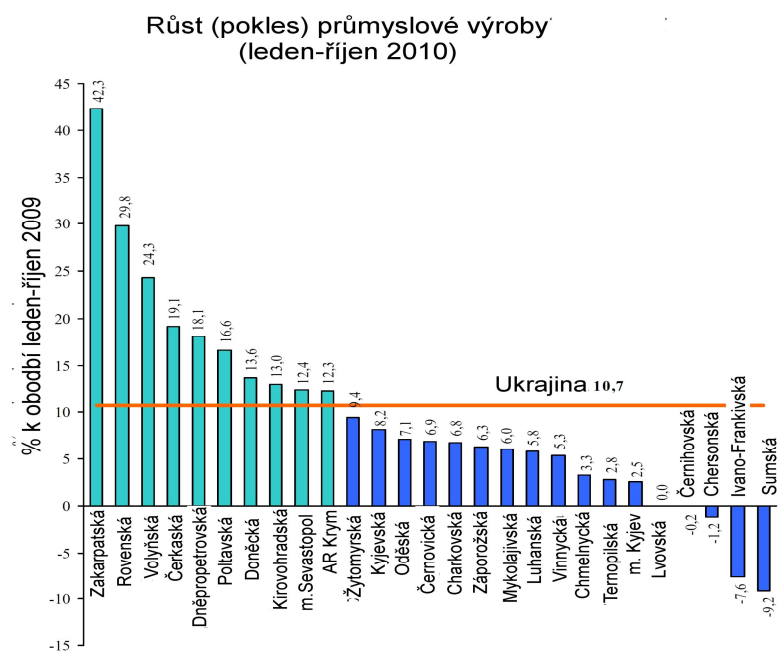
Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. HDP dle regionů Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm>.

V roce 2004 došlo v obou částech Ukrajiny k růstu HDP, V Zakarpatské oblasti o 6,4 %, v AKR o 8,5 %. V roce 2005 zaznamenalo Zakarpatsko pokles HDP o 1,5 %, zatímco AKR opět růst (o 4 %). V roce 2006 HDP obou oblastí rostla stejným tempem přes 6,5 % a v dalších letech byl zaznamenán opět růst HDP v obou oblastech, avšak v AKR vždy větší.²⁵⁴

V období od ledna do září 2010 došlo v celé Ukrajině ke zvýšení průmyslové produkce o 10,8 %, jak je možné vidět na následujícím grafu č. 8. Zakarpatská oblast se v růstu průmyslové výroby dostala na první místo, AKR je nad průměrem Ukrajiny, na devátém místě a došlo zde k růstu o 13,1 % oproti předešlému roku. Vidíme, že v Zakarpatské oblasti došlo k růstu průmyslové výroby až 3 krát více než v AKR.

²⁵⁴ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Národní účty. Dostupné z WWW: <<http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgnacshet.htm>>. a *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Národní účty. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/nac_rah/val_reg_prod.pdf>.

Graf 8 Vývoj průmyslové výroby dle oblastí Ukrajiny, leden-říjen 2010

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm., s.5

Od roku 2003 docházelo v obou oblastech k růstu průmyslové výroby, v Zakarpatské oblasti k mnohem rychlejšímu než v AKR. Na druhou stranu se průmyslová výroba Zakarpatské oblasti v roce 2009 propadla až o 50 %, AKR jen o 17,3 %. ²⁵⁵

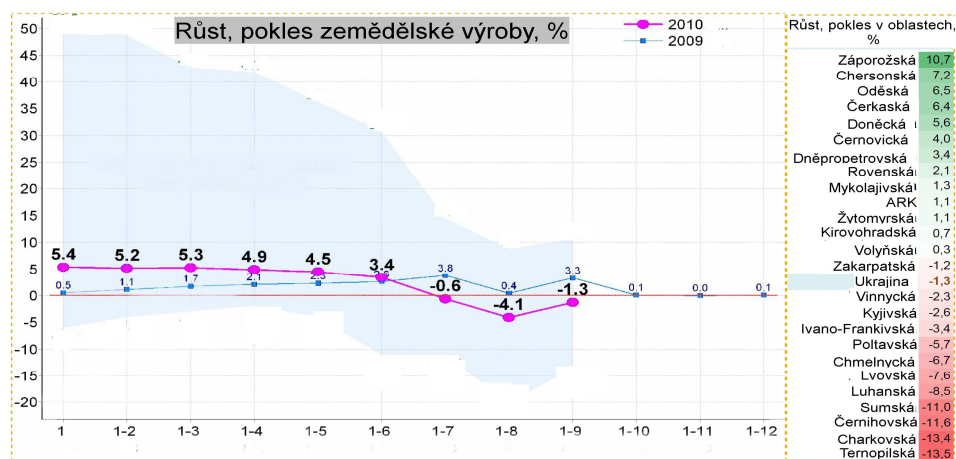
V Ukrajině došlo v tomto roce celkově k poklesu zemědělské výroby o 1,3 %. Zakarpatská oblast zaznamenala též pokles zemědělské produkce o 1,2 % a umístila se tak na 14. místě. AKR si vedla oproti Zakarpatské oblasti lépe jak v tomto (růst 1,1 % viz graf č. 9), tak v loňském roce. V loni dosáhla růstu 5,9 %, v roce 2010 1,1 % a nachází se tak na 10. místě mezi oblastmi.

Dlouhodobě dochází k méně kolísavému vývoji zemědělské produkce v Zakarpatské oblasti než v AKR od roku 1995, pravděpodobně v důsledku většího podílu zemědělské produkce v rukou obyvatel. Avšak na druhou stranu v posledních letech dochází k mnohem lepšímu vývoji zemědělské výroby v AKR než v Zakarpatské

²⁵⁵ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgprom2.htm#_ind. a *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_prom_vir2003-2009.pdf .

oblasti. V roce 2007 Krym dosáhl 13,4% růstu, zatímco zemědělská výroba Zakarpatské oblasti klesla o 0,9 %. V roce 2008 došlo v AKR až k 18,4% růstu zemědělské výroby, zatímco v Zakarpatské oblasti jen k 3,2% růstu a v roce 2009 výroba obou oblastí rostla mezi 3-4 %.²⁵⁶

Graf 9 Vývoj zemědělské výroby dle oblastí Ukrajiny, 2009-2010

Zdroj: *Vládní portál Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj oblastí Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243756384&cat_id=16934579., s.2

Velikost vývozu zboží AKR představuje v tomto roce 374,4 mil. USD, což je 1,2 % na celkovém vývozu Ukrajiny, Zakarpatská oblast se na celkovém vývozu podílí 2,2 % (nachází se na 10. místě mezi regiony, AKR na 14. místě). Na celkovém dovozu Ukrajiny se AKR podílí pouhými 0,5 %, což je za Kirovohradskou a Chersonskou oblastí nejnižší podíl na celkovém vývozu Ukrajiny. Hodnota importu AKR činí za období leden-říjen 171,7 mil. USD, což je 0,6% podíl na celkovém dovozu Ukrajiny. Podíl Zakarpatské oblasti na ukrajinském importu je 2,3 %. Na druhou stranu však Zakarpatská oblast má na rozdíl od AKR záporné saldo zahraničního obchodu (-139,8 mil. USD). AKR má kladné saldo zahraničního obchodu v hodnotě 202,7 mil. USD a i tempo růstu jak vývozu tak dovozu je vyšší než u Zakarpatské oblasti. Růst vývozu u

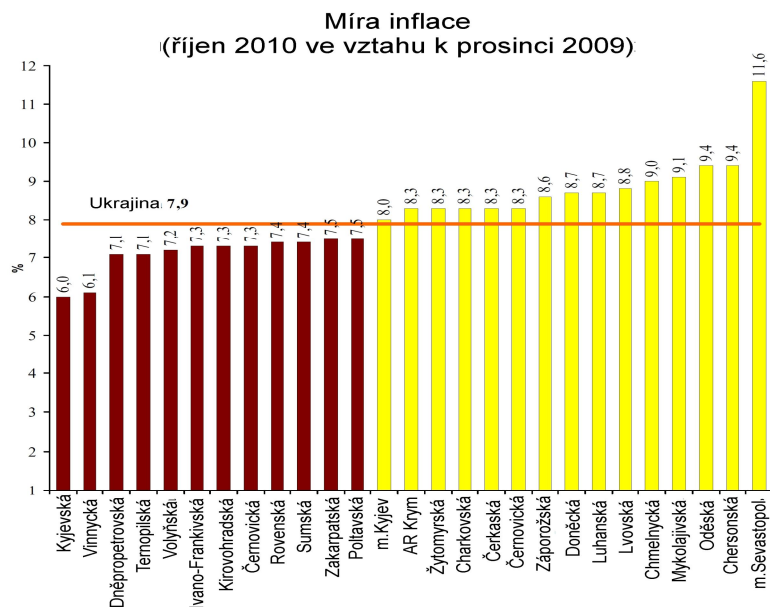
²⁵⁶ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Celkové ukazatele zemědělské výroby. Dostupné z WWW: http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgselhoz4.htm#_zved. a *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Celkové ukazatele zemědělské výroby. Dostupné z WWW: http://www.stat.uz.ua/statinfo/apk/zved_pokazniki.pdf.

AKR představuje tento rok téměř 40 % (vývoz Zakarpatské oblasti se zvyšuje o 25 %), růst dovozu pak 53 % (Zakarpatské oblasti 44% růst)²⁵⁷.

Co se týče hodnot vývozu a dovozu služeb, vyvezla AKR za první půlrok roku 2010 služby v hodnotě 99 235 tis. USD, což představuje 1,9 % z celého ukrajinského objemu vývozu služeb a došlo k růstu objemu vývozu o 19,9 %, Zakarpatská oblast vyvážela pouhých 21 688,7 tis. USD, což je 0,4 % z celkového objemu vývozu služeb a růst vývozu dosáhl pouhých 9,1 %. Krym dovezl služby v hodnotě 15 090,8 tis. USD (došlo k růstu až o 163,9 % oproti roku 2009), Zakarpatská oblast o polovinu méně, přesně 8 214,9 tis. USD. Dovoz služeb AKR tvoří 0,6 % na celkovém dovozu služeb do Ukrajiny, dovoz služeb Zakarpatské oblasti 0,4 %. Obě části Ukrajiny mají kladné saldo zahraničního obchodu službami, AKR 84 144,1 tis. USD a Zakarpatská oblast 13 473,8 tis. USD.

Míra inflace byla na Ukrajině v říjnu roku 2010 7,9 %, Krym se nachází nad průměrem Ukrajiny, na 13. místě mezi oblastmi s 8,3 %. Zakarpatská oblast je na tom lépe, umístila se na 11. místě pod průměrem Ukrajiny (s 7,5 %). Viz následující graf 10.

Graf 10 Míra inflace dle oblastí Ukrajiny, prosinec 2009

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

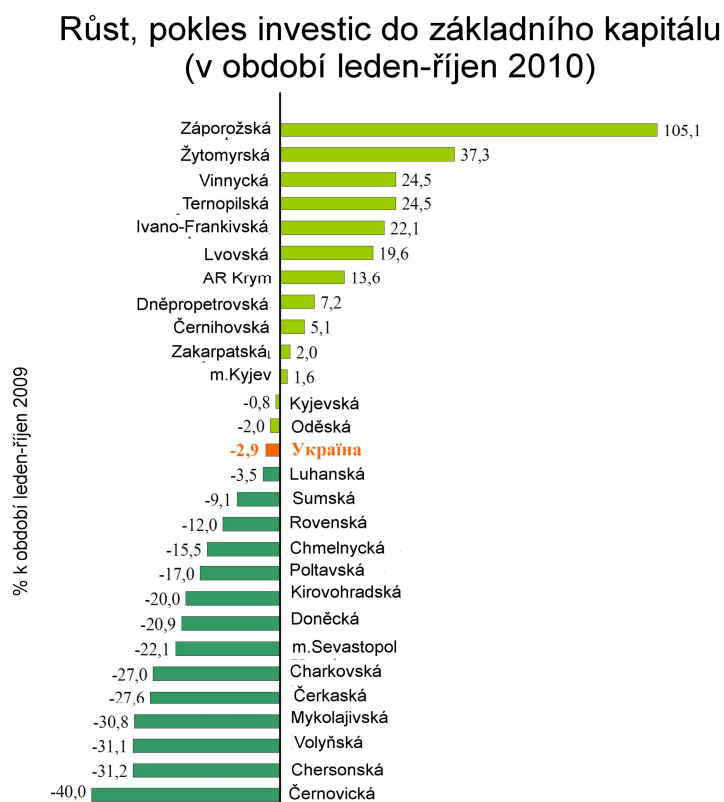
Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s.24

²⁵⁷ OSAULENKO, O.G. *Zovnišnja torhivlja Ukrajiny tovaramy za sičen-serpen 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 22 s., s. 21.

V Ukrajině došlo v období leden-červen 2010 k poklesu investic do základního kapitálu o 7,4 %. V Zakarpatské oblasti byl také zaznamenán pokles, o 12,8 % a můžeme ji najít na 15. místě mezi regiony Ukrajiny. Ačkoli je na tom Krym opět lépe než Zakarpatská oblast, došlo i zde k poklesu investic do základního kapitálu oproti předešlému roku o 4,6 % a AKR je tak na 9. místě (viz graf č. 11 na následující straně).

Graf 11 Vývoj investic do základního kapitálu dle oblastí Ukrajiny, leden-říjen 2010

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

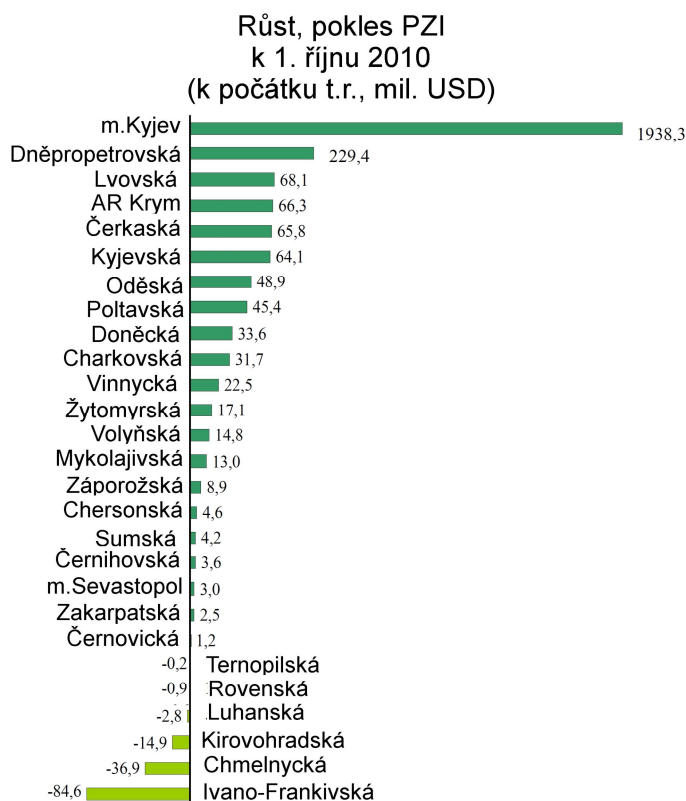
Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s. 7

Co se týče přímých zahraničních investic, došlo v AKR za celý rok 2009 k růstu PZI o 51,2 mil. USD, v Zakarpatské oblasti naopak k úbytku o 2,6 mil. USD. V roce 2010 došlo v AKR zatím k 1. červenci k růstu PZI o 31,4 mil. USD, na rozdíl od Zakarpatské oblasti, kde byl zaznamenán opět pokles PZI a to mnohem hlubší než v předešlém roce, o 19,1 mil. USD (což představuje pokles o 5,3 %). ARK se tak v důsledku vysokého růstu PZI dostala na 3. místo v objemu investic po hlavním městě a Dnipropetrovské oblasti a na druhé místo v tempu růstu PZI, zatímco Zakarpatská

oblast²⁵⁸ se ocitla až na 22. místě mezi oblastmi Ukrajiny jak v fyzickém růstu PZI, tak v jejich procentním růstu. Viz grafy č. 12 a Příloha č. 9.

Graf 12 Vývoj PZI dle oblastí Ukrajiny, 1. říjen 2010

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s.8

Co se týče dlouhodobého vývoje PZI v obou oblastech, je na tom AKR mnohem lépe než Zakarpatská oblast. V letech 1995 a 1996 byly PZI do Zakarpatské oblasti o něco vyšší než do AKR, avšak od roku 1997 začaly PZI do AKR růst rychlejším tempem než do nejzápadnější oblasti Ukrajiny. Předpokládáme, že největším investorem byla Ruská federace, neboť je jím v současné době, kdy k 1.10.2010 z ní plynuly PZI do AKR v hodnotě 287 132,2²⁵⁹ tis. USD. V současné době (na počátku

²⁵⁸ V Zakarpatské oblasti jako jediném regionu Ukrajiny v roce 2009 došlo ke snížení investic PZI ve srovnání s počátkem daného roku 0,7 %.

²⁵⁹ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2010-10-01 [cit. 2011-01-02]. Přímé zahraniční investice do AKR. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukoves4.htm#_inv>.

roku 2010) jsou PZI do AKR dvakrát vyšší než do Zakarpatské oblasti – Krym 718,4 mil. USD, Zakarpatská oblast 355 mil. USD.²⁶⁰

Z předešlých údajů, které jsou k dispozici na stránkách Statistických úřadů Zakarpatské oblasti a Autonomní republiky Krym, můžeme vyvodit závěr, že i přes dobré ukazatele průmyslové a zemědělské výroby v Zakarpatské oblasti, je sociálně-ekonomický potenciál Krymu mnohem lepší. Dokáže být ekonomicky soběstačný a v některých případech se mezi oblastmi umístil na mnohem lepším místě než Zakarpatská oblast i ostatní oblasti Ukrajiny vůbec. Pravdou však zůstává, že Krym má velkou podporu ze strany Ruské federace a proto při posuzování ekonomického postavení Krymu je třeba brát tento fakt bezpochybně v úvahu.

Na závěr této kapitoly si ještě shrňme, co může být považováno za slabou a co za silnou stránku Zakarpatské oblasti a co by pravděpodobně Zakarpatská oblast ztratila, kdyby se stala autonomním územím, a naopak co by získala.

Silné stránky:

První silnou stránku, o které je potřeba se zmínit, je nepochybně existence velkého počtu minerálních surovin, vč. surovin, které jsou netradiční pro zbytek Ukrajiny a které se tedy nacházejí pouze v této oblasti. Tyto rozmanité a unikátní zásoby minerálních zdrojů (vč. léčebných pramenů) jsou pro Zakarpatskou oblast konkurenční výhodou nejen oproti ostatním oblastem, ale také sousedícím státům. Díky těmto zdrojům má Zakarpatská oblast vysoký rekreační potenciál.

Dále se zde nachází v Ukrajině nejvyšší množství zásob lesních zdrojů. Také má díky velkému množství řek a potoků vysoký hydroenergetický potenciál. Za výhodu Zakarpatské oblasti můžeme považovat i existenci různých přírodně klimatických zón a také bohatou flóru a faunu, vč. existence unikátních druhů, uvedených v Programu ochrany UNESCO.

Co se týče lidských zdrojů, pak dochází na Podkarpatsku k přirozenému přírůstku obyvatel a patří mezi oblasti s nejvyšším podílem praceschopných obyvatel, tudíž jsou zde velké zásoby pracovních zdrojů, které by mohly zvyšovat úroveň

²⁶⁰ *Hlavní správa statistiky v AKR* [online]. 2010-10-01 [cit. 2011-01-02]. Přímé investice. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgves1ip.htm#_pr>. a *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010-10-01 [cit. 2011-01-02]. Přímé investice. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/prjami_invest.pdf>.

zakarpatského rekreačního a lázeňského potenciálu. Pro turisty přitažlivá se může zdát tato oblast také díky svému rozmanitému etnickému složení obyvatel a bohatství historicko-kulturního dědictví²⁶¹. V Zakarpatské oblasti je velmi dobrá úroveň středoškolského vzdělání a velký počet specializovaných absolventů. Navíc výhodou je i to, že obyvatelé Zakarpatské oblasti mají historicky vytvořené vztahy s hraničícími státy (Slovensko, Maďarsko, Polsko). Zakarpatská oblast je pro investory velmi přitažlivá, ať už svou výhodnou geografickou polohou, přístupem k relativně levným zdrojům surovin a minerálním zdrojům, ale především svou místy „nedotknutelností“ civilizací.

Z ekonomického hlediska se jeví výhodou fakt, že je Zakarpatská oblast jednou z VEZ v Ukrajině, je zde rozvětvená odvětvová struktura ekonomiky, existence podnikatelů malého a středního podnikání, kteří mají perspektivu rozvoje v zemědělsko-zpracovatelském, stavebním, dopravním, nábytkářském a dřevozpracujícím průmyslu. Dále je zde vysoká intenzita zemědělské výroby a rychlé tempo růstu průmyslové výroby, a v neposlední řadě existence dostatečné surovinové základny pro těžební, lesní zpracovatelský průmysl jednotlivých druhů potravinářského a zpracovatelského průmyslu.

Jak již bylo uvedeno výše, v tomto roce (i v letech předešlých) si Zakarpatská oblast vede dobře v průmyslové sféře, ve které se letos umístila na prvním místě. Celkově se z ekonomického hlediska umístila na 9. místě z 27 sledovaných částí Ukrajiny. Stejně tak si velmi dobře vede v zahraničním obchodě, především se sousedními zeměmi, nejlépe s Maďarskem. Zakarpatská oblast má také nejnižší podíl podniků ve ztrátě.

Získáním autonomie by pravděpodobně došlo ke zvýšení příjmů z rekreační a turistické sféry (vč. dalších daní a poplatků) přímo do oblastního a místních rozpočtů Zakarpatské oblasti. Pokud bychom předpokládali i nadále podporu Zakarpatské oblasti ze strany Ruské federace, pak se dá předpokládat i to, že by příjmy plynoucí z plynovodů a ropovodů, které prochází zakarpatským územím, obohacovaly oblastní

²⁶¹ Dle sčítání obyvatel z roku 2001 zde žije 151,5 tis. Maďarů (12,1 % z celkového počtu obyvatel Zakarpatské oblasti), 32,1 tis. Rumunů (2,6 %), 31 tis. Rusů (2,5 %), 14 tis. Rómů (1,1 %), 5,6 tis. Slováků (0,5 %), 3,5 tis. Němců (0,3 %). Více viz *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2001 [cit. 2011-01-02]. Celoukrajinské sčítání obyvatel. Dostupné z WWW: <<http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>>.

rozpočet velkou měrou. Dá se také předpokládat, že pokud by došlo k růstu investic do přírodního a rekreačního potenciálu oblasti ze zahraničí a k vypracování projektů, které by vedly k rozvoji této sféry ekonomiky, mohlo by to znamenat krok k větší soběstačnosti oblasti.

Slabé stránky

Prvním nedostatkem je prakticky neexistence vlastních energetických zdrojů a tudíž závislost na jejich dovozu. Dále je nevýhodou nízká úroveň rozvoje sociální a výrobní infrastruktury v rekreačně-turistických centrech, nedostatek vysoce kvalifikovaných pracovníků v zařízeních rekreačně-turistické sféry a deficit vysoce kvalifikovaných pracovníků i v ostatních odvětvích ekonomiky vůbec (kteří většinou odcházejí za prací do zahraničí). Je zde nedostatek informačních center pro turisty a nedostatečná reklama jednotlivých rekreačních zařízení. To vše je doprovázeno rozšířením nelegálních pracovníků, rostoucí korupcí a zvyšujícím se podílem šedé ekonomiky na HDP.

Jedním z problémů je i existence míst s trvale vysokou nezaměstnaností (především jsou to horské oblasti, kde jsou velmi složité podmínky pro hospodářskou činnost a život obyvatel vůbec, a kde, jak jsme uvedli, dochází k největšímu počtu korupčních zločinů, především v oblasti rozdělování půdy). Je zde zaznamenaná značná diferenciacie okresů dle úrovně dovedností. Úroveň zabezpečení vzdělávacími a vědeckými ústavy je mnohem nižší než průměr celé Ukrajiny, stejně jako úroveň zabezpečení zdravotní péči.

Je zde nedostatečná úroveň využití balneologických lázní a nedostatečná úroveň využití minerálně surovinových zdrojů, což vede ke snižování konkurenceschopnosti výroby. Zakarpatská oblast má také nízkou úroveň agroinfrastruktury, včetně nízkého technologického zabezpečení zemědělství. Ve velmi špatném stavu je i kvalita dopravní infrastruktury a v některých místech chybějící kanalizační systémy, což může řadu investorů odrazovat. Dochází zde k neustálému vypouštění znečištěných odpadních vod a ke znečišťování životního prostředí vůbec. Ačkoli ekologické znečištění je mnohem nižší než v některých oblastech Ukrajiny, je důležité si uvědomit, že chce-li Zakarpatská oblast rozvíjet svůj potenciál jako turistická zóna, je potřeba tyto znečišťující faktory eliminovat a snížit znečišťování ovzduší a vody na minimum.

Dále je zde relativně vysoká míra nezaměstnanosti a nízká průměrná měsíční mzda. Nevýhodou je také velmi pomalý ekonomický růst a to dlouhodobě, roce 2009 se HDP oblasti dostal až na hodnotu -18,4 %. Dá se předpokládat, že by došlo v Zakarpatské oblasti po udělení autonomie ke snížení pro ní významných příjmů do místních a oblastního rozpočtů plynoucích ze státního rozpočtu, které tvoří jejich podstatnou část. Stejně tak by se snížily investice z ostatních oblastí a z Ukrajiny jako celku, tudíž by její rekreační a turistický potenciál, který by nejspíše tvořil nejpodstatnější část příjmů Zakarpatské oblasti, byl závislý převážně na investicích jiných států. Nejspíše těch sousedních a jak již bylo uvedeno výše, zahraniční investice zatím nestačí na dostatečný rozvoj oblasti. Zakarpatská oblast dále také není energeticky soběstačná a znamenalo by to další zatížení jejího rozpočtu.

Vzhledem k tomu, že je v současnosti v Zakarpatské oblasti pomalý ekonomický růst, dá se předpokládat, že by se po udělení autonomie ekonomická situace ještě zhoršila. Je také možné předpokládat, že by Zakarpatská oblast ztratila možnost účastnit se státní strategie regionálního rozvoje.²⁶²

²⁶² 21. července 2006 bylo Kabinetem ministrů Ukrajiny pod číslem 1001 přijato nařízení „O schválení státní strategie regionálního rozvoje na období do roku 2015“, v němž se stanovují priority ohledně rozvoje Zakarpatské oblasti, zejména: rozvoj přeshraniční spolupráce, výstavba příhraniční infrastruktury, rozvoj turistické, lázeňské a rekreační sféry, zlepšení ochranného zabezpečení proti povodním, rozvoj dopravní sítě, logistiky. Strategie bude financována především z prostředků státního a místních rozpočtů a také dalších zdrojů. Byly stanoveny následující strategické cíle: 1. *Rozvoj lidských zdrojů a zlepšení sociálního standardu života*. 2. *Vytváření konkurenceschopnosti a životaschopné ekonomiky*. 3. *Prohlubování přeshraniční a euroregionální spolupráce*. 4. *Rozvoj turizmu, lázeňské a rekreační sféry*. 5. Posledním bodem je *Ochrana životního prostředí*.

Závěr

Cílem této práce bylo zabývat se úsilím Rusínů získat autonomii během téměř dvou století, včetně úsilí o autonomii v dnešní Ukrajině. Rusínský národ však navíc bojoval o samotnou svou existenci. Otázkou uznání rusínského národa a jeho snahy o autonomii do rozpadu Sovětského svazu jsem se zabývala v teoretické části této práce. V první kapitole jsem se pokusila na základě odborné historické literatury shrnout vývoj těchto snah a vlivů, jež na území Podkarpatska probíhaly, od revolučního roku 1848 až do rozpadu Sovětského svazu. Avšak vzhledem k omezenému rozsahu práce, jsem byla nucena pro bližší seznámení s vývojem Podkarpatska a neustálých autonomizačních projevů minulých dvou století odkazovat na příslušnou literaturu.

Stejně jako ostatní národy habsburské monarchie prošli i Rusíni národním obrozením v polovině 19. století, avšak na rozdíl od ostatních částí Rakouska-Uherska jejich „buditelstvo“ nemělo obvyklý charakter. Na rozdíl např. od Čechů, kteří si plně uvědomovali svou národní identitu, Rusíni tu svou teprve hledali. Rusínské národní obrození začalo rokem 1848 díky aktivitě slovenských obrozenců, kteří zastoupili Uherské Rusíny na Slovanském sjezdu. Hlavními představiteli rusínského národního obrození byli Adolf Dobrjanský, jenž prosazoval vytvoření jednotné rusínské země, zahrnující Uherskou Rus, východní Halič a Bukovinu, a Alexander Duchnovič. Avšak ani jeden z nich nedokázal přiblížit rusínský národ blíže k definici národa, neboť místo rusínštiny prosazovali církevní slovanštinu či mnohem častěji ruštinu. Situaci navíc komplikovala nejen maďarská snaha vytvořit jednotný politický maďarský národ, která byla ihned následována důslednou maďarizací, ale také fakt, že Rusíni sami nevěděli, kým vlastně mají být, jaká má být jejich národní identita. Rus, Ukrajinec, Rusín či Maďar? Události odehrávající se v polovině 19. století sice umožnily rusínské politické elitě poprvé veřejně vyjádřit představu rusínské národnosti, avšak na rozdíl od ostatních slovanských národů habsburské monarchie se jim otázku vlastní národní identity, jazyka, kultury apod. vyřešit nepodařilo.

Připojení k Československu se objevilo v představách rusínské americké emigrace v roce 1918 díky činnosti amerického Rusína Grigorje Žatkoviče, který navázal jednání s T. G. Masarykem a společně umožnili spojení těchto dvou středoevropských prostorů v jeden státní celek. Vztah Československa a Podkarpatska však nebyl idylický, jak by se mohlo po první světové válce zdát. Prvním problémem,

který měl kořeny už na počátku 20. století, byla otázka hranic mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí a stala se tak předmětem konfrontací během soužití ve společném státě. Dalším předmětem neshod byla otázka slíbené autonomie Podkarpatsku během první republiky neudělené. Pro neshody v této otázce Žatkovič později na funkci guvernéra Podkarpatské Rusi rezignoval a stanul do čela protičeskoslovenské opozice v zahraničí. Hlavním argumentem ústřední vlády pro odkládání uskutečnění autonomie podkarpatského území byla nepřipravenost a zaostalost tamního obyvatelstva i jeho elity.

V průběhu třicátých let pokračovalo dožadování se realizace autonomní samosprávy Podkarpatské Rusi v souladu s mírovou smlouvou a ústavou ČSR. Vznikla zde dvě nejsilnější autonomistická uskupení – Autonomistická zemědělská unie v čele s Andrejem Brodym a Ruská národní autonomistická strana s Štefanem Fentsikem. Tyto strany však byly spíše protičeskoslovensky naladěné než autonomistické, důvodem byla jejich polská a maďarská podpora. Rusínská identita byla opět zastíněná dvěma proudy, které se na území Podkarpatské Rusi objevily během dvacátých let. Prvním byli rusofilští Rusíni-Ukrajinci a druhým proukem ukrajinsky orientovaní představitelé, kteří se hlásili k ukrajinské národnosti a ukrajinskému jazyku.

Tito ukrajinofilsky naladěni činitelé v čele s Augustinem Vološinem stanuli v autonomní vládě, která byla jmenována dne 11. října 1938 a ihned započali přeměnu demokratického systému na systém autoritativní. Po vyhlášení autonomního slovenského státu vyhlásila i Podkarpatská Rus, tehdy již přejmenovaná na Karpatskou Ukrajinu, svou dvoudenní autonomii. To byla první a poslední existence autonomního podkarpatského státu v jeho dějinách. Avšak, tak charakteristicky pro Rusíny, to nebyla autonomie získaná rusínským národem, ale dle argumentu Štefana Sabola, autonomie způsobená ne-národním (či spíše správněji ne-rusínským) faktorem, kterým zde byla ukrajinská identita. Tato „nerusínská“ autonomie trvala jen do 16. března 1939, kdy na území Podkarpatska vstoupila maďarská armáda a započala okupaci.

Vývoj po roce 1945 představoval pro Podkarpatskou Rus i její národ tragédii, z které se nedokázala vzpamatovat dodnes. Velkou roli hrál v československo-sovětské diplomatické hře přístup exilového prezidenta Edvarda Beneše. Někdy to byla pouhá „nevýznamná“ slova, která však pro Sovětský svaz znamenala mnoho. Zakarpatská Ukrajina se stala součástí Sovětského svazu podepsáním smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem o odstoupení Zakarpatské Ukrajiny ze dne 29.

června 1945. Sovětizace Podkarpatské Rusi začala ihned po připojení tohoto území k Sovětské Ukrajině. Pro Sovětský svaz znamenala Podkarpatská Rus strategické území mající hranice se čtyřmi státy. 22. ledna 1946 byl výnosem Prezidia Nejvyššího sovětu završen proces přeměny Podkarpatské Rusi, čímž se z ní stala Zakarpatská oblast USSR a z Rusínů Ukrajinci.

Rusínské národní obrození započaté v polovině devatenáctého století nebylo dovršeno ani první světovou válkou a ani v době společného soužití s československým státem. Bylo přerušeno podepsáním smlouvy o odstoupení části československého území a opět probuzeno k životu rozpadem Sovětského svazu. V druhé kapitole jsem se snažila pochopit roli Zakarpatské oblasti jako jedné z tzv. sudetoidních zón Ukrajiny, shrnout postoj ukrajinské vlády od roku 1991 až po současnost k této oblasti a nakonec i uvést kroky, ke kterým jednotlivé vlády přistupovaly. Politika elit Zakarpatské oblasti se odlišuje od politiky inteligence Haliče a Severní Bukoviny (dnešní Lvovské, Ivano-Frankivské, Ternopilské a Černovické oblasti) a to díky izolovanosti této okrajové části státu hřebeny Karpat. Národní uvědomování Zakarpatské oblasti se tak ubíralo zcela jiným směrem. Zakarpatská oblast měla vždy v rámci všech svých „mateřských“ států provinční charakter a proto zde docházelo a dochází k vytváření předpokladů pro autonomistické tendence.

V druhé části této kapitoly jsem se zaměřila na zjištění toho, zda je rusínský národ vlastně národem, či se podařilo Stalinovi i jeho následovníkům učinit z Rusínů Ukrajince. Na základě jednotlivých argumentů jsem rozebrala celkem tři nejčastější výtky většinou ukrajinských představitelů směrem k otázce existence či neexistence rusínského samostatného národa. Prvním zmíněným problémem je absence spisovného jazyka, druhá velikost tohoto národa a třetí pak to, že nemají svůj vlastní stát. Opomeneme-li fakt, že Rusíni svůj vlastní stát měli a že byl připojen způsobem „*o nás, bez nás*“ k těm, kteří dnes tvrdí o opaku a také to, že velikost národa nemá s definicí národa nic společného, pak nám tu zůstává první argument a to otázka rusínského spisovného jazyka. Rusínská elita nebyla schopna po dobu dvou století vytvořit z jednotlivých dialektů jeden, který by byl považován za kodifikovaný jazyk všech Rusínů, avšak na druhou stranu je třeba si uvědomit, že rusínský národ byl vždy utlačován jiným národem, který si ho snažil přizpůsobit a tudíž jeho elita sestávala z malého kruhu vzdělců, jejichž snahy o přiblížení Rusínů k pojmu národ neměly naději na úspěch.

I přes úsilí ukrajinských orgánů klást rusínskému obrození překážky, ať už v podobě Plánu opatření pro řešení problémů Rusínů – Ukrajinců, údajnému zmanipulování sčítání obyvatel v roce 2001 či neustálému pronásledování představitelů rusínského hnutí, zda se, že jakási podoba rusínského národa nadále existuje. Národ je souborem objektivních rysů a kombinací různých druhů vazeb a vztahů (jako vztahů jazykových, historických, teritoriálních, ekonomických, náboženských a jiných) a také souborem subjektivních rysů, v nichž hraje hlavní roli uvědomění si příslušníků národa, že národem jsou.

Došla jsem tedy k závěru, že Rusíni splňují většinu objektivních rysů pojmu národ, jako jazyk, historii, náboženství a jiné. Avšak na základě těchto objektivních rysů splňují Rusíni jen polovinu výše zmíněné charakteristiky pojmu národ. Aby byli opravdu považováni za národ v dnešním slova smyslu, je důležité, aby splnili i onen subjektivní rys národa, tedy sebeuvědomění a ztotožnění se s „rusínským národem“. K tomu je však ještě dlouhá cesta, neboť dokud Rusíni nezačnou sami sebe považovat za samostatný slovanský národ, budou je ostatní považovat za větev národa ukrajinského.

V poslední části jsem se snažila zjistit, jaký je sociálně-ekonomický potenciál Zakarpatské oblasti dnešní Ukrajiny a zda má dostatečné možnosti stát se její autonomní součástí. Na základě údajů, které jsou k dispozici na internetových stránkách Statistického úřadu Ukrajiny a Statistického úřadu Zakarpatské oblasti a jiných vládních internetových stránkách s informacemi k situaci v Zakarpatské oblasti, jsem došla k závěru, že Zakarpatská oblast není natolik ekonomicky silná a vyspělá, aby mohla být v rámci autonomie soběstačná.

Za silnou stránku oblasti můžeme považovat její výhodnou geografickou polohu a její obrovský přírodní a rekreačně-lázeňský potenciál, kterého však oblast stále nedokáže plně využít. A po realizaci autonomie by na tom nebyla lépe, neboť by se tak snížily investice z ostatních oblastí Ukrajiny a oblast by tak byla závislá na investicích z jiných států. Ve prospěch Zakarpatské oblasti hovoří údaje z tohoto roku, kdy se umístila na prvním místě mezi oblastmi v průmyslové výrobě a z celkového ekonomického hlediska na devátém místě mezi oblastmi Ukrajiny. Neméně důležitý je také fakt, že oblastí prochází ruské plynovody a ropovody, z kterých by do oblastního rozpočtu v případě autonomie plynuly nezanedbatelné příjmy. Avšak na stranu druhou i přes dobré ekonomické výsledky tohoto roku, je její celková ekonomická úroveň velmi

slabá a je více než jasné, že by osamostatnění způsobilo její další oslabení. Navíc není Zakarpatská oblast energeticky soběstačná a je tak závislá na dovozu energie. Proto by jí bylo zatím spíše na škodu usilovat o získání autonomie. Měla by spíše dále rozvíjet svůj ekonomický potenciál v rámci VEZ a snažit se nalákat více zahraničních investorů ke zvýšení svého rekreačně-lázeňského potenciálu.

Seznam zdrojů a literatury:

- BAUER, Otto.** Národnostní otázka a sociální demokracie. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2.
- BAYCROFT, Timothy; HEWITSON, Mark.** *What is a nation? : Europe 1789-1914*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 377 s. ISBN 0-19-929575-1.
- BOJKO, O.; GONĚC, V.** *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.
- BROD, Toman.** *Československo a Sovětský svaz 1939-1945 : Moskva - objetí a pouto : [osudový omyl Edvarda Beneše]*. Praha : Listopad : Práce : Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992. 458 s. ISBN 80-900751-1-8.
- DANN, Otto.** Útváření národa v novověké Evropě. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2.
- DULEBA, Alexander.** Ukrajina a Slovensko : geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny : implikácie pre Slovensko . Bratislava : Veda, 2000. 402 s. ISBN 80-224-0656-2.
- CONNOR, Walker.** Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2.
- CZERNIN, Otakar.** *In the World War*. New York, 1920.
- GOĐMAŠ, Petro; GOĐMAŠ, Sergij.** *Istorija republiky Pidkarpatska Rus*. Užhorod : VAT "Patent", 2008. 560 s. ISBN 978-966-8760-50-2.
- Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivričči 2010 roku.** Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s.
- HÁJKOVÁ, Dagmar; ŠEDIVÝ, Ivan.** *Korespondence T.G. Masaryk - Edvard Beneš : 1914-1918*. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2004. 353 s. ISBN 80-86495-19-1.
- HANAK, Walter K.** *Karpatsko-rusínská otázka : 1918-1945*. Praha : Odbor kultury a krajánských styků MZV, 1998. ISBN 80-85281-50-X.
- HOŘEC, Jaromír.** *Země neznámá*. 1. Praha : H&H, 1994. ISBN 80-85787-51-2.
- HRANČAK, I.** *Zakarpattja v skladi Čechoslovaččiny*. Užhorod, 1999. s. ISBN 966-7400-03-6.
- HRANČAK, IM., et al.** *Karpat'ska Ukrajina : pytannja deržavno-pravovoho rozvytku i mižnarodnoho stanovyšča*. Užhorod : NAN, 1999. ISBN 966-7242-92-7.
- HROCH, Miroslav.** *V národním zájmu : (Požadavky a cíle)*. Praha : Filosofická fakulta UK, 1996.
- HROCH, Miroslav.** *Na prahu národní existence..* Praha : Mladá fronta, 1999. s. 275. ISBN 80-204-0809-6.
- HROCH, Miroslav.** *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0.
- HROCH, Miroslav.** *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2.
- CHMELAR, J.; KLIMA, Stan.; NEČAS, Jaromír.** *Podkarpatska Rus, obraz obstojatelstv prirodnych, hospodarskich, političeskich, cerkovnych, jazykovych i prosvitel'nych*. Užhorod, 1923.
- CHYMYNEC, Julijan.** *Ternystyj šljach do Ukrajiny*. Užhorod : MPP "Hražda", 1996. s. ISBN 5-7707-9561-1.
- LÁZŇOVSKÝ, Bohuslav.** *Průvodce po Československé republice : II.část*. Praha : Orbis, 1933.

LUPTÁK, Milan. "Push" faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In DRBOHLAV, Dušan , et al. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů : (Česko v evropském kontextu)*. Praha : Karolinum, 2008. s. 311. ISBN 978-80-246-1552-3.

MAGOCSI, Paul R. *Formuvannja nacionalnoji samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948)*. Užhorod : Polička Karpatskoho kraju, 1994. ISSN 0869-0782.

MAGOCSI, Paul R. „Ja Rusin byl, esm i budu...“. Užhorod: Vydavatelstvo V. Padjaka, 2005. ISBN 966-7838-85-4.

MAGOCSI, Paul R. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : 1994, Rusínska obroda. ISBN 80-88769-05-1.

MASARYK, Tomáš G. *The making of a state : memories and observations, 1914-1918*. 1. London : Allen and Unwin, 1927. 461 s.

Ministerstvo regionálního rozvoje a výstavby Ukrajiny. *Monitoryng social'no-ekonomičnoho rozvytku malych mist i selyšč Ukrajiny za 2009 rik*. Kyjev : MRRB, 2009. 61 s.

MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus : nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. 216 s. ISBN 80-85665-43-3.

ORMIS, Ján Vladimír. *O reč a národ : slovenské národné obrany z rokov 1832-1848*. 1. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1973. 848 s.

OSAULENKO, O.G. *Demografična sytuacija v Ukrajinu u sični-serpni 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 20 s.

OSAULENKO, O.G. *Ekonomična aktyvnist naselennja u I pivriččja 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 18 s.

OSAULENKO, O.G. *Investycii zovnišnoekonomičnoji dijal'nosti u I pivričči 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 15 s.

OSAULENKO, O.G. *Kapital'ni investycii za sičen-červen 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010.

OSAULENKO, O.G. *Stan zovnišnotorhovel'noho balansu Ukrajiny za I pivriččja 2010 roku*. Kyjev, 2010.

OSAULENKO, O.G. *Zovnišň torhivlja Ukrajiny tovaramy za sičen-serpen 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 22 s.

OSTAPČUK, J.M. *Životní prostředí*. Kyjev, 2009.

PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvisejí. I.-II. díl*. Praha : Československý Kompas, 1935. 949 s.

PIŠČEJKO, V.O. *Vypouštění škodlivých látek do ovzduší*. Kyjev, 2010.

PIŠČEJKO, V.O. *Zovnišňa torhivlja Ukrajiny posluhamy za I pivriččja 2010 roku*. Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010, 13 s.

POHORELOV, V. *Pojasnuval'na zapyska do osnovnych prognoznych pokaznykiv ekonomičnoho i social'noho rozvytku Zakarpatskoji oblasti na 2010 rik*. Kyjev : [s.n.], 2009. 18 s.

POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-237-6.

POP, Ivan. *Encyklopedija Podkparatskoj Rusi*. 1. Ukrajina: V. Padjaka, 2001. ISBN 966-7838-23-4.

POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9.

POP, Ivan. *Podkarpatská Rus : osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha : Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1.

RICHTER, Karel. *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*. 1. Praha: Česka expedice, 1997. ISNB 80-85381-44-9.

SLANÝ, Antonín , et al. *Konkurenceschopnost české ekonomiky : Vývojové trendy*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. ISBN 80-210-4157-9.

ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946.* Praha : Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-754-2.

VIKENTIJ, Šandor. *Zakarpattja, ictorično-pravnyj narys IX st - 1920.* New York : Carpathian Allinace. ISBN 0-914834-87-8.

WEBER, Max. Economy and Society : d.1. In ROTH, Guenther; WITTICH, Claus. New York : Benminister Press, 1968., s. 389. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 451. ISBN 80-86429-20-2.

WILSON, Andrew. *The Ukrainians : unexpected nation.* 3rd ed. New Haven, Conn : Yale University Press, 2009. 392 s. ISBN 978-0-300-15476-4.

YUHASZ, M. *Wilson's Principles in Czechoslovak Practice: The Situation of the Carpatho-Russian People Under the Czech Yoke.* Homestead Pa., 1929.

Internetové zdroje:

All-biz.info [online]. 1999-2011. Zakarpatská oblast: Ukrajina. Dostupné z WWW: <http://www.ua.all-biz.info/regions/?fuseaction=adm_oda.showSection&rgn_id=1&sc_id=1>.

Carpathia.gov [online]. 2009. Výsledky plnění místních rozpočtů Zakarpatské oblasti za rok 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/2379/vikonannja-bjudjet-2009.pdf>>.

Carpathia.gov [online]. 2009. Příjmy oblastního rozpočtu na rok 2010. Dostupné z WWW: <http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/3356/dod_1.pdf>.

Carpathia.gov [online]. 2010 . Údaje přísunu daní, poplatků (povinných poplatků) do místních rozpočtů Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <<http://www.carpathia.gov.ua/ua/143.htm>>.

CERD, COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF RACIAL DISCRIMINATION. *International Convention : On the Elimination Of all Forms of Racial Discrimination* [online]. 2007 . Dostupné z WWW:

<[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/5a855cc45d65082dc1257214005d3c77/\\$FILE/G0740377.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/5a855cc45d65082dc1257214005d3c77/$FILE/G0740377.pdf)>.

Český statistický úřad [online]. Metodická příručka NACE. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_\(cz_nace\)/\\$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_(cz_nace)/$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf)>.

DULEBA, Alexander. *Slovak-Ukrainian Relations* [online]. Bratislava : Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.batory.org.pl/doc/d1.pdf>>.

From-ua.com [online]. 2005 . Zakarpatská oblast se může oddělit od Ukrajiny. Dostupné z WWW: <<http://www.from-ua.com/news/438d72e728b07.html>>.

Gajdoš, M – Konečný, S.: Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948-1953.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2009. Celkové ukazatele zemědělské výroby. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgselhoz4.htm#_zved>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2009. Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgprom2.htm#_ind>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2009. Národní účty. Dostupné z WWW: <<http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgnacshet.htm>>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2010 . Obyvatelstvo. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgdem.htm#_nas>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2010-10-01 . Přímé zahraniční investice do AKR. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukoves4.htm#_inv>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2010-10-01. Přímé investice. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgves1ip.htm#_pr>.

Hlavní správa statistiky v AKR [online]. 2010 . Přirozený pohyb obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukodem3.htm#_abs>.

HYNEK, Bohuslav. Sjednocování jazyka. In *Podkarpatská Rus : Časopis Společnosti Podkarpatské Rusi* [online]. Praha, 2006 . Dostupné z WWW: <http://www.podkarpatskarus.cz/Casopis/Texty_PDF/casopis_3_2006.pdf>.

HYNEK, Bohuslav. Rusínština je mezi 12 preferovanými jazyky v ČR. In *Podkarpatská Rus : Časopis Společnosti Podkarpatské Rusi* [online]. Praha, 2005 . Dostupné z WWW: <http://www.podkarpatskarus.cz/Casopis/Texty_PDF/casopis_4_2005.pdf>.

Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 . Mezinárodní organizace práce. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=116>>.

Institut demografie Akademie věd [online]. Tématické digitální mapy. Dostupné z WWW: <http://stat6.stat.lviv.ua/ukrcensus/Dialog/statfile1_c.asp>.

MAREŠ, Miroslav. *Středoevropské politické studie* [online]. 2000 . Zahraničně-politické koncepce české krajní pravice. Dostupné z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=132>>. **Národní banka Ukrajiny** [online]. 2010-12-13 . Oficiální kurz hřivny. Dostupné z WWW: <http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/of_kurs.htm>.

Nejvyšší rada Ukrajiny [online]. 1996 . Ústava Ukrajiny. Dostupné z WWW: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>>.

Nejvyšší rada Ukrajiny [online]. 2001 . Zákon Ukrajiny o zvláštní ekonomické zóně Zakarpattja. Dostupné z WWW: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2322-14>>.

Parlament ČR Poslanecká sněmovna [online]. 1920 [cit. 2011-01-01]. Zákon ze dne 29. února 1920. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

Portál Veřejné správy České republiky [online]. [cit. 2011-01-01]. Zákon o změně generálního statutu Podkarpatské Rusi. Sbírka zákonů. Dostupné z WWW: <http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_1=356/1920&PC_8411_ps=10#10821>.

Press-centr ODA. *European Media Center* [online]. 2010 . V Zakarpatské oblasti vzrostly příjmy do státního a místních rozpočtů o 117 %. Dostupné z WWW: <http://www.mediacentr.info/socio/na-zakarpatti-na-117-zrosli-nadhodzhennja-do-derzhavnogo-i-miscevih-bjudzhetiv__5325>.

Ruskaja premija : Dokumenty Lubjanky o planě likvidacii greko-katoličestva v Zkarpattje, [online]. 1948 . Dostupné z WWW: <<http://rusinpresent.narod.ru/19480300.htm>>.

Senát Parlamentu ČR [online]. [cit. 2011-01-01]. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1932. Dostupné z WWW: <http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/3vo/tisky/T0939_00.htm>.

Sociální a ekonomický rozvoj Zakarpatské oblasti za 1.půlrok 2010. Zakarpatská oblastní státní administrativa : Hlavní správa ekonomiky, 2010.

Společnost' Andyho Warhola. [online]. . Dostupné z WWW: <<http://www.andywarhol.sk/>>.

Statistický úřad Ukrajiny [online]. 2001 . Celoukrajinské sčítání obyvatel. Dostupné z WWW: <<http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>>.

Statistický úřad Ukrajiny [online]. HDP dle regionů Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm>.

Statistický úřad Ukrajiny [online]. 2010 . Počet obyvatel Ukrajiny dle regionů. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_u/kn1010_u.html>.

Statistický úřad Ukrajiny [online]. 2010 . Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_09_10.zip>.

Statistický úřad Ukrajiny [online]. 2010 . Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Celkové ukazatele zemědělské výroby. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/apk/zved_pokazniki.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010. Demografická situace. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/naselenija.pdf>>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Geografická struktura zahraničního obchodu službami Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geogr_struct_exp_imp01-06_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct01-08_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Charakteristika domácího hospodářství. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/harakter_dom.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Indexy spotřebitelských cen. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/cini/index_do_rik2010.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010. Index průmyslové produkce Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_obsjag01-09_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_prom_vir2003-2009.pdf> .

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Indexy průmyslové výroby podle druhu činnosti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_prom_vir2003-2009.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Migrační pohyb obyvatel . Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/mn01-09_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Národní účty. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/nac_rah/val_reg_prod.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Objem realizace výroby podle základních druhů průmyslové výroby. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/obsjag_real01-09_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Objem výroby zemědělské výroby. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/apk/index_apk_2010r.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Okolní životní prostředí. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/navkol/dinam_dioks_r1.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009. Podíl obyvatel dle úrovně průměrných příjmů. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/rozpodil_nasel_doh.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Průměrná měsíční mzda. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dohodi/dinam_nomin_zar_econ.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010-10-01 . Přímé investice. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/prjami_invest.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Přirozený pohyb obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/prn01-08_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Rekreační-lázeňská a ozdravná zařízení. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/turism/sanatorij.pdf>>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Sociálně-ekonomický rozvoj oblasti leden-září 2010. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/zakrp/temp_09_2010.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Sociálně-ekonomický rozvoj regionů leden-září 2010. Dostupné z WWW: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Sociální zabezpečení (penze). Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/soc/pensija.pdf>>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Struktura zahraničního obchodu službami Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/struct_exp_imp01-09_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Struktura zboží zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/tovarna_struct01-08_10.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Turistika. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2008 . Úroveň života obyvatel. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/dif_zhit_rivnja.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010. Věda a inovace. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/nauka/nauk_dijaln_2010.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Vzdělání. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.uz.ua/statinfo/osvita/vuz.pdf>>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2009 . Zahraničně-ekonomická činnost. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct_r.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Základní ukazatele trhu práce. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/pracja/osn_pokaz_kv2010.pdf>.

Statistický úřad Zakarpatské oblasti [online]. 2010 . Základní ukazatele trhu práce. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/pracja/osn_pokaz_r.pdf>.

Státní výbor Ukrajiny [online]. 1996 . Plan zachodiv ščodo rozvjazannja problem Rusyniv-Ukrajinciv. Dostupné z WWW: <<http://www.lemko.org/rusyn/kuras.html>>.

Subcarpathian Rus' : Podkarpatska Rus [online]. 2009-04-27 . Resolution of the First World Congress of Subcarpathian Ruthenians. Pardubitz, Czech Republic. Dostupné z WWW: <<http://www.pudkarpatskarus.eu/index.php/news-pudkarpatska-rus/132-resolution-of-the-first-world-congress-of-subcarpathian-ruthenians-pardubitz-czech-republic.html>>.

Šest zemí, kde nejvíc bují šedá ekonomika . *Penize.cz* [online]. 09.08.2010, . Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/svetova-ekonomika/86865-sest-zemi-kde-nejvic-buji-seda-ekonomika>>.

UNDP. Human Development Report 2010 : The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development [online]. New York, 2010 . Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf>. ISBN 978023028445690101

Univerzita Karlova v Praze [online]. Dostupné z WWW: <www.prf.cuni.cz/1948/texty/kvp.doc>.

Velvyslanectví Ukrajiny České republiky [online]. Demografická situace. Dostupné z WWW: <<http://www.mfa.gov.ua/czechia/czech/publication/content/378.htm>>.

Vládní portál Ukrajiny [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj oblastí Ukrajiny. Dostupné z WWW: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243756384&cat_id=16934579>.

Vláda České republiky [online]. 2006-04-05 . Rusínská národnostní menšina. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16151>>.

Vláda České republiky [online]. Statut Rady vlády pro národnostní menšiny : Příloha k usnesení vlády z 10. října 2001. Praha :, 2005 . Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/statut-rnm.pdf>>.

VOROŠILOV, A. *Rezonans* [online]. Kyjev : Národní knihovna Ukrajiny, 2008 . Analitičnyj rakurs, Zakarpatski Rusyny v nezaležnij Ukrajinij u vidhukach ZMI, s. . Dostupné z WWW: <<http://www.nbu.gov.ua/Siaz/Rezonans/2008/rez04.pdf>>.

Wikimedia.org [online]. Dostupné z WWW: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/Ukraine_Political_Regions.png>.

Wikimedia.org [online]. 2010. Dostupné z WWW: <<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/UkraineDensity10.PNG>>.

Zakarpatská investiční agentura [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.investy.biz/ua/investment-proposals/>>.

Seznam map, tabulek a grafů:

Mapa 1 Rozdělení Ukrajiny na východní, západní a centrální	42
Mapa 2 Hustota osídlení Ukrajina, 2010	91
Mapa 3 Rozdělení vesnického a městského obyvatelstva Ukrajiny	91
Graf 1 Vytvoření nových pracovních míst během období leden-červen 2010, okresy Zakarpatské oblasti.....	74
Graf 2 Objem průmyslové výroby podle měst a okresů oblasti během období leden-červen 2010, okresy Zakarpatské oblasti.....	79
Graf 3 Objem služeb turistických zařízení, 2008-2010, Zakarpatská oblast.....	81
Graf 4 Vývoj počtu obyvatel dle oblastí Ukrajiny, leden-září 2010	93
Graf 5 Nominální mzda dle oblastí Ukrajiny, říjen 2010	93
Graf 6 Úroveň nezaměstnanosti obyvatel ve věku 15-70 let dle oblastí Ukrajiny, leden-červen 2010.....	94
Graf 7 Vývoj regionálního HDP dle oblastí Ukrajiny, 2009	95
Graf 8 Vývoj průmyslové výroby dle oblastí Ukrajiny, leden-říjen 2010	97
Graf 9 Vývoj zemědělské výroby dle oblastí Ukrajiny, 2009-2010	98
Graf 10 Míra inflace dle oblastí Ukrajiny, prosinec 2009.....	99
Graf 11 Vývoj investic do základního kapitálu dle oblastí Ukrajiny, leden-říjen 2010.....	100
Graf 12 Vývoj PZI dle oblastí Ukrajiny, 1. říjen 2010.....	101
Tabulka 1 Vědecko-technická činnost 2010, Zakarpatská oblast.....	77
Tabulka 2 PZI do Zakarpatské oblasti, 2010	87
Tabulka 3 Přímé investice do Zakarpatské oblasti 1995-2010	87
Tabulka 4 Vývoj HDP Ukrajiny, AKR a Zakarpatské oblasti, 2004-2008	96

Seznam příloh:

Příloha 1 Dopis J.V.Stalina prezidentu E.Benešovi, 1945	120
Příloha 2 Dopis prezidenta E.Beneše J.V.Stalinovi, 1945.....	121
Příloha 3 Podíl obyvatel podle průměrného příjmu, Zakarpatská oblast, 1999-2008...	122
Příloha 4 HDP Ukrajina, 2002-2010	122
Příloha 5 Indexy průmyslové výroby Zakarpatské oblasti, 2010	123
Příloha 6 Zahraniční obchod Zakarpatské oblasti, geografické členění, 1996-2009	123
Příloha 7 Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti 2010	125
Příloha 8 PZI dle oblastí Ukrajiny, 2010	126
Příloha 9 Vývoj objemu PZI dle oblastí Ukrajiny, 1. říjen 2010	127

Přílohy:

Příloha 1 Dopis J.V.Stalina prezidentu E.Benešovi, 1945

DOPISY Z LEDNA 1945

DOPIS J.V. STALINA PREZIDENTU E. BENEŠOVI

Vážený presidente, pane Beneši!

Dnes jsem se dověděl od soudruha Gottwalda, že československá vláda pociťuje nejistotu v souvislosti s událostmi na Zakarpatské Ukrajině domnívající se, že sovětská vláda hodlá jednostranně řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny proti dohodě mezi našimi zeměmi.

Musím vám říci, že vznikla-li u vás taková představa, zakládá se na nedorozumění.

Sovětská vláda nezakazovala a nemohla zakázat obyvatelstvu Zakarpatské Ukrajiny, aby vyjádřilo svou národní vůli. Je to tím více pochopitelné, že vy sám jste mi v Moskvě řekl o své ochotě předat Zakarpatskou Ukrajinu Sovětskému svazu, přičemž, jak si jistě pamatujete, já tehdy k tomu nedal souhlas. Avšak to, že sovětská vláda nezakázala Zakarpatským Ukrajincům vyjádřit svou vůli, v žádném případě neznamená, že sovětská vláda úmyslně porušila dohodu mezi našimi zeměmi a jednostranně řešila otázku Zakarpatské Ukrajiny. Taková vaše představa by byla pro sovětskou vládu urážkou.

Protože otázku Zakarpatské Ukrajiny postavilo samo obyvatelstvo Zakarpatské Ukrajiny, bude ji pochopitelně nutno řešit. Tato otázka se však může řešit jen po dohodě mezi Československem a Sovětským svazem ještě před koncem války s Německem nebo po konci války, až to shledají obě vlády účelným.

Prosim, abyste věřil, že sovětská vláda nehodlá učinit nějakou újmu zájmům Československé republiky a její prestiži. Naopak, sovětská vláda je plně odhodlána prokázat Československé republice veškerou pomoc v jejím osvobození a znovuvytvoření.

*S úctou J. Stalin
23. ledna 1945*

Zdroj: HOŘEC, Jaromír. *Země neznámá*. 1. Praha : H&H, 1994. ISBN 80-85787-51-2., s. 98.

DOPIS PRESIDENTA E. BENEŠE J. V. STALINOVÍ

Vážený pane předsedo Rady lidových komisařů.

Obdržel jsem Vaše osobní poselství ze dne 23. ledna a upřímně vám za ně děkuji. Děkuji Vám zejména za to, že jste své stanovisko tak jasně a jednoznačně formuloval a že mi dáváte příležitost, abych já se své strany jasně formuloval stanovisko své. Odpovídá to upřímně přátelským vztahům mezi našimi zeměmi a národy. Potvrzuji Vám, že v některých našich kruzích vznikl opravdu neklid v souvislosti s událostmi na Zakarpatské Ukrajině; bylo tomu tak následkem událostí ryze lokálního rázu a vzhledem k účasti v nich ryze lokálních činitelů. K tomu se připojily některé projevy kijevského rozhlasu, které pak byly mezinárodním tiskem zneužity od odpůrců SSSR i ČSR. Naproti tomu Vás, pane předsedo, ujišťuji co nejrozhodněji, že ani já osobně, ani vláda československá se ani na okamžik nedomnívala, že by sovětská vláda zamýšlela jednostranně řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny, nebo měla v úmyslu porušit dohodu mezi našimi státy. Znam dobře zásady politiky SSSR a vím, že je to naprosto vyloučeno, a prosím Vás, abyste těmto mým slovům věřil. Dále plně souhlasím s Vámi, aby otázka tato byla řešena jen dohodou mezi Československem a SSSR, jakmile to „uznají za zcela vhodné obě vlády“, jak sám formulujete ve svém vzkazu, a přáli bychom si, aby to bylo po skončení války s Německem (to jest jakmile obnovení našich předmnichovských hranic s Německem a Polskem bude plně zajištěno) a až já budu moci o věci mluvit s našimi činiteli v Praze. Dodal bych k tomu jen dvě připomínky:

1./ Nezměnil jsem svého stanoviska v této otázce od chvíle, kdy jsem poprvé o tom mluvil s Vaším ambasadorem I. Majským v Londýně v září 1939 a ani v budoucnosti je nezměním. V tom smyslu také budu své stanovisko formulovat v Praze.

2./ Otázka tato nebude z naší strany učiněna předmětem žádných diskusí nebo intervencí s jinými mocnostmi a na eventuální konferenci mírovou chceme přijít, majíce ji již zcela v plném přátelství s Vámi vyřešenu.

Jak já a vláda věc vidíme, nebude tato otázka mezi námi nikdy předmětem nějakého sporu. Na konci svého vzkazu mi sdělujete, že sovětská vláda nejen nemá v úmyslu jakkoli poškodit zájmy ČSR, nýbrž naopak, je plna odhodlání poskytnouti jí veškerou pomoc při jejím osvobození a vybudování. Jsem Vám opravdu vděčen za tato slova, a chtěl bych zdůraznit, že tato slova už řadu měsíců Sovětský Svaz uvádí ve skutek svými ohromnými a obdivuhodnými výkony své Rudé armády a politickou podporou, kterou nám při různých důležitých příležitostech – jako posledně při jednání o příměří s Maďarskem – vždycky tak ochotně poskytoval. Československý lid je si toho dobře vědom, a dovolíte mi, pane předsedo, abych při této příležitosti zdůraznil, že není druhého státu a národa, který by si toho vážil více, než lid československý, a není druhého státu, který by choval tak upřímné city opravdového přátelství k Sovětskému svazu jako je to u republiky Československé.

*Dr. Edvard Beneš
V Londýně, dne 29. ledna 1945*

Příloha 3 Podíl obyvatel podle průměrného příjmu, Zakarpatská oblast, 1999-2008

Podíl obyvatel dle úrovně průměrných příjmů

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Podíl obyv.dle úrovně průměrných příjmů na měsíc, hřiven										
до 300,0	93,5	86,8	92,6	94,9	86,0	62,2	34,0	14,4	0,8	–
300,1–480,0 ²	6,5	13,2	7,4	5,1	14,0	37,8	41,7	40,0	26,4	9,4
480,1–660,0	...	...	...	...	...	...	18,2	27,8	31,8	10,3
660,1–840,0 ³	...	...	...	...	...	...	6,1	17,8	17,1	24,9
840,0–1020,0 ⁴	...	...	...	...	...	...	...	...	23,9	20,7
1020,1–1200,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	11,1
1200,1–1380,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	7,9
1380,1–1560,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	6,1
1560,1–1740,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3,1
1560,1–1920,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2,7
Nad 1920,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3,8

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2009. Podíl obyvatel dle úrovně průměrných příjmů. Dostupné z WWW:

<http://www.stat.uz.ua/statinfo/vitrat/rozpodil_nasel_doh.pdf>.

Příloha 4HDP Ukrajina, 2002-2010

HDP Ukrajina			
	mld. hř	Ve stálých cenách roku 2007, % k předešlému roku	
		změna objemu	změna deflátoru
2002	225,8	5,2	5,1
2003	267,3	9,5	8,1
2004	345,1	12,1	15,1
2005	441,5	3,0	24,2
2006	544,2	7,4	14,7
2007	720,7	7,6	23,1
2008	948,1	2,3	28,6
2009	914,7	–15,1	13,7
2010			
I квартал	218,1	4,9	10,6
II квартал	262,4	5,9	16,0

Zdroj: *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_09_10.zip>., s.4.

Příloha 5 Indexy průmyslové výroby Zakarpatské oblasti, 2010

Index průmyslové výroby během období leden-září 2010

	%		
	září 2010 k srpnu 2010	září 2010 k srpnu 2010	leden-září 2010 k období leden-září 2009
Průmyslová výroba	110,1	142,5	143,3
Těžební a zpracovatelský průmysl	112,0	138,2	144,2
Těžební průmysl	109,5	104,6	93,7
Zpracovatelský průmysl	112,0	139,0	145,4

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Index průmyslové produkce Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index_obsjag01-09_10.pdf>, s.1.

Příloha 6 Zahraniční obchod Zakarpatské oblasti, geografické členění, 1996-2009

Zahraničně-ekonomická činnost

Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti, 1996-2009 mil USD

	Vývoz													
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Celkem	94,1	129,6	148,7	169,3	215,3	253,5	288,5	414,5	605,5	552,3	676,9	1148,0	1220,6	935,0
z toho														
Rakousko	23,6	30,3	36,6	36,7	50,9	56,4	45,3	90,4	95,3	75,4	91,2	90,4	106,2	91,3
Belgie	0,4	0,7	0,9	1,1	0,9	0,4	4,0	8,2	28,8	34,6	26,3	14,2	10,2	9,2
Bělorusko	1,4	1,0	0,5	0,3	0,5	0,5	0,5	0,9	0,8	1,7	2,0	1,8	3,3	1,2
Dánsko	0,0	–	0,4	4,7	3,6	4,4	5,6	5,6	2,1	0,8	1,6	2,5	2,3	3,3
Španělsko	0,2	0,6	1,4	1,8	2,3	2,1	2,3	2,0	2,5	2,7	2,5	3,0	4,8	10,2
Itálie	3,2	7,5	9,1	9,7	15,7	18,6	24,7	31,9	41,1	37,6	49,5	68,1	60,9	44,4
Kazachstán	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	-	0,2	0,4	0,9	0,3	0,0	0,3	0,5	1,2
Nizozemí	0,8	3,3	3,1	2,6	2,8	4,8	3,3	5,6	4,8	1,1	1,6	3,7	6,9	11,3
Německo	13,7	25,4	35,1	37,5	48,9	51,5	41,0	57,3	67,9	67,7	61,8	66,4	89,2	88,9
Polsko	0,4	0,5	0,4	0,9	2,2	4,5	5,6	5,6	16,7	28,3	38,6	52,3	52,5	38,8
Ruská federace	17,9	18,8	10,6	6,6	5,7	8,3	7,7	12,0	19,0	19,2	15,5	34,7	34,3	43,5
Rumunsko	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,9	0,5	0,5	0,9	1,2	2,6	8,3	15,4	16,5
Slovensko	6,0	7,8	10,9	10,4	10,4	14,4	17,9	21,4	41,4	61,2	62,3	97,0	102,7	65,9
Velká Británie	1,4	4,2	5,7	7,1	6,7	6,1	8,3	10,1	8,0	9,4	8,6	15,0	4,0	3,2
Spojené státy														
Americké	1,5	1,7	1,2	1,6	2,0	2,3	1,3	4,2	78,0	4,4	2,5	3,3	7,2	3,7
Maďarsko	14,4	16,2	19,8	34,3	46,0	65,1	103,3	132,4	166,4	168,7	258,7	584,4	612,4	424,2
Francie	0,5	1,3	2,3	3,4	3,8	3,2	4,8	8,9	8,7	12,8	14,9	18,0	15,8	7,8
Česká republika	3,1	3,8	4,1	6,2	8,1	5,2	5,4	6,6	12,4	9,2	13,4	20,8	23,0	18,6

mil USD														
	Dovoz													
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Celkem	126,0	154,4	150,3	158,4	183,9	243,2	255,7	453,3	614,4	686,4	951,7	1552,5	1866,1	952,9
z toho														
Rakousko	21,9	26,9	35,7	28,3	36,9	42,0	39,4	86,2	71,3	43,0	54,1	69,9	75,7	62,7
Belgie	0,2	0,8	0,3	0,7	1,3	1,7	2,1	2,4	2,9	4,4	8,1	13,1	42,3	35,9
Bělorusko	1,9	2,3	1,0	0,6	0,4	0,2	0,8	1,0	0,4	5,9	11,2	5,2	75,6	62,2
Dánsko	0,2	0,1	1,5	3,6	4,6	2,7	5,7	3,3	1,8	2,3	1,5	2,8	2,8	2,5
Španělsko	0,1	2,0	0,6	0,3	0,8	1,1	1,1	3,8	5,0	4,1	8,0	9,1	16,3	4,1
Itálie	7,1	9,0	9,2	10,8	15,6	21,8	31,5	39,4	51,2	51,1	61,2	83,4	79,2	51,4
Kanada	0,7	1,4	0,6	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,9	3,0	5,0	1,5
Čína	0,2	0,2	0,0	0,1	0,6	2,7	3,6	10,2	20,0	28,9	18,3	15,6	44,0	66,5
Litva	2,3	3,4	1,4	0,2	0,3	0,8	0,8	0,5	1,5	3,4	5,4	5,4	9,6	11,6
Nizozemí	1,3	3,1	3,0	4,9	3,8	3,5	2,8	5,2	7,8	4,9	5,2	7,9	15,0	12,5
Německo	23,5	24,3	30,1	39,4	37,9	44,7	35,2	58,9	98,3	115,7	144,4	255,4	265,0	138,6
Polsko	2,2	3,0	1,7	3,1	1,1	2,9	3,7	5,3	6,1	18,1	28,2	37,5	51,0	24,2
Ruská Federace	8,1	7,4	3,5	2,9	6,0	11,9	5,9	5,8	5,2	5,8	2,9	11,2	24,9	47,3
Rumunsko	0,7	5,6	1,1	0,7	0,0	0,3	0,5	1,3	1,6	1,4	3,8	8,0	13,7	9,9
Slovensko	13,1	12,8	11,1	5,2	5,3	7,3	8,3	21,5	20,8	32,1	25,3	42,9	103,8	27,6
Velká Británie	2,0	3,9	4,9	6,1	4,8	5,8	8,0	9,4	15,4	8,3	7,4	6,8	8,6	6,0
Spojené státy Americké	1,0	2,0	2,6	9,0	3,5	8,1	2,3	7,1	11,5	8,3	10,7	8,6	28,7	12,3
Thajsko	-	0,0	0,1	0,1	0,1	0,5	1,3	2,1	9,4	6,8	3,4	4,8	13,9	52,1
Maďarsko	25,7	29,5	29,8	26,1	36,8	45,9	43,3	61,5	76,3	108,7	227,3	523,8	409,7	106,2
Francie	3,1	1,3	1,9	3,1	8,5	3,2	3,6	12,0	7,5	8,6	11,0	13,9	16,4	11,7
Česká republika	6,1	4,1	4,1	3,5	5,4	8,0	33,1	73,6	130,2	149,6	240,7	324,0	422,2	64,3
Švýcarsko	0,3	0,4	0,4	1,0	1,3	1,3	1,0	3,5	4,8	6,4	8,7	27,8	28,6	13,4
Japonsko	0,4	0,1	0,1	0,1	0,7	10,3	6,7	7,3	5,3	24,3	32,6	21,3	36,1	19,1

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Zahraničně-ekonomická činnost. Dostupné z WWW: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct_r.pdf>.

Příloha 7 Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti 2010

**Geografická struktura zahraničního obchodu
zbožím Zakarpatské oblasti
za období leden-srpen 2010**

	Export		Import		Saldo
	tis. USD	% k období leden-srpen 2009	тис.дол.	% k období leden-srpen 2009	
Celkem	688772,6	125,3	828566,5	144,3	-139793,9
Státy SND	58100,0	282,7	82491,5	128,9	-24391,5
z toho					
Azerbajdžán	40,4	134,7	-	-	40,4
Bělorusko	1079,2	203,1	39423,0	117,6	-38343,8
Arménie	99,1	605,7	-	-	99,1
Kazachstán	2005,7	199,4	2,0	1,1	2003,7
Moldávie	673,1	113,8	0,0	-	673,1
Ruská Federace	53905,0	297,5	43004,4	143,2	10900,6
Turkmenistán	259,5	133,2	-	-	259,5
Uzbekistán	38,0	61,3	62,0	105,6	-24,0
Ostatní státy světa	630672,6	119,2	746075,0	146,2	-115402,4
Evropa	605189,9	119,5	540956,5	147,7	64233,4
z toho					
Rakousko	65473,9	120,5	44939,7	110,1	20534,2
Belgie	6508,4	120,3	26208,0	117,5	-19699,6
Bulharsko	408,0	75,8	221,2	363,1	186,8
Bosna a Hercegovina	45,1	33,6	0,4	78,0	44,7
Recko	366,6	123,2	697,7	114,1	-331,1
Dánsko	1840,0	93,8	1461,0	101,7	379,0
Estonsko	7,1	3,8	-	-	7,1
Irsko	-	-	1373,4	203,1	-1373,4
Španělsko	6265,7	110,5	6142,4	275,5	123,3
Itálie	28250,2	101,4	33681,1	101,0	-5430,9
Lotyšsko	98,1	44,3	60,3	47,6	37,8
Litva	2520,1	86,6	17085,1	250,6	-14565,0
Lichtenštejnsko	45,5	152,7	24,1	38,8	21,4
Lucembursko	-	-	241,7	132,1	-241,7
Bývalá Jugoslávská republika Makedonie	18,1	3,7	31,5	0,4	-13,4
Malta	-	-	8184,7	344,6	-8184,7
Nizozemí	7714,0	98,1	10833,4	143,4	-3119,4
Německo	63192,5	119,4	112679,1	138,0	-49486,6
Norsko	-	-	264,8	127,9	-264,8
Polsko	26493,0	110,2	11295,2	81,8	15197,8
Portugalsko	36,3	475,8	9469,3	197,4	-9433,0
Rumunsko	16133,9	155,1	6004,0	102,5	10129,9
San-Marino	103,3	35,7	-	-	103,3
Srbsko	824,9	121,9	834,7	192,8	-9,8
Slovensko	40397,5	96,1	11907,3	60,4	28490,2
Slovinsko	180,1	10,9	2886,4	160,9	-2706,3
Spojené království	1424,4	84,2	9343,8	272,0	-7919,4
Maďarsko	315669,1	128,8	107133,6	175,6	208535,5
Finsko	-	-	248,0	46,8	-248,0
Francie	3153,7	54,1	9902,3	149,1	-6748,6
Chorvatsko	149,8	120,2	828,3	260,4	-678,5
Česká Republika	15422,4	148,0	64488,6	226,0	-49066,2
Švýcarsko	934,7	84,3	7449,6	89,2	-6514,9
Švédsko	1513,5	69,8	1449,8	92,8	63,7
Asie	6484,3	101,9	186640,9	141,0	-180156,6
z toho					
Vietnam	-	-	523,8	146,1	-523,8
Hongkong	-	-	4680,9	135,7	-4680,9
Gruzie	932,7	104,4	91,5	179,0	841,2
Izrael	3237,5	117,0	372,2	72,3	2865,3
Indie	644,2	88,3	1023,2	43,7	-379,0
Indonésie	-	-	1365,1	418,5	-1365,1
Irák	93,6	20,0	-	-	93,6
Islámská republika Írán	-	-	397,1	136,9	-397,1
Kypr	-	-	1816,6	128,2	-1816,6
Čína	407,2	160,9	76106,6	191,0	-75699,4

Zdroj: *Statistický úřad Zakarpatské oblasti* [online]. 2010. Geografická struktura zahraničního obchodu zbožím Zakarpatské oblasti. Dostupné z WWW:

<http://www.stat.uz.ua/statinfo/zez/geograf_struct01-08_10.pdf>, s. 1-2.

Příloha 8 PZI dle oblastí Ukrajiny, 2010

Přímé zahraniční investice do oblastí Ukrajina

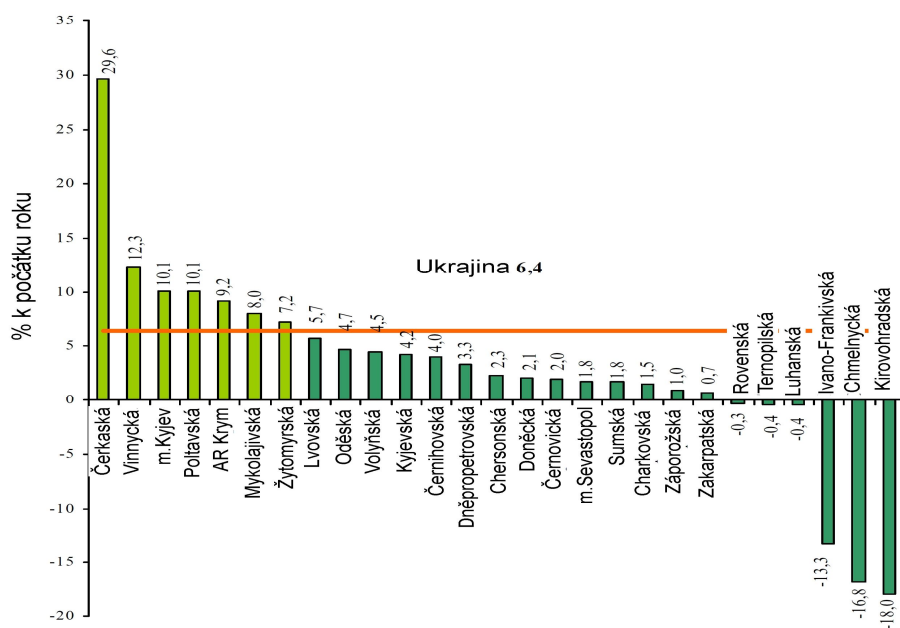
mil. USD

	Objem investic k			
	01.01.2010		01.07.2010	
	Celkem	% z celkového objemu	Celkem	% z celkového objemu
Ukrajina	39906,3	100,0	40402,1	100,0
Autonomní republika Krym	709,8	1,8	741,2	1,8
Vinnycká	176,9	0,4	182,5	0,5
Volyňská	332,5	0,8	333,1	0,8
Dněpropetrovská	7054,1	17,7	7171,1	17,8
Doněcká	1596,4	4,0	1583,6	3,9
Žytomyrská	238,1	0,6	242,4	0,6
Zakarpatská	363,7	0,9	344,6	0,9
Záporožská	911,9	2,3	895,6	2,2
Ivano-Frankivská	635,1	1,6	510,0	1,3
Kyjevská	1517,8	3,8	1503,4	3,7
Kirovohradská	82,6	0,2	63,4	0,2
Luhanská	632,2	1,6	618,3	1,5
Lvovská	1176,4	2,9	1151,8	2,9
Mykolajivská	162,7	0,4	170,5	0,4
Oděská	1040,3	2,6	1041,8	2,6
Poltavská	445,2	1,1	447,1	1,1
Rovenská	307,3	0,8	297,8	0,7
Sumská	225,6	0,6	214,2	0,5
Ternopiľská	66,5	0,2	61,4	0,2
Charkovská	2069,2	5,2	2011,0	5,0
Chersonská	197,4	0,5	197,1	0,5
Chmelnycká	219,3	0,5	162,6	0,4
Čerkaská	222,4	0,6	216,4	0,5
Černovická	61,8	0,1	58,5	0,1
Černihovská	86,7	0,2	85,5	0,2
m.Kyjev	19215,5	48,2	19937,0	49,3
m. Sevastopol	158,9	0,4	160,2	0,4

Zdroj: OSAULENKO, O.G. *Investycii zovnišnoekonomičnoji dijal'nosti u I pivričči 2010 roku.*
Kyjev : Státní výbor statistiky Ukrajiny, 2010. 15 s., s.6.

Příloha 9 Vývoj objemu PZI dle oblastí Ukrajiny, 1. říjen 2010

**Růst, pokles objemu PZI
k 1. říjnu 2010**

Zdroj : *Statistický úřad Ukrajiny* [online]. 2010. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny.

Dostupné z WWW:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/so_ek_r_u/soekru_rr/arh_seru_rr10.htm>., s.9.